

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2012:
  - Henrik Wivel
  - Lars Bukdahl
  - Mervi Kantokorpi
  - Gustaf Widén
  - Úlfhildur Dagsdóttir
  - Anne Merethe K. Prinos
  - Birgit Munkhammar
- Konstnärerna Eva Bonnier och Julia Beck
- Kriminalförfattaren Stein Riverton
- Intervju med försvarsminister Carl Haglund
- Finnkampen
- Bokessä om Karen Blixen

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 89 • 2013 • Häfte 3

INNEHÅLL

Artiklar

Litteraturens øjeblikke. <i>Henrik Wivel</i>	209
Et jordbærs korsfæstelse. Dansk skønlitteratur 2012. <i>Lars Bukdahl</i>	213
Verklighet, historia – litteratur. Den finska litteraturen 2012. <i>Mervi Kantokorpi</i>	223
Ett prosaår utan motstycke. Finlandssvensk litteratur 2012. <i>Gustaf Widén</i>	233
Litteraturens skridskobana: eller instinktivt skrivande. Isländsk litteratur 2012. <i>Úlfhildur Dagsdóttir</i>	241
Hurra for verdens beste støtteordninger! Norsk skjønnlitteratur i 2012. <i>Anne Merethe K. Prinos</i>	251
Svanesången över fadern ljunder i manliga författares verk – men kvinnornas historia är sakligare. Ny svensk litteratur 2012. <i>Birgit Munkhammar</i>	263
Eva Bonnier och Julia Beck – tidsskildrare och landskapsmålare. <i>Beate Sydhoff</i>	271
Mesterskap eller myte: Om Stein Rivertons kriminalromaner. <i>Hans H. Skei</i>	277
NT-Intervjun. Carl Haglund: Det gäller att hitta nya former för det nordiska samarbetet. <i>Henrik Wilén</i>	285

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Mina år med Finnkampen. <i>Claes Wiklund</i>	291
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	295

* * *

Bokessä

Den tabte tid og Blixens kraftfulde spor. <i>Eva Pohl</i>	299
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

Skådespelaren Lena Nyman – kärleken till teatern, missbruket, männen. <i>Lena Wiklund</i>	305
Karin och Carl Larsson skriver till varandra. <i>Beate Sydhoff</i>	308
Virpi Pahkinen dansar ute i världen. <i>Anna Hedelius</i>	310
150 år med Finlands statsjärnvägar. <i>Björn von Sydow</i>	311
President med global agenda. Tarja Halonen ser tillbaka. <i>Henrik Wilén</i>	313

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om Litteraturen i Norden 2012. <i>Lena Wiklund</i>	316
---	-----

Sammanfattning	319
Tiivistelmä	320

HENRIK WIVEL

LITTERATURENS ØJEBLIKKE

Livet er jo en lang proces, men erindringen bevarer øjeblikket for os. Igennem erindringen kan vi søge tilbage igennem tiden og gøre den nærværende igen. Det forhold har frembragt meget fin erindringslitteratur, hvor øjeblikket glimter i tidens prisme.

Den svenske idéhistoriker og forfatter *Sven-Eric Liedman* har i år udgivet en lille erindringsbog med den dobbelttydige titel *Livstid*. Han er i midten af 70erne og ved derfor, hvad livet og tiden betyder. Bogen består af en række mindre essays, ikke blot om hans eget liv, men også med inddragelsen af andres, eksempelvis Goethes, Søren Kierkegaards, Marcel Prousts og James Joyces, hvis valg, sansninger og passion, han til et vist mål kan spejle sig i.

”Livstid” er på den ene side den tid, vi tildeles her på jorden. Før livstiden findes vi ikke og efter den findes vi ikke, som forfatteren skriver. Livstiden er således opfattet en tilmålt tid. Men på den anden side kan ”livstid” også forstås som tid til at leve, og dermed signalere et ønske om gøre livet vitalt nærværende, mens vi er her. ”Livstid” er således også at være i livet og blive et med det. I øjeblikket. Det er i øjeblikket, at vi kan bringe os selv til stede. I nuet kan vi gribe ud efter verden. Skulle vi miste grebet og i perioder være ude af stand til at fokusere på de afgørende øjeblikke, så kan vi genfinde dem i erindringen.

Ja, nogle gange kan erindringen om et givent øjeblik være næsten stærkere og mere dragende end tiden lige nu og her. Sven-Eric Liedman beskriver ikke overraskende Marcel Proust som de forløsende øjeblikkes mester. Han kan ved smagen af en Madeleine kage dyppet i lindete genkalde sig hele barndommens landskab og befolke det. Ofte med en længsel, der transcenderer nutiden: ”Det forbi ilende nu er aldrig nær så intensivt som mindet om et andet nu”, som Liedman skriver om Prousts dybde seende erindringslitteratur.

Vi kender det alle sammen. En særlig belysning i et rum, en duft af lyngen i et landskab, et stykke musik eller en sang, der i en synæstetisk bevægelse åbner fortiden for os og gør den nærværende. Sven-Eric Liedman skriver om barndommens soveværelse i sommerhuset med det åbne vindue og solens flimren igennem gardinerne:

”Til erindringen hører en intensiv lykkefølelse. Men lykken blandes med noget tungere. Jeg føler en næsten smertefuld længsel tilbage til det rum. En gang må jeg derind igen”.

Denne tunge lykkefølelse kaldes ofte for nostalgisk for at karakterisere melankolien, der er knyttet til erindringen, længslen tilbage, hjemveen. Den type erindring kan være uproduktiv og indadvendt og drage mennesket bort

fra nuet og nærværet. Men det behøves ikke at forholde sig sådan. Litteraturen – og det gælder ikke blot erindringslitteraturen – kan gøre fortidens øjeblikke givende og åbne vor bevidsthed mod andre tider og andre tilstande.

For den tid, hvor man selv lever og virker, er jo ikke den eneste tid. Igennem litteraturen får vi mulighed for at være til stede i alle tider og se med andres øjne. Da bliver vort blik mytologisk, ja måske ligefrem magisk og forvandler fortiden til et stadigt virkende *nu*. Vi kommer igennem læsningen i intim berøring med både en anden tid og et andet menneske.

Forfatterne kan skrive og tale de afgørende øjeblikke frem i deres eget liv, og ved at læse dem og forholde sig til deres fortællinger, kan de blive en del af vor egen historie og livserfaring. At tilegne sig litteratur er en måde at blive dannet på, forstået i videste forstand. I genkaldelsen af øjeblikket standser vi den bevidstløse fremdrift og sender en sonde ned igennem tidens flod. På den måde frigør vi, som Sven-Eric Liedman så smukt påpeger i *Livstid*, den ”virkelige virkelighed” som ellers er vanskelig at nå ind til. År lægges på år som sten i et murværk, litteraturen danner sprækker ind til de hulrum, hvor tiden et øjeblik stod stille og vi følte os levende.

Som det fremgår af de forskellige oversigter over den nordiske litteratur anno 2012 i dette nummer af *Nordisk Tidsskrift* har en meget stor del af litteraturen i disse år erindringens karakter. Romaner kan være direkte selvbiografiske eller de kan være såkaldt ”autofiktion”, altså en blanding af selvbiografi og mere eller mindre fri digtning. Det er ikke noget nyt, sådan har litteraturen altid været fra Augustin til August Strindberg. Men der er alligevel sket noget. Måske under indtryk af de sociale medier og reality programmer, måske som et resultat af udviklingen af en personlighedstype, som inden for psykologien kaldes narcissistisk. Der er blevet overskredet nogle grænser mellem det offentlige og det private, som ellers har været konstituerende for samfundet. Blufærdigheden er blevet gennemhullet og menneskers lyst til at dele alt med alle umættelig. I den udvikling har også forfatterne bevæget sig længere ind end tidligere og udviklet litteraturen til en nærmest intravenøs tekst.

Forfatterne kan stadig i klassisk forstand bringe sig på sporet af en tabt tid og dunkle punkter i deres egen og deres slægts historie som den svenske forfatter *Göran Rosenberg* så bevægende har gjort det med sit portræt af sin far, *Ett kort uppehåll*, om dennes vej fra Auschwitz til Södertälje og en normal-svensk virkelighed, han ikke længere var i stand til at leve med.

Men forfatterne kan også udlevere deres nærmeste i forsøget på at drive romanlitteraturen mod en autenticitet af ubærlig karakter, som da den finske forfatter *Riikka Ala-Harja* i romanen *Maihinnousu*, brugte sin egen søster og hendes leukæmi ramte søn som råstof. Romanens helt private udgangspunkt, og det forhold at søsteren og hendes mand følte sig udnyttede, affødte en stor

debat i Finland om litteraturens etik, kunstnerisk frihed versus hensynet til de nærmeste, og endelig dokumentarisme kontra fiktion. Er det en pris, forfatteren – og vi andre – vil betale for at komme tæt på livets afgørende øjeblikke?

Forfatternes seneste rejse frem – eller måske rettere tilbage – mod litteraturens genese går helt ind i hjernen. I flere nye romaner bliver der smækket kraftigt til frontallapperne. En ny genre er under udvikling, den såkaldte ”neuroman”, inspireret af hjerneforskningen og neurologien. Den danske forfatter *Christian Jungersens* roman *Du forsvinder*, er et eksempel, den finske forfatter *Jaakko Yli-Juonikas Neuromaani*, er et andet. I romaner som disse bliver vi identiske med vor biologi, og vor evne til at forme os selv og se os selv, et spørgsmål om forgreninger i hjernen frem for et spørgsmål om åbninger i teksten mod skjulte rum, pludselig set eller genseet.

Er det derind vi vil med litteraturen, hvor den krymper sig som ilinger i hjernen frem for at virke sindsudvidende og løfte os mod øjeblikke af lykke og final transformation, som i den finlandssvenske lyriker *Lars Huldéns* digt *Inga stjärnor i natt, sir*:

Jag tänker mig döden
som en löveld på en gård om våren,
Det förgångna förvandlas
till en tunn blå rök
som övergår i en klar himmel.

LARS BUKDAHL

ET JORDBÆRS KORSFÆSTELSE

Dansk skønlitteratur 2012

Nu er der atter gået et forår og en sommer med prisuddelinger til bøger fra året før, og som sædvanlig har jeg bandet over både priser, jeg ingen indflydelse har på – undtagen som menig computer-vælger: KLIK! på en bog, man måske har læst – og priser, jeg faktisk har indflydelse på, men hvor jeg hele tiden skal tage regelbundne, fokus-tvungne og, ja, ja, strategiske hensyn. Derfor er det dejligt her i *Nordisk Tidsskrift* at kunne prioritere og hierarkisere og med den ivrige, kritiske pegefinger bare PEGE helt frit.

Og jeg vil gerne udnævne *Rasmus Halling Nielsens* hverken prisbelønnede eller -nominerede digtsamling *Tvillingerne* til at være den mest undervurderede og underbelyste, skønne læseoplevelse i 2012, ja, måske faktisk bare den skønneste læseoplevelse i 2012 uden videre. Og lad os sige udnævnelsen faktisk er en pris, der hedder Nordisk Tidsskrifts Danske Årsrevys Litteraturpris 2013!

Besværet med at få øje på og celebrere bogens skønhed er dels bare uforståeligt, fordi dens poesi er så slående skøn, og dels forståeligt, fordi Rasmus Halling Nielsen er og har været sådan et voldsomt genstridigt og produktivt skriftvæsen. For hvis bogen nu bare havde været hans debut, så ville han som debutant være automatisk interessant og kandidat til de særlige debutantpriser. Men bogen er kun en overgrundsdebut, eftersom digteren de sidste 10 år har udsendt en hel bunke små og skæve undergrundspublikationer. Og som om det ikke var nok, så har han rundt omkring på internettet oprettet hemmelige hjemmesider og placeret anonyme pdf-filer og konstrueret labyrintiske kanin- eller ormehuller, hvor man svimler bort i link på link på link.

I papir- og net-undergrunden har Halling-skriften det så også med at sortne til i gentagelsestvang, readymade-udstilling og almindelig, filtret bevidsthedsstrøm, hvilket ikke gør tilegnelsen nemmere. Men det radikalt vilde ved *Tvillingerne* er, at den faktisk er den forfinede genuine digtsamling, den ligner og giver sig ud for at være. Ikke fordi digtene ikke er urolige og måske endda kaotiske, men det er urolige og kaotiske digte, der er uroligt og kaotisk skønne på totalt klassisk vis, og nu må det være på tide, jeg citerer et af dem:

et jordbærs korsfæstelse vækker mange minder et af dem hviler jeg/ hovedet mod som et barn med favnen fuld af mælketænder/ hekse med filtret hår og negle jeg ville hugge alt i seveneleven for/ graver vinslotte i min ryg deres hår er så filtret bror deres år er så iltede/ bror fortæl mig den bedste historie den om bikuben i dit knæ/ lad mig vande den så bierne tror at det regner og derfor ændrer deres/ rejseplaner jeg vil have de skal blive i dit knæ bror som hel verden/ er det

Et egensindigt mix af øm barndomserindring, fremkaldt af et Marcel Proust'sk jordbær, og vild vision, hvor det er meget svært at fastslå, hvor det ene slutter og det andet begynder, eftersom allerede jordbærret er korfæstet (på/af skeen?), og bien i brorens knæ i høj grad synes at udtrykke simpelt søskendekærlighed.

På en sær paradoksal facon har smal litteratur det sværere med at komme ud, når den bare i og med sin uro og sit kaos er klassisk skøn, når den primært er sød lyd af hjertesmerter. Holder jeg foredrag for dansklærere eller menige læsere og pædagogisk vil propagandere for den nye og unge litteratur, er det ikke *Tvillingerne*, jeg trækker frem, men to andre af mine absolutte yndlingsbøger fra 2012, begge prisenominerede, men ikke -vindende, Majse *Aymo-Boots Spørgsmålene* og *Christina Hagens White Girl*, på grund af deres anderledes aktivistiske og aktiviserende kvaliteter. Hvis de er skønne – og det synes jeg, de er – er de det ligesom bagom ryggen på sig selv; fordi skønhed ikke er pointen, bliver den pludselig realiseret på en ny, overrumplende facon.

Aymo-Boots Spørgsmålene er simpelthen og rigtignok en række spørgsmål, satiriske, absurde, grublede, intimiderende og helt rimelige og eksistentiel centrale, som læseren igen og igen bliver provokeret til at forsøge at besvare, prøv selv at lade være:

Går man i panik når det bliver sommer?! Kan jeg blive ved med at være en anden end du tror?! Når jeg er færdig med at elske dig, er der så skabt plads til jeg kan begynde at elske dig igen?! Er det purisme at synes at tredje-persons-perspektivet i romaner er falsk?! Er du et lille lamselår?! Ligner jeg en fyrreårig morder?! Ser jeg en kogt rejse på en briks for mig, når folk fortæller om deres psykolog?! Er en moder den frygteligste kriger?! Trænger den solnedgang til noget rockmusik?

Mine forslag til svar (hvis jeg er mig, og du er den anden, der står mig nærmest): ja, nej, nej (trick-spørgsmål: hvorfor skulle jeg blive færdig), nej, ja, forhåbentlig ikke, sådan cirka, til tider, nemlig.

Christina Hagens *White girl* er lige så komplekst som pågående konceptuel. Forfatteren har indsamlet en række negative ferieoplevelser fra danskere af hunkøn, og så har hun gennemskrevet dem i et primitivt, tegneserieagtigt *pidgin*-dansk. Resultat: Hvide kvinders klagesange over dovne og uhøflige, svindleriske og svinske, udlændinge i udlandet formuleret som den sædvanlige hvide karikatur af, hvordan udlændinge taler, når de skal tale vores udviklede sprog, eller hvordan deres primitive modersmål lyde, når det bliver ophøjet til dansk (som i Jakob Ejersbos Afrika-trilogi eksempelvis).

Det kan lyde som et politiske korrekt gimmick, hvor den privilegerede vesterlænding falder sammen med sin egen troldspejling af den fremmede, og det er det også, men ikke kun; raseriet i teksterne er for fortvivlet og indignationen for ægte til, at læsningen kan holde sig sort/hvid, ingen går ram forbi i dette splintrende spejlkabinet, som derudover bare er utroligt skægt at høre på:

Jeg den rigtig træt. Jeg komme til Afrika for at tænke mig om i mit liv og se om den kæreste, jeg har, også den rigtige kæreste. Om jeg den barn vil have, om den mand god far eller bare gå i by og drikke whisky hele nat. Rigtig bare sidde i min egen tanke og lade den flyve og også blive lidt ked af det, faktisk. Nå, okay, jeg gå rundt og kigge lidt på pyramide, imens jeg tænke. Jeg se lidt historie og tænke på den menneske fra gamle dage, hvordan den levet og den samme problem havde, og så du igen irritere mig og ride rundt om mig og spørge om jeg tur på kamel vil ha. Du bare tænke på penge hele tid. Du råbe mig: ”Du min kamel klappe, jeg se dig røre, du mig betale!” Men jeg ikke klappe den kamel. Jeg fucking skubbe kamel væk, ud af min vej! Hvad fuck jeg klappe dum tiggerkamel for? Jeg vil gå i egen verden og bare græde, og du tro den verden kun fuld af hurlumhej? Hvor fuck du den barnlig er: du ingen alvor i dit liv? Du bare gå og malke den turistmenneske.

Denne malabariske udladning får jeg lyst til at kontrastere med en af årets stilfærdigste gode bøger af en yngre digter, nemlig *Amalie Smiths I civil*, der sørme også kunne havde fortjent noget mere opmærksomhed. Bogen veksler mellem essayistiske/encyklopædiske tekster om samlinger, celler, krystaller og små digte og prosastykker, der med skrøbelig, poetiks/nøgtern præcision følger et kærlighedsforhold mellem et jeg og et du, der bliver alvorligt syg; det er bevægende skarpt og skarpt bevægende:

Dit kys smager kemisk;/ vi sporer den smag/ tilbage til scanningen torsdag//
Du siger: Kontraststoffet gør huden/ brændende varm, før kroppen/ skal gennem maskinen/// Huden er ét organ, siger du,/ og kroppens største// Jeg har ikke noget at tilføje.

Sort prosa og uromantiske romaner

Jeg fortsætter bare med mine yndlinge, der er mange af dem, og hvorfor skulle vi egentlig tale om andet. I første omgang yndlingsromaner og -noveller, og det, der prosaisk ligner.

Eller kun til en vis grænse ligner og så 1, 2, 3 smutter væk over den grænse. Som nu *Pia Juuls* mesterligt umiskendelige, såkaldte ”novellesamling” *Af sted, til stede*, som hun (omsider) modtog Kritikerprisen for, og som til at starte med og et godt stykke af vejen er flink til næsten at ligne en rigtig novellesamling, selvom tonen hele tiden bare er for ... *tonet*, og jo lige præcis Juulsk tonet, forfinet nynnende, sirligt underfundig, til at nogen streng episk struktur kan gøre sig gældende. Og halvvejs bliver teksterne så også dramatisk korte, to sider, halvanden side en halv side, få linjer, og så ligner de heller ikke noveller længere, så er de ren tone, den ene Juulsk tonede trille efter den anden, fuld af ægte længsel og selvironi:

Du skal holde om mig og kalde mig lille skat, til jeg dør. Men måske dør jeg af det her? Træernes grene er meget sort mod himlen, helt nøgne, selvom det er forår. Duerne kurrer, og jeg læser i en bog, men jeg kan ikke komme ind i den, for jeg bliver ved med at se dit sovende ansigt for mig og bliver så bange

for at jeg har set det for sidste gang. Jeg tænker på at kaste noget hårdt ned i fliserne, noget af glas der kan splintres og måske kommer jeg så til at skære mig på et skår så blodet springer og næsten ikke kan standses. Men jeg har ikke noget af glas her.

Christina Hesselholdts Selskabet gør op bære den lidt altmodische genrebetegnelse "En fortællekreds", men den er fanden er den, den er Hesselholdtske prosastykker, lange og korte, meget lange og helt korte, der aspredt og sylespidst fortællende kredser om alter egoet Camilla og mændene og kvinderne i hendes kreds, ligesom de to første bind i trilogien eller forhåbentlig bare – så kan den blive ved! – serien, *Camilla and the Horse*, 2008, og *Camilla og resten af selskabet*, 2010. Denne gang inddrages også, i en stor, flaksende fortælling, Camillas afmægtigt generøse mor, og alt tyder på, at vi har at gøre med hovedstols-opflam-mende autofiktion, men fordi Hesselholdt koncentrerer sig om at koncentrere sig i hvert udskridende skrivende nu, har læseren slet ikke behov for at agere nyfigen, dertil er skriftens og personernes excentricitet alt for nærværende.

Hans Otto Jørgensens Strange days indeed er fjerde del af erindringsromananserie – nu ikke længere -trilogi heldigvis – der blev startet i 2008 med *Hestenes øjne*, og her hedder Hans Otto ikke Henrik Ove, han hedder Hans Otto, men princippet er det samme som i Hesselholdts fortællekredse: de skriver om det der lysteligt og pinedød ingen vej er udenom at fortælle, og de digresserer derfor lige så meget, som de monomant borer i ømme punkter. Hans Otto-jeget farer rundt i særligt de sidste tyve år af sit liv, og ikke mindst skammer han sig enormt meget og uhyre vitalt, bl.a. over sine børns skilsmis-seliv, der manes frem med en smuk og sær solidaritet. Senere på året udgav Jørgensen en samling prosatekster, *Springer*, der parallelt med Juuls *Af sted, til stede*, bare endnu mere radikalt broget, strækker sig fra det novelleudfoldede til det notat-gnomiske, med inderlige forfatterportrætter og knortede readymades ude i hver deres sidevogne. Kort formel for det vildtvoksende forfatterskab: Eksperiment som livsmod.

Årets anden væsentlige raserianfald-samling, ved siden af Hagens *White girl*, er *Kristina Nya Glaffey's Padder og krybdyr*, og her er raseriet anderledes ufiltreret og – tør jeg sige ordet? – autentisk, selvom det humoristisk og selvironisk har skruet sin volumen op på 11. Målet for raseriet er særdeles specifikt: De idiotiske, kommercielle hjemmesider, fra sædbanker og tøjfirmaer, man støder ind i, når et lesbisk par ønsker at få et barn – sprudlende indignation over grov udnyttelse af central, eksistentiel længsel, inderligt sardoniske klagesange. Og her i anden omgang kan raseri-kontrasten udgøres af *Sidsel Falsig Pedersens* intenst lavmælte miniature-roman om et tempereret grænsende til kuldslået parforhold, *Måske går det over*; hun er jegfortæller og forsøger at komme videre fra en traumatisk hændelse, og han forsøger med vekslende engagement at forholde sig til hende, og der sker ikke særlig meget støvende rundt i hverdags- og ferie-trummerum, og det er lidt trist og meget levende.

Endnu et kvalificeret umage prosapar: *Simon Fruelunds* lille roman *Panamericana* og *Kamilla Hega Holsts* lidt længere roman *Sort*. Fruelund fletter elegant og hyper-minimalistisk skæve skæbner i Danmark og Chile sammen. Hega Holst portrætterer inderligt og yderligt, i indlevede zooms og udklippede dokumenter og fotos, en trodsigt overvægtig kvinde med dødssyg far og ivrig elsker. Kunstfærdig ømhed x 2.

Som et mere mage (men ikke mageligt) par vil jeg foreslå *Thøger Jensens Frokost i tyrens hoved*, endnu en poetisk prikkende mini-roman om en godmodig original gladelig på vildspor, denne gang i Wales, og *Rasmus Nikolajsens Den ulykkelige boghandler*, tre autofiktive skrøner, der via og ved siden af stilens viltret boblende poesi afspores hyggeligt og uhyggeligt. Og oplistning i al hast: *Peter Asmussens* vibrerende grå brevroman om hverdagsliv i DDR, *Det Der eR*, *Sissel Bergfjords* præcist pinlige roman om at blive overdøvet af en alkoholiker-mor, *Sortedam*, *Ida Jessens* rastløst resignerede notater om at overleve en skilsmisse, *Ramt af ingenting*, *Juliane Preislers* helt umulige roman-mix af kukket lyddigtning og naivistisk allegori, *Svaneø*.

Underligt oversat blev *Naja Marie Aidts* brave forsøg på i *Sten saks papir* at roman-formatere den dynamisk desperate (maskuline) energi i hendes nyklassiske novellesamling *Bavian*, og med hjælp fra en skamløst kulørt McGuffin (en brødrister med penge i) og en natlig studekreds i poesi lykkes det imponerende godt.

Og så to virtuose veteraner: I stedet for at slappe velfortjent af efter i 2011 at have afsluttet sine hovedværksvægtige romanserie om landmandsdatteren Agate med murstenen *Livliner* flippede *Vibeke Grønfeldt* socialrealistisk ud i romanen *Bogstavets betydning*, hvor den ene særlige særling efter den anden dér langt ude i Danmarks braklagte udkant skrives i mandtal.

Mens *Jens Smærup Sørensen* i sin roman *Hjertet slår og slår* i en lignende udørk er ude i et langt mere personligt ærinde, eller hans hovedperson, en professor i historie, er: han er vendt tilbage til hjemstavnen, fordi hans tidligere så stærke landsmands-far ligger på sit dødsleje; uforsonligt husker professoren tilbage på sin fortrykte barndom og forsonligt forestiller han sig farens egen fortrykte barndom: Fiktion som nyttigt indlevelselses-maskineri.

De uimodståeligste, for nu ikke bare at sige de BEDSTE romaner, altså roman-romaner, romaner, der gerne vil være romaner, står to fuldmodne forfattere i deres tredive for: *Kristian Bang Foss*' fyndigt betitlede *Døden kører Audi* er flere gode romaner i én, og bl.a. en øm og ond satire om at være handicaphjælper i de københavnske forstæder og en hallucinatorisk odysseé gennem Sahara for at finde den ultimative healer; med stort, fræsende overskud afløser romanerne i romanen hinanden og bliver tilsammen en suverænt skrumlet, både klar og sort superroman. I *Kødet letter* insisterer *Harald Voetmann* på at skrive videre på en dødfødt romanbegyndelse fra sin kortprosa-samling *En alt andet end proper tilstand* fra 2008 om en Gogolsk talgfabriksfunktionær i midtvejskrise, hvis usle eksistens han dermed grotesk og gotisk monumentaliserer til en grusom(t sjov) vision af livsstivnethed.

Debutanter debatterer nøddigt

I 2011-årsrevyen kom jeg til inkludere *Olga Ravns* talentfulde debutbog, der rent faktisk udkom i foråret 2012, undskyld, og her er, hvad jeg skrev om den:

”Præmiedebutant: Olga Ravn med alt for ambitiøst betydende, men heldigvis også bare heftigt TRALLEND *Jeg spiser mig selv som lyng.*”

Måske skyldes tilbagedateringen, at 2011 poetisk ikke var så stærkt debutant-år, mens 2012 foruden Ravn og overgrundsdebutanten Rasmus Halling Nielsen bød på både *Cecilie Linds* brandoriginale, tætte og vilde knopskydninger ind og ud af eventyrlige/poppede motiver, *Dughærget pupil accelererer tasmørke*, og *Mia Degners* mere stakåndet, nervøst ordspillende og bare mere traditionelt digtagtige manøvrer i *En lodret drøm*:

Min mund er lukket med syv sejl, siger jeg/ ét for hvert hav at stikke/ benene i/ man/ går gerne i alle retninger samtidig/ uden at sige det til nogen/ uden at sige et ord om noget/ til nogen/ min mund er lukket med syv sejl, siger jeg/ ét for hvert hav at stikke/ benene i/ altså man varer sin mund og spiser sin hat/ eller/ altså jeg himlede med øjnene mens/ det hvide løb ud af mig/ og/ man gå gerne i åen med alt sit tøj på/ hvis det skulle være/ og kaster om sig med saltet/ så gerne/ man/ drukner sig selv flere gange om dagen/ fordi man ikke kan lade være/ det vil sige/ man holder sit vejrl/ og trækker det ned over hovedet/ på nogen andre/ som en plasticpose

Gennembragende prosadebutant er *Stine Pilgaard* med romanen *Min mor siger*; især kapitlerne, hvor jegfortælleren irriteret taler med sin pinlige mor og forfjamsket taler med sin overbærende læge, røber talent af den yderst sjældne humoristiske afart – spontant griner den garvede kritiker højt og grundigt.

Iben Mondrup har tidligere udgivet en roman på et grønlandsk forlag, som hun advarer folk imod at læse, så derfor opleves hendes roman *En to tre – Justine* som en debutbog, og en overrumplende sådan, fordi de rimeligt fredelige tekstspor om kærlighedssorg og kunstnerliv hele tiden afbrydes og flænses op af en helt anden, opspeedet og hårdt sanset og aggressivt sanselig skrift, der overbeviser umiddelbart og skræmmer en god lille smule. At blive ordentlig bange for ny litteratur er lige så sjældent som at grine rigtigt over den.

Poesien taber ikke pusten

To både kvalitativt og kvantitativt STORE digtbøger: *Ursula Andkjær Olsens Det 3. Årtusindes hjerte* og *Klaus Høecks LIVE*. Andkjær Olsen skriver sig igennem sin sædvanlige, højfrekvente finurlighed til en ny, rå og ordknapp nøgenhed, akut emne: abort og moderskab, før hun atter taler sig op til prægtig samfundssatire og udsyret utopi. Klaus Høeck har ikke brug for fundamentalt at forvandle sig, han har for længst, i sine 1970'ere og 80'ere, været oppe på de høje, patetiske og heraldiske nagler, nu er det vildt nok at rense sine negle i digterboligen langt ude på landet, og det gør han så igen, sirligt og muntert,

og denne gang systematiseret af en række kirke-ekskursioner og de seneste storværkers nøje optalte yndlingsord, og eksempelvis bare ”vand”:

jeg spiser for man/ ge saltede peanuts på/ vej til blaavand og/ jeg er blevet li/ ge så gammel som jørgen/ leth – hvad fanden/ skal jeg gøre? – michael/ jacksons musik siger mig/ heller ikke en/ skid selvom han li/ ge er død . for meget ryt/ meboks for lidt beat// blaavand genbesøgt/ der ligger den tre år og/ to hundrede dig/ te senere som/ et omvendt deja-vu af/ noget jeg ikke/ kan genkende selv/ om jeg har været her før/ selvom jeg har ind/ taget diverse/ frokoster med baskuld og/ snaps på blaavand kro// jawohl – so geht es/ almindelig entropi/ und alles ist weg/ zimmer frei neuger/ mania og hvad så – in/ tet kan jo blive/ ved med at ligne/ sig selv heller ikke blaa/ vand selvom hyben/ roserne på nord/ stranden holder stand og bø// gerne og sandet

Tre vitale og flittige medlemmer af den samme rige sen-1960’er-70’er-generation som Klaus Høeck er *Viggo Madsen*, *Peter Laugesen*; *Henrik Have* og *Henrik Nordbrandt*,. Madsen udsendte i 2012 hele tre poetiske bind, en filosofisk digtsamling, *Hip hip – genkendeligheden som gevinst*, en fabulerende kortprosa-samling, *De beskrevne blade falder af!*, og en flippet flyveblads-samling, *Bravalla ’12*. Laugesen mumler skarpt i en lille bog, *Småsten*, og begræder symfonisk sin elskede hunds død i en stor bog, *Yak & Yeti*. Have hvæser hermetisk i *Hovedsporet* og Nordbrandt hvisker klassisk i *3 ½ D*:

Hvorfor gav du afkald/ på dine afstande?/ Uvisheden/ var din eneste tryghed.// Nu er den væk/ fra væk/ mere hjem end hjem kan bære.// Tungere end den jod/ den hastigt falder mod.// Smag dig selv// ramme

Mette Moestrup hakker sig magt- og klangfuldt gennem had og kærlighed i *Dø*, *løgn*, *dø*, men giver sig også tid til at gøgle Bakkesangerinde-avantgardistisk og tøve tyst overfor pludselig, bevidnet død. *Marianne Larsen* hakker ikke, hun krøller følsomhed og omverden sammen i hendes egen legesyge dialekt:

Dagen begyndte at vinde ind på det/ Det generøst/ uundfangede. Der ventede det nye navne i lovenes/ og pengenes historie oversat til legetøjsprog.

Lille Allan kommer til sidst

Det ville være mærkeligt, hvis jeg ikke her nævnte Danmarks to kandidater til Nordisk Råds Litteraturpris 2013, *Kim Leines* historiske roman *Profeterne i Evighedsfjorden* og *Josefine Klougart*s kærlighedssorgsroman *En af os sover*; og det være hermed gjort, ingen af dem imponerede mig til andet end enerve-rede gab. Som den traditionelle outsider i pølseenden vælger jeg børnebogen *Lille Allan – den menneskelige antenne* skrevet i fællesskab af den hermed prosadebuterende dramatiker *Line Knutzon* og den folkekære skuespiller *Peter Frödin*, to af Danmarks for alvor sjoveste mennesker, og dette klip fra deres lige så urkomiske som rart rørende bog er selvfølgelig allegorisk: God litteratur er sødmælk – med korsfæstede jordbær i!

Lille Allan puffede døren til døgnkiosken op. "En liter sødmælk", sagde Lille Allan og lagde otte kroner på disken. En af de ting, der var blevet lavet om på, efter at Lille Allans mor var flyttet, var, at Lille Allans far ikke længere brugte minimælk i kaffen. Minimælk var noget af det værste, Lille Allans far vidste. Det var helt gråt og sørgeligt, når man kiggede ned i koppen. Det var noget helt andet med sødmælk.

MERVI KANTOKORPI

VERKLIGHET, HISTORIA – LITTERATUR

Den finska litteraturen 2012

Hösten 2012 fördes i Finland en diskussion om litteraturens etik. Diskussionen som fick stort mediautrymme och också bredd ut sig till sociala medier, var enligt vissas mening bara ett marknadsföringsknep för en enda roman. Men den här gången verkade det att finnas reella frågor bakom ståhejet.

Det gällde författaren *Riikka Ala-Harjas* sjätte roman *Maihinnousu* (Landstigningen), som berättar om en 41-årig franskgift finsk kvinnas livskris. Hennes franske mans hemliga relation till en annan kvinna avslöjas och ungefär samtidigt insjuknar deras 8-åriga dotter i leukemi. En svår skilsmässa tar vid och ett ännu svårare möte med barnets sjukdom.

Den stora fonden för romanen är vid Normandies kust, där kvinnan arbetar som guide och berättar om de svåra skeendena 1944. Rabaldret kring romanen uppstod kring det svårt sjuka barnet. Ett lika gammalt barn till Ala-Harjas syster hade insjuknat i leukemi och författaren hade som material använt familjens interna rapporter om sjukdomens faser.

Systemen och hennes man gav en intervju till *Helsingin Sanomat* (HS) om utgivningsprocessen av boken, som de upplevde som smärtsam. De kände sig utnyttjade, deras nöd och lidande var bara material för romanen. De hade försökt hindra att boken gavs ut, men författaren gick bara med på mindre ändringar, som att det sjuka barnet blev flicka i stället för pojke.

Ala-Harja fick stöd av självaste ordföranden för finska Författarförbundet, som nedgjorde det under debatten framställda kravet på etiska regler, som skulle sätta gränser för att en författare får skriva om vad hon vill i en skönlitterär text. Fiktions och icke-dokumentärt skrivande är starka och ofrånkomliga försvar för en författares skapande frihet.

Men när t.o.m. utrikesminister Erkki Tuomioja i sin blogg fann intervjun med det sjuka barnets familj vara en "tragikunderhållning", började många tycka att författare hade större rätt till det fria ordet än resten av mänskligheten. Chefen för HS:s kulturredaktion Jaakko Lyytinen fastslog därför i en kolumn, att alla har rätt att fråga "varför mitt liv och de för mina närmaste avsedda meddelandena om ett barns sjukdom sluta som en del av en roman". Etiska regler för författare och konstnärer kan man inte ge, men alla bör fundera på, hur högt pris man är beredd att betala för att använda friheten.

Det hade varit lättare att angripa Ala-Harjas roman, om den hade varit en dålig skildring av en kvinnas kris. Intressant från debattens synpunkt

blir fallet ”Maihinnousu” förden-
skull, att romanen är en stilistiskt
utmärkt och flerskiktad skildring
av mänskligt lidande. Ala-Harja
lyckas faktiskt samtidigt berätta
om katastrofen under krigstiden
och om en enskild människas
tragedi. Men konstens mänskliga
pris förblir en öppen fråga.

Litteraturens – och på det
hela taget konstens – rela-
tion till verkligheten kommer
till synes också i *Katri Lipsons*
andra roman *Jäätelökauppias*
(Glasshandlaren). Redan i sitt
förstlingsverk ”Kosmonautti”
förde Lipson sin berättelse ut ur
Finland och skildrade verklighe-
ten och drömmarna i Murmansk
på 1980-talet. Nu berättar
Lipson om tre generationers liv
och värld i Europa efter kriget.

Romanens starka inledning beskriver tillkomsten av en film som utspelas i Tjeckoslovakien 1942. Filmen berättar om en man och en kvinna som flyr i krigets fotsår. De gömmer sig på landsbygden med förfalskade papper, ger sig ut för att vara ett äkta par fastän de inte känner varandra från förut. Lipson beskriver ypperligt deras relation, dess erotiska spänning, som framskrider med lust och fruktan hand i hand.

Men det föregående gäller alltså ”bara” en film, som är infälld i romanen. Dess regissör vill arbeta utan manuskript, för det finns bara i huvudet på honom. Framställningen avancerar kronologiskt, så att skådespelarna inte kan förutse kommande händelser och slutet på berättelsen. På det sättet är slutresultatet som själva livet: ”Allt är så klumpigt och genomskinligt, att man får skämmas för Gud och ha medlidande med människorna.”

Att berättelsen bryts sönder och idén om att göra allt osäkert bär upp hela romanen. Vad som sker med paret i filmen under och efter kriget, blir på läsarens ansvar. Mannen är kanske en jude på flykt och kvinnan kanske samma kvinna som ser filmen efter kriget och känner igen sin egen historia.

Romanen hoppar också överraskande över till en ung tjeck som heter Jan och flyttar till Sverige i slutet av 1960-talet. Han är son till kvinnan som har sett filmen. Jan har lämnat sitt ockuperade fosterland och blir favorit hos en

politiskt medveten grupp av kvinnor i Göteborg. Bakom gestalten finns hela den tidens politiska diskussioners brodyr, Jan syftar på Jan Palach, och romanen cirkulerar också kring annat material som har att göra med den tjeckoslovakiska nationella historien. Den sista berättelselinjen i romanen är Jans dotters resa till Tjeckoslovakien någon gång på 80-talet. Även detta avsnitt är fullt av litterära hänvisningar, och romanen slutar på nytt med motivet med filmmakeri.

Lipson lämnar de litterära och filmmässiga berättelserna och persongestalterna därhän, och bryter därigenom med en stor tradition inom prosan. Men författaren är i själva verket intresserade av hur saker och ting gestaltar sig då de inträffar. De avbrutna berättelserna och persongestalterna besvärar läsaren: just som du tror att du ser en hel människa, så flyttar berättelsen sig undan. Alldeles som i det verkliga livet, människorna blir episoder, snuddningar, igenkännanden och förluster. Människor är inte berättelser, fastän de ständigt ger berättelseform i det levande livet, i historieskrivningen och konsten.

Historiska händelser i Europa är temat också för *Marjo Niemis* tredje roman *Ihmissyöjän ystävyys* (En människoätares vänskap). Centrum för den är en ung kvinna, som skriver en roman om världsdelens förflutna: "Jag äter allt, händelserna, de närstående, tiden, historien och naturen och mosar ihop det till en bok. Har jag rätt till det?"

Frågan i Niemis roman skulle kunna ställas också i Ala-Harjas och Lipsons böcker: hur skall historia skrivas, vem har äganderätten till det förflutna? Problemet för huvudpersonen i romanen "Ihmissyöjän ystävyys" är skulden hos den som bär bördan. Hon har gjort en s.k. klassresa från en svår barndom till utbildad högre medelklass. De trauman som hade uppstått under barndomen och senare genom vänskapsrelationer bryter sönder hennes psyke. Liksom för att flytta bort smärtan från sig själv koncentrerar hon sig på det hemskaste som har hänt i Europas historia och börjar skriva en allegorisk roman om den.

En speciell tvångstanke hos henne är statistiken om andra världskriget och holokaust. Hon tycker att Europas historia bevisar att Gud helt enkelt inte finns. De kristnas poker-face har visat sig vara otroligt: ”Europa: Oj då! Det skulle bli en kyrka och så blev det ett slakteri.” Kvinnan minns alla 1900-talets katastrofers uppskakande dödstal och utrotningsplatser utantill, och sållar dem ständigt.

Skrivandet och romanskrivandet i romanen lyfter fram Niemis andra tema. Det skapande arbetet är för den sinnesrubbade kvinnan inte bara en biljett ut från hennes bakgrund, utan också ett medel att behandla den. Konsten i form av terapi är sedd ur en hel världsdels synvinkel en fin utblick över skuld, minne och glömska.

Tredje delen av *Sofi Oksanens* estniska serie *Kun kyyhkysel katosivat* (Då duvorna försvann) bör ytterligare nämnas som en roman som handlar om europeisk historia. Liksom ”Utrensningen” fortsätter den skildringen av Estlands senaste decennier allt från krigsåren till 1960-talet. Bokens persongalleri är fortfarande sammanbundet med släkt- och kärleksrelationer, men de är mycket fler än tidigare. Detta är kanske orsaken till att romanen har bedömts som ”svårare” än ”Utrensningen”, som var starkt uppbyggd kring dramat om sina huvudpersoner.

Romanens invecklade thrillerintrig innehåller agenter, dubbelpersonligheter, förräderi, mord, iscensatta skyldigheter och allt vad som man kan tänka sig ha hänt under Stalin-tidens verklighet. Oksanen har i sin nya roman betydligt kortare kapitel än i ”Utrensningen”, och därför skiftar tider och synpunkter tätt. Romanens struktur är dock överraskande kompakt och undersökt. ”Kun kyyhkysel katosivat” utkom i slutet av augusti åtföljd av ett väldigt medierabalder och den första upplagan var 100 000 exemplar. Sofie Oksanens för finska förhållanden aldrig tidigare upplevda framgång i utlandet och den väldiga mediesynligheten i Finland började också kännas som ballast för mottagandet av hennes böcker. En intressant debattöppning var ett inlägg av översättaren till finska Kersti Juva, där hon med större exempel kritiserade språket i Oksanens nya roman som dåligt och fann det vara på samma nivå som språket i en rå översättning. Oksanens formulering är originell, hon målar ut, överdriver, hopar språkbilder, uppfinnar nya ord. Resultatet är inte ett ekonomiskt normalspråk, som skulle säga sin sak på ett kortfattat sätt, utan det är litteraturens språk, som också har andra funktioner. Det förefaller som om några av deltagarna i den diskussion som Juva inlett inte har igenkänt t.ex. hur fint Oksanen med sina uttryckssätt ger upphov till en stilistisk illusion om språkvärlden i den epok hon skildrar. Om man har läst den finska litteraturen från första hälften av 1900-talet, så märker man att Oksanen i sitt berättande har grepp från en prosastil som strävar till att vara

brodyrliknande och bildmässig. Helvi Hämäläinen kommer ofta i tankarna, men också den finsk-estniska Aino Kallas arkaiska, mångordiga måleriskhet.

Till de svåra åren 1867-1869 i Finlands historia förlägger sig *Aki Ollikainen* debutroman *Nälkävuosi* (Hungeråret). Den utmärkta boken vann *Helsingin Sanomats* litteraturpris och var också kandidat till Finlandiapriset. Den berättar om den väldiga katastrofen under nödåren, då omkring 200 000 finländare dog av svält och följsjukdomar av den. Antalet var över tio procent av befolkningen på den tiden.

Romanens förtjänster ligger framförallt i den eminent utvecklade stilen. Den går från det ena människoödet till det andra, utan överdrifter, konstaterande och liksom med respekt för de människors öden som den beskriver. "Nälkävuosi" är inte någon diger bok, bara 139 sidor, den har alla miniatyrromanens dygder, från den täta strukturen till stilens skönhet. Man kan utan överdrift säga, att den med sin mognad är en exceptionell debut.

Romanen lyfter kritiskt fram klasskillnaden under nödåren, mat och vård räckte till för en del, inte för andra. Bland dess persongestalter kan man identifiera senatorm J.V. Snellman, som ledde senaten, som ofta har anklagats för dåligt handhavande av hungersnöden: nödhjälpsplanen beställdes inte tillräckligt och i tid, som nödhjälpsarbete byggdes järnvägar med hjälp av uthungrade människor, och därigenom ökade man i oförstånd eländet, och sjukdomarna smittade från arbetsplatserna till en allt större del av befolkningen. Ollikainen visar sin kännedom om historia, när han beskriver den tidens politiska beslutsfattare som bara människor: de var tvungna att fatta beslut med helt bristfälliga uppgifter mitt under katastrofen.

Den största händelsen i den finska romanlitteraturen 2012 var troligen ändå *Jaakko Yli-Juonikas Neuromaani* (Neuroman). Hur man skall förhålla sig till denna 'nyroman' (neu-roman) eller 'hjärnroman' (neuro-man), det är en fråga

som delar det litterära fältet. Yli-Juonikas fjärde prosaverk är så kallad ergodisk litteratur, som inte skall läsas lineärt från pärm till pärm, utan i slutet av varje kort kapitel kan man välja, på vilken väg man skall träda härnäst och vilken väg man skall strunta i.

"Neuromaani" är den första egentliga alternerande romanen i Finland, och den fick sitt mest förtjusta mottagande – förstås – hos den yngsta litterära generationen, som är orienterad mot experimentalism. Särskilt poeterna gladdes sig över att avantgardet nu slutligen når också prosan. Bakom romanen låg mycket samfundsmässigt arbete och flera förhandsläsare.

Temat för "Neuromaani" är absolut hjärnan och hjärnans neurobiologi, som dess prisbelönta yttre och även dess pärm bild ger vid handen. Hjärnans idé förverkligas ända fram till de förgrenade berättelselinjerna till själva berättelsen, som rör sig i hjärnforskarnas sinsemellan trassliga värld. Dess återkommande intermezzon är olika vetenskapspolitiska smussel, t.ex. försvinnning av forskningsanslag, oförklarliga dödsfall, men bakom alltsammans döljer sig den stora frågan om spänningarna mellan den naturvetenskapliga och den humanistiska världsförklaringen.

Romanen är rolig, den är rentav på ett ansträngande sätt skriven med kniven på strupen, och dess ergodiska läsning har säkert blivit ogjord för många. Men den är också ett utmärkt exempel på, hur vi läser och väljer vad vi läser, hur texter fungerar, hur en berättelse uppstår, eller inte uppstår.

Modern poesi och fruktbara konflikter

Den finska moderna diktens breda fält förefaller ständigt att innehålla spänningar mellan författare, poetiska samfund och olika poetiska utgångspunkter. Sammanfattningsvis kunde man säga, att det är fråga om, hur man skall förhålla sig till traditionen, särskilt till den modernistiska diktningen, men också till en ännu äldre period, till en tid, då rim och versmått ännu var grunden för all poesi.

I ett sådant fruktbart jäsningstillstånd växer det upp författare och samlingar, som försöker självständigt syntetisera olika äldre och nutida poetiska repertoarer. *Lassi Hyvärinen* är exemplet på en poet, i vars samlingar gammal och ny dikt direkt omfamnar varandra. Hans debutsamling "Riippuvat puutarhat" (De hängande trädgårdarna) (2007) var en förbluffande samling av musikaliska bilddikter, texterna bildade med sina versfall typografiska figurer och diktspråket sökte sina metoder i hela det avantgardets tradition, särskilt från Dadas humor. Nu i sin andra samling *Keisarin tie* (Kejsarens väg) rör han sig fortfarande i en värld med många sinnen i fyra stora dikter i en helhet. Nu rör man sig med hästskjuts genom tider och ställen, samlingens namn är som ett stort ledmotiv för en fyrdelad symfoni. Resan görs till språket, dikten, musiken, kulturerna, historien, religionerna och till fantasiernas, upplevelsernas och känslornas skiftande landskap. Hela tiden smälts

det fram en syntes till det föregående och den trallande dikten för läsaren genom det historiska Centraleuropa ända till ”utkantkommunerna ringvägar”. Man är samtidigt både europé och finne, lantis och stadsbo.

Diktverket är romantiskt och kärleksfullt till stilen, och jag tycker speciellt om dess sätt att söka fram finska språkets äldre lager, att stiliserat visa deras träffsäkerhet och skönhet. I de senare delarna går han över nutid, erfarenheten av den är i diktens värld svårare, splittrad. Den ger inte upphov till en klart avgränsad

individ eller berättelse, men är ändå också en ”tonalitet” som hörs bortom världen, om man bara känner igen den. I Lassi Hyvärinens diktverk, som energiskt förenar nytt och gammalt, finns något försonande, det liksom söker frid, människan och poesin.

Förstlingsverk i poesi utkommer fortfarande årligen. Den finska poesiboomen i början av 2000-talet fortgår alltså. *Veera Antsalos* originella diktsamling *Sähkökatkoksen aikaan* (Under elavbrottet) är tillägnad ”De osynliga” och utspelar sig enligt namnet på ställen där man famlar i mörkret och söker ett andra ögonpar. Poetissan för oss in i en skum värld av varelser och vidare till den livlösa naturen och söker helt nya sätt att se. Dikterna skuttar över till fantasin och det nykonstiga (new weird) och bekantar sig med varelser som är bekanta från science fiction – t. ex. robotar.

Antsalos syntes på gränsen mellan den levande och den livlösa naturen talar ofta om människan som sammansmulten med den tekniska världen. Den teknologi som omger oss har vuxit till en del av våra sinnen, våra iakttagelser och vårt tänkande. Poeten söker ofta barnets ”nykläckta” observation av världen för att nå förstahands erfarenheten. För fullvuxna är barnen ofta en ”barnfråga”. De observeras ofta som om de vore felaktiga vuxna eller märkvärdiga bestar från yttre rymden, som man bör göra något med. Dikternas konstellation påminner i detta hänseende om Leena Krohns prosa, som ständigt tror på barns filosofiska undran.

Antsalo för vidare också sin granskande blick över dunkla varelser till ungdomar. I de två sista sektionerna är två flickor på äventyr. Den ena heter

Charlene och i bakgrunden hörs härligt Björks stycke med samma namn "You've Got yourself in a Fine Mess Now". Flickorna är vänner, kanske också älskande, fosterbarn hos fablerna.

Den Björkska sagodikten, den intensiva stämningen färgar flickdikterna, där det också går en hotande dunkel stig och en förfärlig hemlighet, en flickas sko, som hittas i skogen. Flicklivets fruktan och faror förs genom små antydningar till diktens yta. Våldshotet känns handgripligt. Men i dikternas värld stärker kärleken, och godheten segrar: flickorna reder ut varandras tovigga hår och flyger framåt.

Matti Kangaskoskis debutdikter har tilltalet som form, och i samlingens namn *Tältä sinusta nyt tuntuu* (Så här känner du dig nu) ingår detta redan. Diktningens urgamla grundproblem – subjektets samtal med sig själv – får i hans dikter ett genomförande som öppnar sig åt många håll. Ett fiktivt jag och du förhandlar med varandra i en ström som flyter från dikt till dikt. Ibland sjunker paret under vattnet, sedan flyter de och simmar igen.

Dikternas jag sätter sig på spel, gör liksom ett självoffer och barkar fram sig med pennan i handen: "Jag orkar knappt vänta på att jag får skriva dig tom." Den tilltalade 'andra' får i dikterna många gestalter: den är till exempel världen och alla dess vägar "som jag borde läsa". Någonstans på botten går alienationen, den moderna kriserfarenheten, när ingenting känns verkligt och individen ständigt känner sig styrd, vad han borde känna.

Det är fråga om att ta världen i besittning, att göra den synlig och kännbar. Serien 'Tre dagar skräck' talar om svårigheten att träda ut, påfrestningen med att skriva och läsa. Konst är en stark farled till att se, till att komma ut ur den falska verkligheten. Poeten ger form åt Platons gamla grottliliknelse och söker vägen ut till verklighetens sol. Kangaskoskis dikter är skummande, strömmande, sinsemellan med mycket olika bilder, löpande fragment av verkligheten. Typografins betydelse för textens rörelse är väsentlig. Kangaskoski hör till de unga författare, vilkas skrivande verkar ha ett större intresse än vanligt för nya former och experiment. Han är också litteraturforskare, som skriver doktorsavhandling samtidigt vid Helsingfors universitet och vid Justus-Liebig-universitet i Tyskland.

Om "Neuromaani" var årets händelse när det gäller förnyelsesträvandena med romanen, så var motsvarande projekt för poesin *Henriikka Tavis 12*, som ingick i hennes konstnärliga fortsättningsstudier vid Jyväskylä universitet. "12" är i all enkelhet en serie av tolv självständiga diktsamlingar, vilkas delar har namn efter de tolv månaderna från 'Januari' till 'December'. Tavis idé var att varje månad ge ut en poesisamling och pröva på, om man kan leva på att skriva dikter. Nå, det kan man inte, så som man kunde gissa, vilket Tavi också konstaterar i efterordet till 'December': för att överskrida

den officiella fattigdomsgränsen (1080 euro/månad) borde man ge ut 24 diktsamlingar per år.

Seriens litterära idé var det för Tavi utmärkande nya sökande sättet att skriva diktsamlingar, som är sinsemellan så olika som möjligt, men vilkas utgångspunkter drar nytta av alternerande metoder i den experimentella moderna poesin. En central andel i projektet, som lekfullt benämns människoprov, är kollektiviteten. Även om en författare själv har ansvaret för sina verk, så har en enorm mängd människor deltagit i tillkomstprocessen. Dessutom har ytterligare någon eller några poetkolleger fungerat som barnmorska. Tavis ”12” illustrerar på ett utmärkt sätt den finska nutidspoesins läge: publiceringen genom print on demand och den kollektiva tillkomstprocessen öppnar oändliga möjligheter för den experimentella poesin.

Översättning från finska:
Dag Lindberg

GUSTAF WIDÉN

ETT PROSAÅR UTAN MOTSTYCKE

Finlandssvensk litteratur 2012

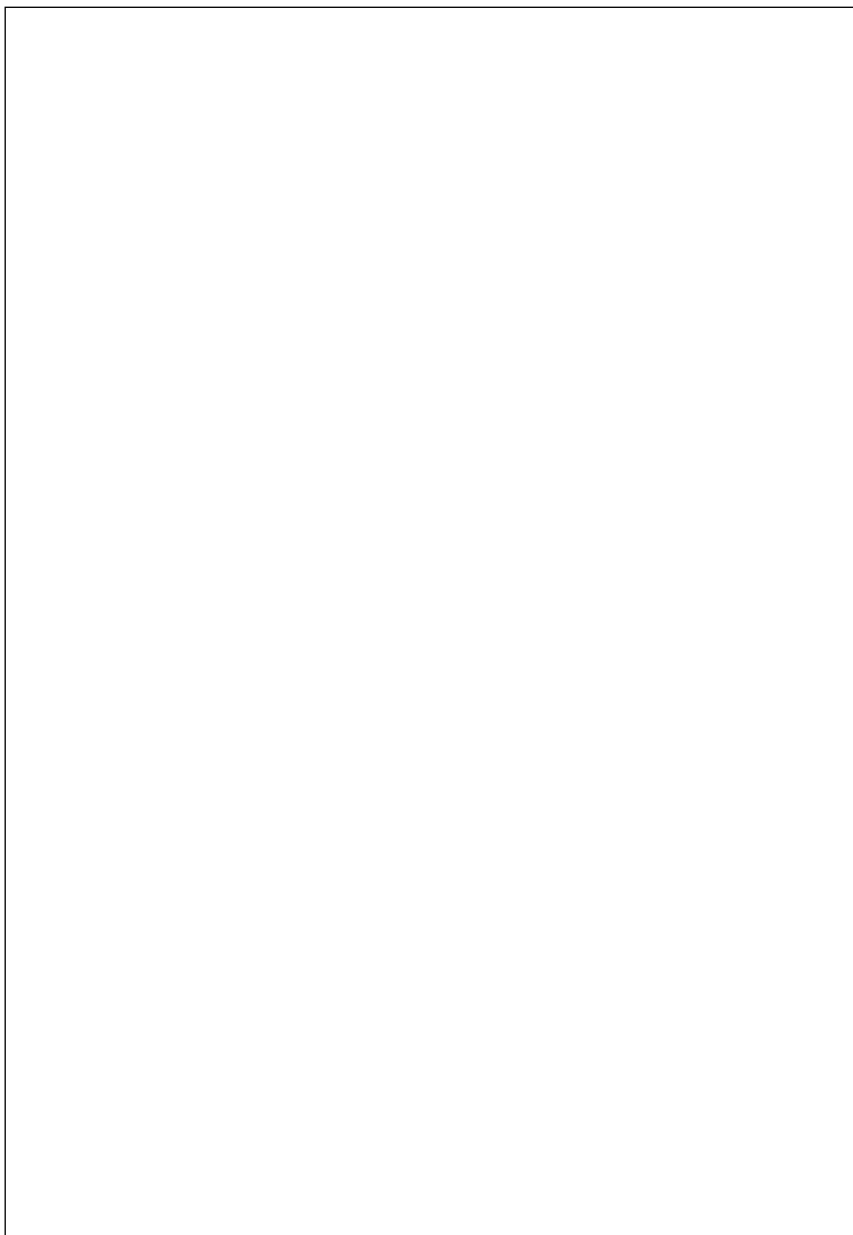
I litteraturhistoriska sammanhang brukar lyriken alltid lyftas fram som de finlandssvenska författarnas trumfkort. Om man vill anlägga ett globalt perspektiv är den tidiga modernistiska vågen – med namn som Edith Södergran, Gunnar Björling, Elmer Diktonius och Rabbe Enckell – ett märkligt fenomen. De flesta samtida rikssvenska poeter hade fastnat i det provinsiellas föråldrade språk medan kollegerna i öster stod för den nya tidens fanfarer. Mycket riktigt var det i finlandssvensk diktning som Harry Martinson och Gunnar Ekelöf tidigt fann valfrändskaper.

Prosan hade däremot svårt att hävda sig, fångad i konventioner av 1800-talsnitt. När den åländske författaren Valdemar Nyman (1904-98) i sina experimentella historiska romaner "Broder Kilian" (1947) och "Den stora flykten" (1953) lät sig inspireras av det brutna tidsperspektivet hos James Joyce och Eyvind Johnson var det nästan ingen som förstod honom. *Hufvudstadsbladet* satte en historieprofessor att recensera den modernistiska prosan som om det handlade om facklitterära verk. I dag är de Nymanska romanerna totalt bortglömda; i sanning en skriande orättvisa.

Det stora genombrottet för en ny tids prosakonst kom först på 1960-talet med Christer Kihlmans "Madeleine" och "Den blå modern", delvis inspirerade av den nya franska romanen. Från hans mångbottnade epik går en klar linje till dagens prosaister med läsarfavoriterna Monika Fagerholm och Kjell Westö i spetsen.

Kvalitetsmässigt har lyriken tveklöst hållit sina positioner. Man behöver bara tänka på namn som Bo Carpelan, Lars Huldén, Gösta Ågren, Peter Sandelin, Claes Andersson, Tua Forsström, Catharina Gripenberg och Eva-Stina Byggmästar. Det är ingen överdrift att beteckna poesin som ett specifikt finlandssvenskt idiom. Få lyriker når stora läsarskaror, men att en så språkligt utsatt minoritet ständigt föder dikt i världsklass är onekligen ett smärre under.

Ändå får man nog framför allt betrakta 2012 som ett remarkabelt prosaår. Sällan har så många läsvärda romaner konkurrerat om intresset. Och den verkliga triumfen innebar Finlandiapriset till *Ulla-Lena Lundberg* för romanen *Is*, som också nominerades till Nordiska rådets litteraturpris – både av Finland och hennes födelsebygd Åland. Genom översättningen till finska nådde Lundberg en jättelik publik som tog boken till sitt hjärta; över 100 000 sålda exemplar talar sitt tydliga språk. När Finlands största dagstidning, *Helsingin Sanomat*, i somras lät läsare och kritiker rösta fram 2000-talets hittills främsta finländska

roman kom "Is" på andra plats, slagen endast av Sofi Oksanens "Puhdistus" (Utrensning). På tredje plats kom för övrigt Kjell Westös "Där vi en gång gått". Resultatet var onekligen en rätt remarkabel upphöjelse av det finlandssvenska på ett nationellt plan.

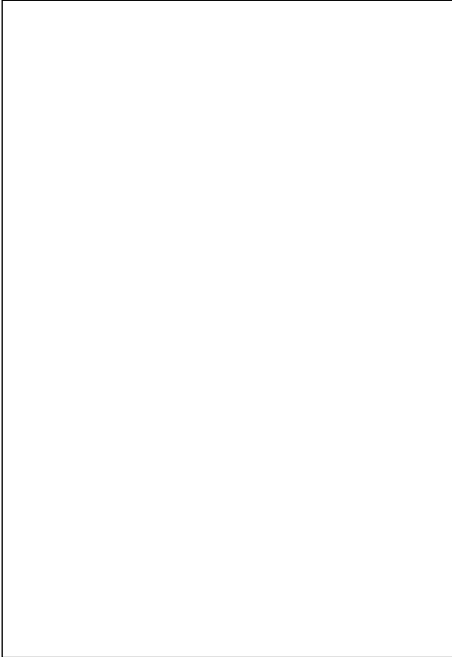
En enig finländsk kritikerkår höjde "Is" till skyarna. Däremot var recensionerna i Sverige mera svårflirtade: det hette att Lundberg skrivit en traditionell folklivsskildring utan psykologiskt djup.

I mina ögon var det en felläsning av gigantiska mått. "Is" tar visserligen avstamp i en utförligt skildrad skärgårdsmiljö men till sin kärna är romanen ett klassiskt ödesdrama med existentiella komplikationer. Man följer prästfamiljen Kummel som under sent 1940-tal flyttar ut till Öarna, verklighetens Kökar. Här sker allt på havets villkor, det är längs vattenvägarna man rör sig. Den Gud man tror på manifesterar sig i naturens skönhet och våldsamt. Alla är beroende av varandra och den unge prästen Petter Kummel blir ett samhällseligt kitt. Det han säger behöver inte ha mycket med konventionell religion att göra; huvudsaken är att han förstår livets realistiska grundvillkor. Tragiken finns hela tiden nära; katastrofen når familjen med full kraft. Att leva vidare handlar om att uthärda, som om mödan vore vägens mål och mening.

Ulla-Lena Lundberg, född på Kökar 1947, bygger på sin egen familjehistoria. Men det dokumentära inordnas i ett större skeende, som till sin kärna är fiktivt. Även om personporträtten, inte minst av modern, är pregnanta kan "Is" i många avseenden ses som en kollektivroman. Naturskildringen bryts av episoder med drag av magisk realism, som när den synske postförararen Anton spanar ut över sitt rike, där det osynliga och uråldriga alltid är närvarande. Han lyssnar till isens mummel när den lägger sig i vikarna: "Det är något utanför mig som talar med något inuti mig. Och visar mig hur det ser ut, fast det inte är som på en scen eller en biograf".

Den sensationella genomslagskraften hos "Is" gjorde onekligen att resten av årets prosaproduktion hamnade i medial skugga. Till och med *Monika Fagerholm* fick nöja sig med avmätta reaktioner på thrillern *Lola uppochner*. Ändå handlar det om en text helt i nivå med de närmast geniala "Diva" (1998) och "Den amerikanska flickan" (2004).

Själva landskapet är hävdvunnet Fagerholmskt: en finlandssvensk trakt, Flatnäs, med drag av västnyländsk landsbygd. Ett mord har begåtts, men här befinner man sig fjärran från en konventionell deckarintrig. Allt sker i relationerna mellan traktens människor, en samling egendomliga individer som emellanåt för tankarna till figurgalleriet i Fellinis filmer eller någon roman av de stora ryska epikerna. Fagerholm har en fantastisk förmåga att skildra sina personer via språkliga nyanser. Den korthuggna dialogen med sina vardagsnära drag vrids upp i det surrealistiska när tidsperspektiven möts.

Barndom och vuxenliv existerar i ett mytiskt nu, där dockan Lola blir en fixpunkt för skeendet och Maurice Ravels "Bolero" tonar i fonden som suggestivt ledmotiv. Stilistiskt möter man många blinkningar till den beundrade William Faulkner.

Kanske någon kan reta sig på en viss vaghet och oklarhet i texten och den staccatoaktiga upprepningens magi som Fagerholm ofta ägnar sig åt. Men jag tycker att just den här känslan av osäkerhet gör hennes texter så fascinerande; man blir aldrig riktigt färdig med dem.

Det gäller i hög grad också för den fritt svävande textsamlingen *Havet*, ett samarbete mellan *Monika Fagerholm* och den rikssvenske journalisten *Martin Johnson*, ursprungligen skriven för radio. Metaforer, drömmar och hägringar bildar en drömlig, poetiskt klingande helhet, där vågor gungar texten till ro.

Till de verkliga språkkonstnärerna hör också *Thomas Wulff*, i färd med ett episkt bygge utan egentligt motstycke i finlands-svensk litteratur. I "En hjälte för vår tid" (2006) inledde han berättelsen om Ivar Lassy, den finlandssvenske orientalisterna som blev kommunist och nära medarbetare till Lenin. I *Med bästa vilja i världen* befinner sig Lassy på studieresa i trakten av Baku medan revolutionen pågår någon annanstans. Tillbaka i hemstaden

Helsingfors dras han in i kretsen kring "förrädaren" Otto Ville Kuusinen, som efter inbördeskriget får en framträdande roll i det nya Sovjet. Överallt möter äventyret, antingen det handlar om politik eller kärlek. Thomas Wulff berättar med en fantasikraft och en språklig vitalitet som får historien att vibrera. Och han lovar: fortsättning följer.

Att modern finlandssvensk prosa inte känner några geografiska gränser visar *Nalle Valtiala* i *Humboldts papegoja*, som följer den tyske naturforskaren Alexander von Humboldt i spåren under hans resa till Sydamerika 1799. Skickligt gestaltas den civiliserade européns möte med det främmande, en natur som i princip struntar i människan medan exploatörer i sant kolonialistisk anda gör sitt bästa för att utplåna naturfolkens kultur. Regnskogen gestaltas som en sorts urmoder, där Humboldt och hans ständiga följeslagare, den allseende papegojan, söker tröst.

Valtiala skriver lekfullt, med en torr humor som också tillåter språkliga krumsprång och sönderbrutna textpartier. Litterärt sett är romanen ett lysande stilprov.

Robert Åsbacka har profilerat sig som närmast socialrealistisk berättare i korthuggen stil. I *Samlaren* gör han ytterligare ett nedslag i ett litet samhälle, där avundsamhet och ren ondska präglar människors möten. Åsbacka är en driven stilist, som sällan använder ett ord för mycket. Men den här gången blir analysen ganska grund och handlingen förutsägbar, som i en konventionell deckare. Upp till mästerverket "Orgelbyggarens" nivå når den här romanen inte.

Då har man större behållning av *Kaj Korkea-ahos* flödande prosaväv *Gräset är mörkare på andra sidan* och *Peter Sandströms* behärskade novellkonst i *Till dig som saknas*. Båda skriver en prosa som inte bara fångar ett ytspel utan också gestaltar.

Inom essäistiken, av tradition starkt representerad i finlandssvensk litteratur, börjar leden tunnas ut. Men *Mikael Enckell* kunde fira sin 80-årsdag med en samling texter som visar obruten skaparkraft. *Perspektiv från andra sidan* är en fränt polemisk

samling texter, där Enckell som så många gånger förr träder fram till judendomens försvar. Här bygger han på stor beläsenhet och en djupgående identifikation med det judiska, "hoppets religion", allt speglat i psykoanalysens ljus. Han betecknar sig som filosemit, motpolen till den på ett europeiskt plan aldrig tystade antisemiten. Att han i stridens hetta blir blind för staten Israels mindre sympatiska sidor hindrar inte att man läser boken med stor respekt. Människan Mikael Enckell öppnar sig på ett nytt sätt i avsnitten om en splittrad barndom. Och ständigt ställer han manande frågor om existensens villkor och om individens ansvar i en mörk tid.

Att skriva essäer är att i Montaignes anda ägna sig åt försök, att treva sig fram till en ståndpunkt. Så gör också poeten *Peter Mickwitz* i en liten volym med den förbryllande titeln *Passport Somaliland*. Att det i minst lika hög grad handlar om dagens Finland, "Suomaliland", med dess språkstrid och invandrarrädsla blir man snart varse. Mickwitz är en intellektuell fiskare på djupt vatten; men det är inte alltid lätt att se om bytet duger som andlig föda. En charmig liten bok är det i varje fall, utsökt formgiven av det lilla uppstickarförlaget Ellips i Österbotten.

Samma förlag ger också ut *Eva-Stina Byggmästars Min amatörbotaniska självbiografi*, där hennes kärlek till gräs, kålrötter och rosor ges rörande uttryck: "I vår alltmer artificiella värld glömmar vi alltför ofta bort att växterna helt enkelt är förutsättning för vårt liv på jorden – att vi delar deras öde och de vårt".

När Mickwitz och Byggmästar skriver prosa känner man hela tiden närheten till deras lyriska modersmål. Mickwitz var för övrigt också aktuell med en diger samling dikter, *som du gör dina cirklar runt detta utanför*, där han varierade kända teman. Han skriver utpräglat intellektuellt men är inte heller främmande för språklek av mera urbant slag än Byggmästars naturliga naivism.

I resten av årets poetiska produktion växlar sönderbruten syntax med ett mera traditionellt språkbruk. *Susanne Ringell* diktar känsligt men en smula konventionellt om en komplicerad gudsrelation i *På utvägen var jag en annan*. *Heidi von Wright* avlyssnar skickligt vardagens repliker i *delta* med ett impressionistiskt anslag i bildspråket:

gamla flytvästar hårda
oljekläder
tygbitar
handdukar

gästen placeras bredvid glaset
fylls på efter hand
ingen aning om
hur mycket man
dricker
senare
natten igenom
övervakad
av fönstret

Den förr så rabulistiske ordvrängaren *Tomas Mikael Bäck* skriver nu en beskedligt lättflytande dikt i *Brottyta*: "Kraftig doft av nässlor/ mellan vattnet/ och parkstigen./ Sedan: de första/ kylande regndropparna!"

Till förnyarna kan man räkna *Matilda Södergran*, som i *Maror (ett sätt åt dig)* har en säregen intensitet i tilltalet. Korta dikter gestaltar en kvinnotillvaro i splittringens och upplösningens tecken; jag inser att detta förmodligen är märklig dikt, men för mig som läsare förblir dörren stängd.

Hellre sjunker jag in i *My Lindelöfs* bildvärld. Hennes tredje diktsamling, *Skogen i mitt hus*, är för mig en av det tidiga 2000-talets lyriska höjdpunkter. Det är dikt med ett tydligt tilltal, den vill mig något. Språket är ena stunden eftersinnande och varmt för att i nästa ögonblick gestalta sorg och utsatthet. Här beskrivs en tillvaro, där grunden hela tiden hotar att raseras och förfallet breder ut sig men där orden till slut blir en trappa som leder till frihet:

När det gamla huset har pressats på varje
droppe av mening och inget rum är mer än ett rum
lägger jag handflatorna över gapet
som en mask av ben.
Från insidan tränger sig ord
som kamfer och bakelit.

Lindelöf är en poet som inte alls har uppmärksammats efter förtjänst.

Och så har vi de alltid lika välformulerade veteranerna, som sedan länge beretts en plats på den finlandssvenska parnassen.

Lars Huldén skriver kristallklart och illusionslöst om den åldrande människan i *Inga stjärnor i natt, sir*:

Jag tänker mig döden
som en löveld på en gård om våren.
Det förgångna förvandlas
till en tunn blå rök
som övergår i en klar himmel.

Claes Anderssons digra urvals-
volym *Hjärtats rum*, med dik-
ter ända från debuten "Ventil"
(1962), avslutas med den nya
samlingen *Jag älskar dig med
mina höstliga dimmor*. Som kär-
leksdiktare är Andersson lika
suverän som vanligt: "Jag skall
förkasta dig med havets tyngd
och raseri, med/flodvågorna och
översvämningars bibliska allvar./
Jag skall glömma dig med tid-
vattnets puls och djupa andhämt-
ning".

Man kunde skriva mycket om
vänskapen mellan finlandssven-
ska poeter och hur de framträ-
der som varandras uttolkare och
inspiratörer. Urvalet med Claes

Anderssons dikter har gjorts av *Tua Forsström*, som själv producerar sig
ytterst sparsamt. Men efter sju års paus sänder hon nu ut en till synes oansen-
lig bok, *En kväll i oktober rodde jag ut på sjön*, som i sin renhet och kom-
plexitet gör läsningen starkt berörande. Hos Forsström pågår en ständig dialog
mellan levande och döda, lika intensiv som hos Tomas Tranströmer. Barnets
oförvillade sätt att se ger själva grundklangen i dikterna, som ibland närmar
sig den folkliga ramsans magi. Och så denna unika förmåga att gestalta en
förtröstan mitt i kaos: "Snart snöar det på vattnet, snön smälter/ i vattnet, snart
snöar det på holmarna och jag/ minns hur det var att komma hem, någon/ hade
tagit hand om allt under tiden".

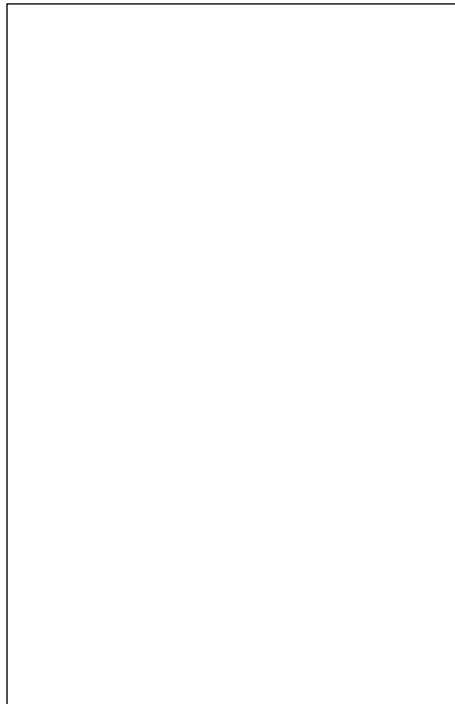
Visst var 2012 i hög grad ett prosaår. Men det är i lyriken man känner den
finlandssvenska litteraturens bultande puls, bortom all tidsfixering.

ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR

LITTERATURENS SKRIDSKOBANA: ELLER INSTINKTIVT SKRIVANDE Isländsk litteratur 2012

Självvranssakan satte sin prägel på den isländska litteraturen 2012. Många författare använde på ett eller annat sätt sig själva som stoff, med funderingar kring författandet, litteraturen, historien och det självbiografiska. *Gyrðir Eltasson* och *Bragi Ólafsson* gav båda ut två böcker var under året, en diktsamling och en roman. I Gyrðirs roman *Suðurglugginn* sitter en ensam författare i en god väns sommarstuga och skriver på en roman, eller skriver den rättare sagt inte alls, för han kommer ingenstans med texten, och dessutom envisas han med att använda en gammaldags skrivmaskin vars färgband är utslitet. Orden på pappret blir allt svagare och hela situationen är liksom dödsmärkt, som så ofta i Gyrðirs texter. Men trots allt är humorn aldrig långt borta och mitt i all ensamhet och dödsnärvaro finns någon märklig glädje, kanske den glädje som ligger i att ha talangen att skriva en trevlig bok om en rätt dålig författare som är oförmögen att skriva någonting alls?

Humorn är det mest framträdande draget i alla Bragi Ólafssons böcker och det finns gott om olika sorters lustigheter i hans roman *Fjarveran*, även om döden är närvarande även där. *Fjarveran* är en sorts roman om en roman, eller kanske hellre om romaner, för den har olika kopplingar till Bragis tidigare romaner *Gæluðýrin* (2001), *Sendiherrann* (2006) och *Handrit að kvikmynd Arnar Featherby og Jóns Magnússonar um uppnámið á veitingahúsinu eftir Jenný Alexson* (2010). *Fjarverans* huvudperson, Ármann, är en i raden av Bragis typiska antihjältar, en korrekturläsare som är rätt excentrisk. Som så ofta i Bragis romaner händer egentligen ingenting, men mitt i

det totala stillastående som kännetecknar handlingens "utveckling" händer det dock en hel massa saker. Liksom i de två senaste böckerna kretsar texten kring författandet och konstens roll, och Ármann drömmer förstås om att skriva själv, istället för att ständigt korrekturläsa andras texter.

*Auður Ava Ólafsdóttir*s roman *Undantekningin* handlar också den om romanförfattande. Den börjar med att huvudpersonen Marías make meddelar henne att han är homosexuell och tänker flytta ihop med sin älskare. Hennes liv blir förstås ordentligt uppochnervänt på grund av detta och hon ägnar sig åt djupgående självrannsakan, med benäget bistånd av grannen, dvärgen Perla, som är psykoanalytiker och författare. Det råkar vara så att Perla just håller på att skriva en roman och det är mycket i den som påminner om händelser i Marías liv. På så vis flätas funderingar kring gränsen mellan fiktion och verklighet in i berättelsen, och María själv är dessutom rena sagofiguren, så vacker och vän att inte ens hennes homosexuelle man kan motstå henne.

Trots att skrivande och fiktion inte direkt är temat i tre självbiografiska verk som kommit under året, handlar de ändå på ett eller annat sätt om funderingar kring en författares tillblivelse. *Aðalsteinn Ásberg Sigurðsson* gav ut diktsamlingen *Sjálfmyndir*, där han filosoferar kring bilden av sig själv som medelålders man. *Úlfar Þormóðsson* följde upp sin korta roman *Farandskuggar* med *Boxarinn* som handlar om hans egen far och dennes söner. Som i Bragis och Auðurs böcker är ämnet gränsen mellan verklighet och fiktion som här kopplas ihop med självbiografiska inslag. *Úlfar* undergräver sin romans sanningsvärde med kommentarer i stil med: "Om det däremot skulle vara på det viset att jag har fel angående fortsättningen ska du inte tveka att lägga upp ett hästgarv. Då flinar jag bara. Det anstår avkomman." (s. 17) Här tilltalar han sin far, död sedan länge, och hela boken är en sorts tilltal till honom, för det mesta skriven i andra person, vilket i sig i stor utsträckning urholkar den trovärdighet som ofta tillskrivs en mer neutral berättare. Berättaren, sonen och författaren, är mycket aktiv, han skapar en image av sig själv i texten. Imageskapande är ett viktigt tema i boken *Sjórnævinginn* av Reykjavíks borgmästare *Jón Gnarr*. Berättelsen är en fortsättning på den tidigare utgivna självbiografiska romanen *Indjánínn* (2006) där *Jón Gnarr* skildrar sin barndom. Nu har han blivit tonåring och kommer som förut på kollisionskurs med det borgerliga livets traditionella värld. Boken handlar först och främst om hur han upptäcker punken och identifierar sig med den anarki den står för. I denna roman hittar man en ganska anmärkningsvärd skildring av Reykjavík-miljön vid denna tid, åren kring 1980. Det var då som punken började bli en synlig del av den isländska gatukulturen. Men samtidigt skildrar boken hur en ung pojke skapar sin identitet. Hans talanger och intressen passar inte in i skolsystemet, och inte heller bland skolkamraterna, eftersom en oupphörlig mobbing är en av konsekvenserna av att inte passa in i de sociala ramarna. Ändå är *Jón Gnarr*s ärende inte direkt

att skildra sin tillblivelse som författare – lika lite som Úlfars – även om man visst kan skymta konstnärens födelse i boken. Jón Gnarr är ju också känd som skådespelare och bildkonstnär. "Att bli författare" skulle däremot kunna vara undertiteln på *Auður Jónsdóttirs* självbiografiska roman *Ósjálfrátt*. En av de saker hon tar upp är hur det är att vara dotterdotter till Islands mest berömda författare, Halldór Laxness. Han nämns dock aldrig vid namn, för Auður väljer att ändra alla namn eller utesluta dem. Det är ändå uppenbart att boken bygger på hennes uppväxt och särskilt de yngre åren. Hon skildrar en rätt kaotisk uppfostran präglad av mycket drickande och en flykt in i famnen på en äldre alkoholiserad make i en liten by i Västfjordarna och till slut ett försök att bryta sig loss från allt detta och skriva en roman. En del av romanen utspelar sig därför i Sverige där mammans väninna driver en semesteranläggning på ett rätt fantasifullt sätt. Trots allt som händer – eller kanske på grund av det – lyckas flickan så småningom bygga upp ett tillräckligt självförtroende för att kunna fortsätta skriva. Kontakten med de kvinnor som omger henne vävs också in i berättelsen; mormodern, den store författarens änka, som är familjens ankare, mamman som alltid är lite bortkommen, systemen, lika bortkommen hon, och så naturligtvis mammans väninna, som mest av allt är manisk.

Allegorier

Flera av de här verken innehåller en del symbolik. Frånvaro är ett återkommande tema i Bragis böcker, och då huvudsakligen den frånvaro som manifesteras i att hans romanfigurer har en stark benägenhet att undvika livet. Precis som Auður Ava Ólafsdóttirs tidigare böcker är *Undantekningin* full av symboler, vilket bland annat märks i romanfigurernas namn. Titeln på Úlfars bok *Boxarinn* är symbolisk för den kamp som pågår mellan dess pärmar, kampen med att hitta sin identitet, och den kampen är också ämnet för *Sjóraeninginn* där titeln anspelar på berättarens försök att identifiera sig med den kraft som finns i kaos. *Ósjálfrátt* anspelar så på själva författandet som uppstår instinktivt och på trots mot alla omständigheter.

Symboliken tar sig lite annorlunda uttryck i några andra isländska författares verk, och man kan säga att de har islänningen själv som omhuldad referent. *Einar Már Guðmundsson* berättar om ett litet fiskeläge i *Íslenskir kóngar*, men allusionerna till det isländska samhället i vidare bemärkelse är tydliga. *Pétur Gunnarssons Íslendingablokk* är också den en samhällsbild, byggd på persongalleriet i ett flerfamiljshus i Reykjavík. I *Ólafur Gunnarssons Málarinn* kan man också skönja en omfattande symbolik, igenkännlig från tidigare verk.

De här texterna är en sorts familjeromaner, i likhet med *Hvítfeld* av *Kristín Eiríksdóttir*, en författare av en mycket yngre generation. Det är intressant att se henne brottas med denna den vanligaste typen av isländsk litteratur (*Boxarinn* och *Ósjálfrátt* är också en sorts familjeromaner), och som vanligt

i familjeromaner utgör familjehemligheter verkets kärna. Här ges de dock formen av en skröna. Huvudpersonen är mytoman och hittar jämt och ständigt på överdrivna äventyrsberättelser om sig själv i hopp om att lyfta sig över medelmåttigheten. *Landvættir* av Ófeigur Sigurðsson skiljer sig något från övriga allegorier genom att symboliken här drivs till sin spets, och berättelsen är en sorts undergångssaga. En ung man får arbete i en köttfabrik och de ingående beskrivningarna av arbetet och arbetsmiljön är både exakta och laddade. Ytterligare en laddad allegori är *Illska* av Eiríkur Örn Norðdahl, mottagare av det isländska litteraturpriset. *Illska* är till dels en historisk roman om förintelsen men berättar också om ett mycket speciellt *ménage à trois*, ett ungt isländskt par och kvinnans älskare. Det som gör deras umgänge ovanligt är att kvinnan är en judinna från Litauen, men uppvuxen på Island. Hon håller på att skriva en magisteruppsats om rasism och populism och lär i det sammanhanget känna en man som är inbiten rasist. Trots det attraheras hon av honom och inleder ett förhållande med honom.

De tre senast nämnda författarna tillhör alla en yngre generation och det märks tydligt i deras texter, som på många sätt skiljer sig från äldre författares, som Einar Már, Pétur och Ólafur. De yngre författarnas sätt att närma sig sina ämnen och romanernas form är nydanande. Det som mest utmärker Ófeigurs och Eiríkurs texter är överlastning, båda böckerna är rätt långa och ordrika, tvärt emot den avskalade stil som är typisk för författare som Gyrðir Elíasson och Pétur Gunnarsson. Auður Jónsdóttir tillhör också den här generationen, men i hennes text, liksom i Kristín Eiríksdóttirs roman, manifesterar sig överflödet främst i berättelsens inre, i själva ämnet.

I likhet med Eiríkur söker sig *Sigurjón Magnússon* utomlands. Hans roman *Endimörk heimsins* är en mycket kort men stark berättelse i första person om avrättningen av den ryska tsarfamiljen 1918. *Eyrún Ingadóttirs Ljós móðirin* är däremot renodlat isländsk och skildrar en kvinnas kamp för sin existens runt sekelskiftet 1900.

Tre historiska romaner ger sig i kast med arvet från islänningasagorna. *Skáld* är den tredje boken i *Einar Kárasons* trilogi som tar avstamp i *Sturlunga saga* (*Sturlungasagan*), och *Vígroði* av *Vilborg Davíðsdóttir* är en fortsättning på hennes roman *Auður* (2009) som handlar om den irländska landnamskvinnan Aud den djupsinta. *Pórarinn Eldjárn* ger islänningasagan *Svarfæla saga* (*Svarvadardalssagan*) romanens form i *Hér liggur skáld*. Där berättas om en ung man som trots en fattig bakgrund blir en bemärkt storskald men till slut faller offer för mäktig trolldom. Romanen är kort, elegant och säkert skriven och utgör ett gott exempel på en lyckad överföring till nutid av det gamla sagoarvet.

Kristín Steinsdóttir hämtar sitt historiska stoff i folksagorna till sin bok *Bjarna-Dísa*. I folksagan är en viss Bjarni på vandring i Östfjordarna och hans syster Þórdís gör honom sällskap. Hennes kläder är av utländskt snitt

och inte varma nog. När de ger sig av börjar det snöa och snart slår ett riktigt oväder till. Dísa fryser ihjäl men Bjarni överlever och efter det går hon igen och hemsöker honom – hon får bland annat skulden för att Bjarnis tretton barn dör i ung ålder. Kristíns roman börjar med att de två syskonen ger sig av upp på fjället, precis som i folksagan, och den slutar med att Dísa hittas. I skildringen av den strapatsfyllda vandringen vävs Dísas levnadsberättelse in, och också hennes mors och mosters. Bilden som målas upp är av en levnadsglad och blodfull flicka som trots sin fatigdom har drömmar om ett annat liv. Kristín väljer att helt avfärda den gängse tolkningen att Dísa

av ren dumhet inte klädde sig bättre för vandringen över fjället. Det är själva kläderna som blir Dísas fall, hennes svaghet för utländska kläder ansågs inte passande, för den tyder på en längtan att resa sig över sin ställning, både som arbetskraft och kvinna. Det är alltså både klasskillnader och könsrättvisor som utgör undertext i berättelsen och det skildrar Kristín med den äran.

I *Ugluturn*, Hermann Stefánssons gåtfulla diktcykel, finns också en del anspelningar på folksagorna. Dikten är en sorts surrealistisk nattlig resa i drömmen i sällskap med ugglor. Folksagan är också närvarande i dikterna i *Guðrún Hannesdóttirs* bok *Teikn*. Guðrúns hantering av folksagan är synnerligen angenäm, lagom lättsam men inte utan mörker. Dessutom sticker författaren in samhällskritiska nålar här och där, som i dikten betitlad "från tal i parlamentet". Där framhåller en alltingsman att vänners lojalitet är på nedgång, och välståndet till sjöss och på landet likaså. På detta finns "bara en lösning" och det är att "mångfaldiga havsalvskvoten omedelbart". Med tanke på att havsalver är varelser från folktron, en sorts havsmänniskor som är obehagligt sannspådda, är det uppenbart att läget inte är bra. I en annan dikt talas om säkra gravsättningar. Där vaknar ett spöke till liv och diktarjaget chockeras av att människor inte längre vet vad de ska göra. Man måste vara försiktig, annars ligger mullen inte stilla – men något har gått snett, för mullen sprutar åt alla håll.

Förströelse

Spökhistorier har en lång tradition i de isländska folksagorna och tycks vara lika aktuella den dag i dag, när präster varje vecka måste besöka hem och företag för att driva ut spöken, om man ska tro vissa tidningsartiklar publicerade i april 2013. Det är dock anmärkningsvärt att spöken inte gjort mycket väsen av sig i den isländska litteraturen, utom då i Gyrðir Elíassons böcker. Men på senare år har denna brist avhjälpts en smula, och under det gångna året gavs fyra spökberättelser ut, förutom den redan nämnda romanen av Kristín Steinsdóttir – och så finns det förstås ett spöke i Gyrðirs *Suðurglugginn*. Kriminalförfattaren Yrsa Sigurðardóttir har ofta använt sig av det övernaturliga i sina böcker vilket kulminerade med spökrromanen *Ég man þig* (2010). *Kuldi* brås i viss utsträckning på sin föregångare. Där berättas om mystiska händelser i ett avlägset beläget hem för värstingpojkar. *Óttar Norðfjörð* har väckt viss uppmärksamhet med sina kriminalromaner, och i *Una* närmar han sig spökhistorierna i en berättelse om en försvunnen liten pojke och mammans desperata letande efter honom.

Ófriður är titeln på den fjärde boken i serien *Rökkurhæðir* av Marta Hlín Magnadóttir och Birgitta Elín Hassell. Böckerna har fått namn efter området Rökkurhæðir där en underlig stämning råder, för i närheten finns ruiner av höghus som har en mystisk historia. *Ófriður* börjar med att Matthías är nyinflyttad till Rökkurhæðir och just har börjat i tionde klass. Han ska delta i ett grupparbete och lär känna en flicka, och de två upptäcker så att något konstigt händer i området. Det verkar som om barn och ungdomar är helt uppslukade av någon sorts konflikt. Den bryter ut i ständiga slagsmål men har också fått ännu värre konsekvenser. Det visar sig att någon sorts spökerier verkar utgå från stickade vantar och mössor som barn och ungdomar tar på sig mot vinterkylan. Precis som de tidigare böckerna är *Ófriður* en lyckad barn- och ungdomsryssare, med en lagom portion humor utan att det förtar något av spänningen när det blir allvar.

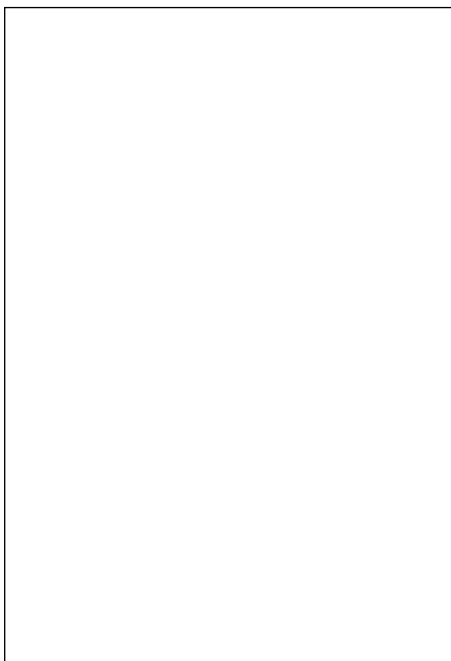
I *Stefán Máni*s romaner har det alltid funnits en dragning åt det övernaturliga och i *Húsið* spökar det förstås. Som så ofta förr är det ondskan Stefán Máni skildrar, och denna berättelse börjar med att några fruktansvärda mord begås i ett avlägset beläget hus väster om Reykjavík. Det verkar som om huset har någon mystisk kraft, för många år senare lockar det till sig en ung man som har en mörk uppväxt bakom sig. Så småningom kommer Hörður Grímsson in i berättelsen, en polis som funnits med i Stefáns tidigare böcker. Men *Húsið* är en annan sorts kriminalroman än Yrsas *Kuldi*. Det är en fängslande och övertygande bok som innehåller fantastiska skildringar av spökerier och den starka närvaron av det mörka och det onda.

Kriminalromanen står numera stabilt rotad i det isländska litteraturlandskapet. *Árni Þórarinnsson* gav ut *Ár kattarins* – hans böcker har ofta titlar efter kända popsånger. *Leikarinn* heter en välskriven roman av debutanten *Sólveig Pálsdóttir*, och *Stella Blómkvist* visade sig fortfarande vara vid liv. Denna gång begås ett mord på *Bessastaðir*, presidentens residens. *Arnaldur Indriðason* fortsätter sitt utforskande av *Erlendur Sveinssons* förhistoria i *Reykjavíkurnætur*. Handlingen utspelar sig 1974 och är en riktig stadsroman, i likhet med de flesta av *Arnaldurs* tidigare böcker. *Erlendur* utreder här två fall, en död uteliggare som hittas drunknad i en grund sjö i utkanten av *Reykjavík*, samt ett försvinnande; en ung, gift kvinna som försvunnit på väg hem från en nattklubb. Det här är en äkta polisroman som visar upp den känslighet för miljö, historia och omständigheter som kännetecknar *Arnaldurs* bästa böcker, och är på det hela taget en lyckad roman, både som kriminalhistoria och stads-skildring. Personen *Erlendur* är den stöttepelare som bär upp större delen av *Arnaldurs* författarskap, och han är samtidigt en sorts symbol för gamla tider och deras koppling till samtiden – med andra ord gamla tider i nya omgivningar. *Erlendurs* efterforskningar och hans uthållighet tillhör egentligen en svunnen tid, som återspeglas i den långsamma men ändå stegrade och drivande pulsen i berättelsen.

Den intressantaste nykomlingen i den isländska underhållningslitteraturens värld är dock utan tvekan *Davíð Þór Jónssons* science fiction-roman *Orrustan um Fold*. Berättelsen utspelar sig i framtiden på en fjärran planet där ättlingar till islänningar har slagit sig ner. Där måste de slåss mot en okänd natur, och dessutom tycks oväntade gäster utifrån rymden hota den nya bosättningen. Trots att man här tydligt kan urskilja typiska fasta science fiction-inslag har boken ändå något nytt att komma med, inte minst genom skildringen av klasskillnader, konstnärens roll och sist men inte minst, kontakten med rymdvarselerna.

Ett annat verk i science fiction-anda är *Opinberun* av *Hugleikur Dagsson* som har gjort sig känd för sina tecknade serier både hemma och utomlands. Här tar

han sig an Bibelns Uppenbarelsebok och presenterar den i tecknad form. Bibeltextern hittas av rymdvarer som försöker förstå den genom att dramatisera den. Som så ofta tidigare i Hugleikurs verk innehåller berättelsen spetsig kritik av diverse samtidsfenomen, allt från blind tro till ökande sexualisering.

Kanaler

Två av de intressantaste romanerna under det gångna året skrevs av kvinnor, och trots att de är helt olika varandra har de mycket gemensamt, inte minst förmågan att på ett anspråkslöst sätt smyga in omfattande konflikt-skildringar i romaner som på ytan handlar om vardagshändelser. *Milla* av *Kristín Ómarsdóttir* handlar om den 21-åriga Milla som arbetar på bibliotek. Hon älskar María som är sjuksköterska och några år äldre än Milla. Detta är bland annat en kärleksroman, en berättelse om kärlekens konflikter, om separation och kärlekssorg. Milla blir sedan anlitad av en kvinna som vill göra sitt hem till ett museum: "Museet för den vanliga isländska familjen i slutet av 1900-talet". Ytterligare en bihandling kretsar kring Millas mormor, och denna del kan verka vara den minst verklighetstrogn, men visar sig till slut vara rena socialrealismen. Museet bildar en sorts ram kring berättelsen, där vardagens äventyr framstår allra tydligast. Millas katalogise-

ring av museets olika föremål är minst sagt märklig. Millas fantasi är betydelsefull i sammanhanget, och likt flera av *Kristín Ómarsdóttir*s romanfigurer har hon lätt för att hitta på berättelser. De handlar både om henne själv och människorna omkring henne. Några berättar hon verkligen, andra stannar kvar i hennes innersta tankar.

*Álfrún Gunnlaugsdóttir*s roman *Siglingin um síkin* har på samma sätt vardagen som utgångspunkt. Den handlar om en gammal kvinna, Gyða, som har börjat bli glömsk, men inte vill erkänna det för sig själv. Hon bor hos sin son som har anställt en hemhjälp för att ta hand om modern. Denna hemhjälp är en kvinna som har kommit till Island som flykting,

och boken handlar bland annat om förhållandet mellan henne och modern och om den utländska kvinnans historia. Parallellt skildras Gyðas minnen av sitt liv, hennes kärlekar och kärlekssorger. I denna enkla berättelse om en gammal kvinnas minnen och glömska flätar Álfrún in en komplex diskussion om författande och vad det är att berätta en historia, och titeln, som betyder "båtfärd på kanalerna", syftar på att läsaren eller åhöraren leds genom minnenas och berättelsernas kanaler.

Álfrúns berättelse har kopplingar till finanskrisen genom att sonen har dragits in i tveksamma affärer, precis som hemhjälpens make. Som tidigare år är finanskrisen en underliggande tråd i flera av de verk som nämnts ovan, allt från direkta syftningar, som i Ófeigurs och Eiríkur Örns böcker, till symboliska hänvisningar som i Einar Márs och Ólafur Gunnarssons berättelser.

Steinunn Sigurðardóttir gav ut romanen *Fyrir Lísu*, en fortsättning på *Jójó* (2011). Båda böckerna handlar om sexuella övergrepp på barn och utspelar sig i Berlin och huvudpersonen är en tysk cancerläkare och hans franske vän, en före detta uteliggare. De har båda erfarenhet av missbruk. Som tidigare skildrar Steinunn detta ämne med stor känslighet och både fångar och avslöjar fasorna med en exceptionell stilsäkerhet, fri från all grovhet men ändå utan att vara sipp. I början av året upptogs isländska media av en historia om sexuella övergrepp mot unga pojkar, och i det sammanhanget är det uppenbart att Steinunns böcker utgör ett gott exempel på konstverk som kan tjäna ett samhälleligt syfte.

Bland andra intressanta romaner skrivna av kvinnor kan nämnas *Stekk av Sigurbjörg Prastardóttir* som annars är mest känd för sina dikter, och *Kantata*, en familjeroman av *Kristín Marja Baldursdóttir*, mest känd för sina böcker om konstnären Karitas, samt *Korter*, en Reykjavíksroman av debutanten *Sólveig Jónsdóttir*.

Dikternas romantiska stämning

Som nämnts ovan gav både Gyrðir Elíasson och Bragi Ólafsson förutom romaner också ut diktsamlingar under året. I *Suðurglugginn* är dödens närvaro nästan konkret, och det är den även i dikterna i boken *Hér vex enginn sítrónuviður*, som också är en skildring av depression, ett annat tema som blivit mer påtagligt i litteraturen under senare år. Båda dessa ämnen blir för Gyrðir en källa till svart humor. Underfundigheten har han, som tidigare nämnts, gemensamt med Bragi, men romantik finns det inte mycket av i dennes diktsamling *Rómantískt andrúmsloft*. Dikterna i boken kännetecknas av någon sorts sidospår och digressioner. Bragi är synnerligen påhittig när det gäller de ögonblick i livet som är både ointressanta och meningslösa, och förvandlar dem till något matnyttigt – till rena festmåltiderna när det är som bäst.

Jag nämnde allegorier tidigare, och symbolerna finner också sin plats i dikterna. *Kuðungasafnið* av Óskar Árni Óskarsson bjuder på läsning i fabelns

form. Det här är en sorts byföreteckning med tillhörande analys av varje bys särdrag. De här särigheterna är av varierande slag och alls inte nödvändigtvis politiska, men det låter sig inte göras att inte spegla dessa miniporätt i funderingar om nationalkaraktärer, utmärkande drag för samhällen eller grupper. Samtidigt besitter dessa texter allt det bästa som kännetecknar Óskar Árnis mininoveller och dikter, en anspråkslös humor och glädje, blandat med en fräsch blick och en smula mörker.

Gerður Kristnýs prisbelönta bok *Blóðhófnir* (2010) har väckt välförtjänt uppmärksamhet och blivit översatt till flera språk. Det gångna året kom en uppföljare med titeln *Strandir*, som innehåller en av hennes mest magnifika dikter hittills. Boken består av fyra delar, och den sista delen är i själva verket en enda lång dikt eller diktcykel; "Skautafærð" ("Skridskofärd"). De tre första temana i boken är död, sorg och saknad, och de lyfts till klimax i den avslutande diktcykeln som skildrar någon sorts separation på det bryska och gastkramande sätt som kännetecknar Gerðurs dikter. I början tycks två kvinnor sitta och brodera när rummet plötsligt blir kallt och en vak öppnas i golvet och ner i den hoppar den av de två kvinnorna som är den tilltalade. Diktarjaget vaktar vaken och förväntar sig döden, men istället visar sig Midgårdssormen. Efter en del förvecklingar börjar så själva skridskofärden: "Isen bär!" Det gnistrar under skridskorna och diktarjaget undviker issprickorna och stänger öronen för de ljud som hörs från djupen; hon är inte ensam, "under isen" finns "en skugga av en fena".

En bitande köld omger den känslomässiga kamp som beskrivs, och bildspråket tar likaledes järngrepp om läsaren. Dikten beskriver ett tydligt hot, men hotets ursprung är inte uppenbart – är det diktarjaget som hotas eller är det hon som hotar? Isen är diktens bärande element och skildras både som en levande varelse och som en frusen konstant, på samma gång en skiljevägg mellan världar och en spegel. Som så ofta tidigare använder sig Gerður av isen för att frammana ambivalenta bilder, skapa en iskall, men ändå glasglänsande – nästan smäcker – ram och tvinga fram en förfärande dragkamp mellan det hårda och det känsliga.

Året 2012 blev för musikens del mycket givande på Island, isländsk musik blomstrade här hemma och fick dessutom välförtjänt uppmärksamhet utomlands. Även om litteraturåret kanske inte var lika blomstrande, lämnade det ändå efter sig en stor mängd olikartade och goda läsoplevelser.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

ANNE MERETHE K. PRINOS

HURRA FOR VERDENS BESTE STØTTEORDNINGER! Norsk skjønnlitteratur i 2012

Bokåret 2012 bekrefter at norsk skjønnlitteratur står sterkt, i hvert fall i kvalitetsmessig forstand. All kvaliteten til tross er det dessverre relativt sjelden at norske titler befinner seg på bestselgerlistene – de er gjerne tett befolket med oversatte titler av varierende kvalitet, for å si det forsiktig. Uten de svært gode støtteordningene som finnes for norsk litteratur, ville jeg med andre ord neppe hatt det luksusproblemet jeg nå sliter med – å begrense antall titler til denne oversikten. Både på prosa- og poesisiden har året gitt oss en rekke gode utgivelser som – kanskje særlig når det gjelder poesien – utviser stor bredde. Ekstra gledelig er det dessuten at såpass mange unge og ganske uetablerte banker hardt på, samtidig som flere av de gamle ringrevene er kommet med bøker som er noe av det beste de har skrevet. Jeg tenker for eksempel på Vigdis Hjorth og Lars Amund Vaage.

Forlaget Oktobers hegemoni

Fjoråret bekrefter også en trend som har vært merkbar ganske lenge, den at det Forlaget Oktober står for en bemerkelsesverdig stor andel av de bøkene som blir lagt merke til, og nå tenker jeg både kvalitet og salg. Dag Solstad, Anne B. Ragde, Per Petterson, Karl Ove Knausgård, Linn Ullmann, Hanne Ørstavik og Tore Renberg, for å nevne noen av de mest kjente, utgir alle sine bøker på Oktober.

Det gjør også *Jon Michelet* som står bak den mest solgte norske romanen i 2012, *En sjøens helt. Skogsmatrosen*. Boken er første del i et planlagt flerbindsverk om norske krigsseilere. Den er en bredt anlagt fortelling på 800 sider om unge Halvor Skramstads første år til sjøs (1939–1940), og gitt nordmenns umettelige interesse for krigen og sansen vi har for den store fortellingen, er det ikke overraskende at den er nådd frem til en bred lezerskare. Michelet skriver med varme og sympati og øser fra et enormt kunnskapslager om livet til sjøs og om historiske hendelser, og utgivelsen er blitt kalt et «monument over krigsseileren». Samtidig kan man ikke komme forbi at den romanmessig sett er vel faktatung, ikke minst fordi så mye av det forfatteren vil fortelle og belære leseren om, blir formidlet i stive, kunstige dialoger.

En annen omfangsrik Oktober-roman som fikk stor oppmerksomhet i 2012, var *Kjersti Annesdatter Skomsvolds Monsternenneske*. Boken er hennes andre roman, hun debuterte i 2009 med *Jo fortære jeg går, jo mindre er jeg* som hun mottok Tarjei Vesaas' debutantpris for. Den nye utgivelsen skriver

seg inn i den lange rekken av eksplisitt selvbiografiske romaner som er blitt utgitt her til lands de siste årene, samtidig som den problematiserer det selvbiografiske utgangspunktet: «Hva om det å skrive om meg selv er den mest ekstreme form for virkelighetsflukt?» Til forskjell fra Karl Ove Knausgårds *Min kamp*-serie er det dessuten tvilsomt om noen vil føle seg støtt eller utlevert av *Monstermenneske*. Den er en varm, trist og morsom bok om hvordan ME-syke Kjersti setter seg fore å skrive en roman (den historiske forfatterens debut) for på den måten å vise at hun faktisk er et menneske og ikke et ME-monster: «Jeg er ikke et menneske, og jeg er ikke Kjersti. Jeg tror at det å bli Kjersti henger

sammen med det å bli forfatter, jeg kan ikke skjønne hvordan ellers jeg kan bli Kjersti. Hvis jeg blir en bok, blir jeg også et menneske.» Dermed er romanen en fortelling om kunstneren som ung kvinne, om hvordan Kjersti blir forfatter, og det er vanskelig å unngå å bli glad i en jeg-forteller og hovedperson som er så morsom og rar, så skjør og samtidig så ærlig og risikosøkende.

Det interessante med Forlaget Oktobers profil er at bredden er så stor. I tillegg til navnene som er allemannseie – *Per Petterson* kom for øvrig også med en roman i 2012, *Jeg nekter* som fikk til dels svært god kritikk, men som neppe er blant hans aller beste utgivelser – finner vi svært habile forfattere som Terje Holtet Larsen, Mona Høvring, Bård Torgersen og Marita Fossum. Alle leverte gode romaner i fjor.

Den elegante og særpregede stilisten *Terje Holtet Larsen* kom med *Dilettanten*, en fortsettelse av et identitetsprosjekt forfatteren har holdt på med lenge. Som så mange andre leker Holtet Larsen med det selvbiografiske, men måten han gjør det på, er spesiell, ikke minst fordi han skriver en raffinert prosa få her til lands kan måle seg mot. Flere lesere bør få øynene opp for ham.

Mona Høvring som er mest kjent som lyriker, utgav sin andre roman, *Venterommet i Atlanteren*, en utsøkt liten bok skrevet i et klart, særpreget språk (Høvring er en av få norske forfattere som skriver et radikalt bokmål

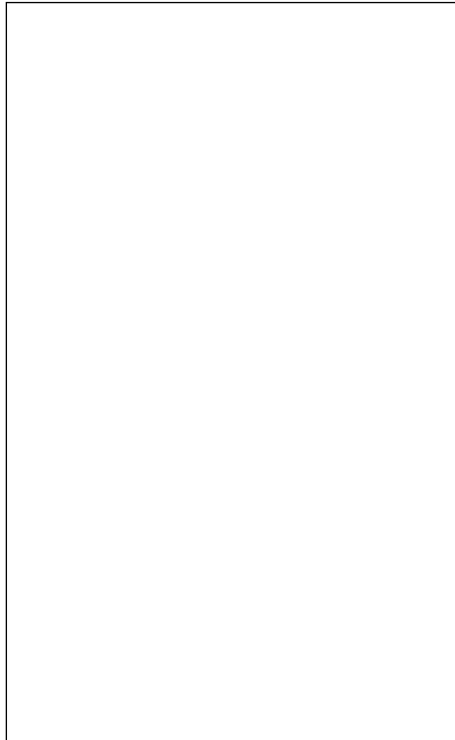
og mottok Språklig samlings litteraturpris 2012) om unge, stivsinnede Olivia som sitter fast i sitt eget liv, men som skjønner mer av hvem hun er etter å ha arvet et hus i Reykjavik.

Bård Torgersen på sin side har, etter en rekke utgivelser som innbefatter romaner, korttekster og dikt, ord på seg for å være en original forfatter med et særegent prosjekt. *Voksne og barn* gjør ingenting for å ødelegge det inntrykket. Romanen som handler om en liten familie som reiser på ferie til Grand Canaria, er både lettlest og tilforlateglig, truende og utflippet, og ender i en sluttscene som må være en av norsk litteratur aller mest fantastiske – i enhver betydning av ordet.

Marita Fossums sjette roman *Et siste kyss* er også en bok man får påfallende lyst til å diskutere med andre. Spørsmål om forbrytelse og straff, hevn og rettferdighet, kunst og liv blir av forfatteren behandlet med flyt og språklig enkelhet i en stram komposisjon der Fossum trekker forbindelseslinjer mellom samtiden og en narsissistisk romanperson og en større offerfortelling som handler om jødernes skjebne under andre verdenskrig. Men hvem er offer, og hvem er bøddel? I *Et siste kyss* finnes det få helt klare kategorier og distinksjoner. Det gjør den til en utfordrende bok å lese.

Ringrevenes triumf

Den siste Oktober-prosaisten som skal nevnes her, er *Lars Amund Vaage*. Han fikk, etter en lang rekke kvalitetsutgivelser i mange sjangere bak seg, i 2012 omsider sitt definitive gjennombrudd med *Syngja*, en åpent selvbiografisk roman som han mottok Brageprisen for. Et interessant moment i forbindelse med denne prisen er at tre av fire nominasjoner gikk til nynorskforfattere. Det har aldri skjedd før. At juryen nominerte to diktsamlinger i klassen for skjønnlitteratur har heller ikke skjedd tidligere i prisen tyveårige historie (Kjartan Hatløys *Kjøkkendikt* og Cecilie Løveids *Flytterester* var nominert i tillegg til Kjartan Fløgstads *Nordaustrpassasjen* og altså Vaage).

Syngja som handler om forfatterens autistiske datter, kalt G, er en mollstemt, elegant skrevet bok der mye står på spill. Den utforsker en rekke tabuer knyttet til forholdet mellom foreldre og barn, de etiske betenkelighetene forfatteren har med hensyn til å skrive om sin språkløse datter og hvilke muligheter han har til å finne et språk til å fortelle om G:

Eg brenn av lyst til å skriva om det slik det var. Men korleis var det? Det er det som er spørsmålet. Det er det vanskelege. Fri, ærleg, det er det same med det, kva hjelper det, om ein ikkje kjem fram med ord, setningar, som viser sanning? Fridommen kan vera ganske tom når orda glimrar med sitt fråvær. Leiken kan vera pinefull når gleda ikkje boblar fram med alle sine påfunn.

Også her problematiseres det selvbiografiske utgangspunktet idet jeg-fortelleren mot slutten av romanen innrømmer at vennen F, som han har gitt en sentral posisjon, er et påfunn, det vil si fiksjon:

Eg må tilstå noko når det gjeld F. Han eksisterer ikkje. Det finst ingen parallell til han i den verkelege verda, eg har dikta han opp. Eg tenkte ikkje så mykje over det i starten, då eg kom på at eg kunne ha ein slik ven, i boka, men no ser eg kvifor han er her. Han er her fordi eg, i det verkelege livet, ikkje har eit slikt forhold. [...]. Eg innførte ein slik ven, i boka, for å visa det eg mangla i det verkelege livet.

Som andre kritikere har påpekt, kan samme metode gjelde mange forhold i boken.

Kritikerprisen for beste skjønnlitterære voksenbok 2012 var det *Vigdis Hjorth* som fikk for *Leve posthornet!* Interessant nok var det tredje år på rad denne prisen gikk til en kvinne (prisen som er blitt delt ut siden 1950, er kun ti ganger tidligere gått til en kvinne). Det er ingen tvil om at det stadig er mannlige (roman)forfattere som stikker av med majoriteten av norske litteraturpriser, men det er mulig at noe er i ferd med å skje. Det handler antakelig først og fremst om bevisstgjøring, for det er neppe fordi vi ikke har gode kvinnelige forfattere at kjønnsbalansen er så skjev.

Hjorth har 30 år bak seg som forfatter (hun debuterte i 1983 med barneboken *Pelle-Ragnar i den gule gården*), men det er først de senere årene at hun har fått den anerkjennelsen hun fortjener. Som kritikeren Bernhard Ellefsen skriver i tidsskriftet *Vagant* (2/2013), kan den sene anerkjennelsen ha å gjøre med at de litteraturkritiske konjunktorene først nå er på Hjorths side – det er altså ikke slik at det nødvendigvis er forfatteren som har forandret seg.

Et gjennomgangstema i forfatterskapet er kvinners eksistensielle grunnvilkår og småborgerskapets møte med det fremmede. *Leve posthornet!* som også har en tydelig politisk dimensjon, handler ytre sett om noe så usexy som kampen mot innføringen av EUs tredje postdirektiv. Når denne romanen er min personlige favoritt fra 2012 og dermed får mye plass i denne gjennomgangen, er det blant annet fordi den forteller om lede og apati som forvandles til engasjement og ansvarliggjøring, på en herlig oppkvikkende måte. Samtidig hilser

den friskt både til Dag Solstads *Arild Asnes, 1970* fra 1971 og den danske eksistensfilosofen Søren Kierkegaard og hans tanker om stadier på livets vei.

Utgangspunktet for romanen er funnet av en gammel dagbok. Da Ellinor, en kommunikasjonsrådgiver midt i trettiårene, en kveld høsten 2010 leser det hun skrev i 2000, fylles hun med kvalme:

Navnene kunne byttes ut, datoene byttes om, ingen bevegelse, ingen sammenheng, ingen glede, bare lede; pengene, brunfargen, sladderer, maten, jeg kunne like gjerne skrevet man som jeg. Og nå var det annerledes, det hadde hjulpet å bli eldre?

Spørsmålet er selvfølgelig retorisk – livet for Ellinor er like inautentisk, flatt og på avstand nå som det var for ti år siden. Hva skal hun gjøre? «Kjøre en dagbok og skrive noe annet? Dikte opp alvor og viktige hendelser [...]» Som man skjønner, utelukker ikke eksistensielle problemstillinger fin humor hos Vigdis Hjorth.

Så en dag forsvinner en av Ellinors kollegaer, og hun må overta oppgavene han hadde for Postkom, de postansattes fagforening. Til sin egen store forbauselse – og muligens leserens – gjør det noe med henne å jobbe mot innføringen av det nevnte direktivet, det som altså handler om fri konkurranse på brevpost under femti gram og som Arbeiderpartiets ledelse var for, men landsmøtet 2011 overraskende nok gikk imot. Ved å innreflektere disse faktiske forholdene blir romanen også en kommentar til en samfunnsutvikling der markedstenkningen står sterkt.

Aller mest sentralt står likevel språk og skrift. Et feilslått medietreningskurs for tillitsvalgte postombærere leder Ellinor til erkjennelsen av at det er nødvendig å finne et annet språk enn det glatte, kalde og profesjonelle for å nå frem, et språk som er umiddelbart og nærværende. Eller som hun sier til kompanjongen Rolf: «[...] feilen var at vi hadde forsøkt å beskrive en sirkel ved hjelp av firkanter.» Og gjennom å forvandle sin egen skrift kan hovedpersonen også nå frem til et selv.

Når *Leve posthornet!* er blant de aller beste Hjorth-bøkene jeg har lest, er det nettopp fordi forfatteren har funnet et språk som lykkes i å formidle hovedpersonens eksistensielle fortvilelse og forløsning på en umiddelbar, direkte måte som setter seg i hodet og kroppen. Dermed er den samtidig en bok om hva litteraturen kan, som for eksempel å gi det tilsynelatende banale fylde og liv.

Flere etablerte – og én knallgod 30-åring

I tillegg til Vaage og Hjorth var det også en hel del andre gamle travere på banen i 2012. Og de gjorde sine saker bra. *Kjartan Fløgstads Nordaustpassasjen* er allerede så vidt nevnt; det er en ganske typisk burlesk Fløgstad-bok som på kjent maner sparker mot makten og kapitalismen. *Trude Marstein* skriver alltid godt, og i *Hjem til meg*, som handler om Ove som er notorisk utro, viser

hun seg nok en gang som en skarp samtidsakttaker. *Geir Gulliksen*, som for øvrig er forlegger i Forlaget Oktober, kom med *Bøyde knær*, en roman om en forfatter som reiser til Afrika. Gulliksen som debuterte i 1986 og siden den tid har skrevet essay, dikt og romaner, har særlig de siste årene opparbeidet seg en sentral posisjon i norsk samtidslitteratur. Den siste boken ble i all hovedsak svært godt mottatt.

Nevnes her skal også Jon Fosse, Ole Robert Sunde og Lars Saabye Christensen. *Jon Fosse* trenger knapt noen nærmere presentasjon, og kanskje er det unødvendig å minne om at hans mytologiske og religiøse univers skiller seg markant ut i norsk samtidslitteratur. Fortellingen *Olavs draumar* er en oppfølger til *Andvake* fra 2007. Mens sistnevnte, historien om Asle og høygravide Alida som ikke finner husrom i Bjørgvin (historisk navn på Bergen), åpenbart hentyder til juleevangeliet, gir tittelen på den nye boken assosiasjoner til det visjonære middelalderdiktet *Draumkvedet*. Det handler om Olav Åsteson som faller i dyp søvn en julaften og ikke våkner før trettende dag jul, hvorpå han rir til kirken og forteller om en vandring gjennom dødsriket. På samme måte kan *Olavs draumar* leses som en slags helvetesvisjon – et mareritt der hovedpersonen må betale for syndene han har begått i kjærlighetens navn. I et manende, fortettet og typisk repeterende språk, helt uten punktum, forteller Fosse en vakker kjærlighetshistorie lagt til et historisk miljø det er vanskelig å tidfeste, samtidig som han gir en klaustrofobisk, nervøs skildring av en forfulgt mann.

Ole Robert Sunde ble på sin side nominert til Nordisk råds litteraturpris for romanen *Krigen var min families historie*. Med den avslutter han etter eget sigende et selvbiografisk prosjekt som har pågått siden 1984. Sunde er blitt kalt «Norges smaleste forfatter» og sier selv at de eneste forfatterne han bryr seg om, er Proust, Joyce og Faulkner. De eiendommelige, lange og kompliserte setningene han skriver, og hans sterkt assosiative stil har altså aldri gitt ham mange lesere, men blant kritikere og forfattere er han høyt verdsatt. Den siste romanen forteller om familiens forhold til krig – faren tjenestegjorde under andre verdenskrig, farfaren under første – om fedre og sønner, konflikt og forsoning, og blir ansett som Sunde på sitt aller beste.

Den siste av de «gamle» prosaforfatterne som skal få noen oppmerksomhet her, er *Lars Saabye Christensens* og hans *Sluk*. Det er en interessant roman fordi forfatteren først ligner veldig mye på seg selv, før han slår om i noe totalt annerledes og fremmed. Boken åpner som en klassisk oppvekstskildring fra slutten av 1960-tallet – på kjent Saabye-vis er det sommer på Nesodden, sorgmuntert og nokså nostalgisk. I romanens andre del er vi imidlertid over i noe nærmest kafkask. Her får vi fortelling om Frank Farelli som bor i en liten amerikansk småby der alt og alle går til helvete. Når romanen er så god som

den er, er det først og fremst fordi den behandler den gjennomgående tematikken om kjærlighet og svik på en hemmelighetsfull, uutgrunnelig måte som det ikke er så lett å bli klok på.

På meg personlig gjør likevel *Eivind Hofstad Evjemos Det siste du skal se er et ansikt av kjærlighet* aller størst inntrykk. Forfatteren som er født i 1983, fikk Tarjei Vesaas' debutantpris 2009 for *Vekk meg hvis jeg sovner*, en pris han for øvrig delte med tidligere nevnte Kjersti Annesdatter Skomsvold. For sin roman nummer to ble Evjemo tildelt Ungdommens kritikerpris. Det må man si er en mer enn lovende start på et forhåpentligvis langt forfatterskap.

Det siste du skal se er et ansikt av kjærlighet – den lange, kronglete tittelen henviser til filmen "Dead Man Walking" med Sean Penn i hovedrollen – er noe så sjelden som en roman om kommune-Norge. Det høres grått og nitrist ut, men boken er en fascinerende og empatisk beretning om hvordan vi hører sammen med hverandre, om hvordan hjulene ruller og går i et lite samfunn med kjøpesenter, skole, svømmebasseng og eldrecenter. Samtidig fremstiller teksten en knippe skikkelser der flertallet lever i ensomhet og isolasjon. Vi møter blant andre tenåringsen Aksel som trives best under vann, faren Roy som forestiller seg hvordan barna vil ta avstand fra ham når de blir voksne, og moren Rita som i to uker vanner en plastblomst – det ultimate bildet på både håp og håpløshet. Evjemo zoomer inn og ut på sine personer og miljøer og skaper dermed et skarpt og innsiktsfullt bilde, der de ørsmå detaljene og den store oversikten er på plass, av et lite stykke nyriskt Norge.

En halvdød sjanger

Totalt sett er det en ganske fin bredde i norsk skjønnlitteratur, selv om noen kanskje vil mene at den psykologiske realismen stadig er vel dominerende. Bredden gjelder uansett ikke like mye for novellesjangeren som for romanen og

poesien. Slik har det vært i mange år, og 2012 representerer ikke noe unntak i så måte. Det ble utgitt få samlinger, og det var ingen som fikk spesielt stor oppmerksomhet. Samtidig har Twitter-novellen gjort sitt inntog sammen med applikasjoner der man kan abonnere på ulike former for korttekster, og det er flere som øyner et håp om at novellen og andre kortformer kan få et oppsving ved hjelp av ny teknologi.

Én virkelig god samling skal trekkes frem her – *Håvard Syvertsens Det gode som jeg vil*. Igjen skriver denne fine forfatteren upretensiøst og gjennomreflektert om allmennmenneskelige temaer. Igjen er det særlig evnen han har til å skrive med empati og sterk tilstedeværelse,

som gjør han spesiell; for meg er i hvert fall det nærmest et varemerke for Syvertsens bøker.

De fire fortellingene i samlingen med den Paulus-inspirerte tittelen utspiller seg i et sommerlandskap på en øy mellom Norge og Sverige og handler om kjærlighet, sorg og savn, om å stå utenfor og betrakte de andres liv, men også om ønsket om å gjøre godt, om å bety noe for en annen.

Om tematikken er velkjent, er det en overbevisningskraft i Syvertsens historier som lett vipper en av pinnen, også ved andre gangs gjennomlesning. Bare en virkelig god forfatter med stor psykologisk innsikt får til noe sånt. Helt enkelt, helt nedpå skriver han frem episoder, tanker og minner på en måte som gjør at jeg tenker: Ja, selvfølgelig, sånn må det være, sånn må det føles.

Aller mest slående er den lange fortellingen som avslutter samlingen, «Paulas hus». En mor skal snart dø, en sønn oppfyller ønsket hun har om at det skal skje i sommerhuset de har på øya. At teksten er en demonstrasjon i god fortellerteknikk, med noen av de lekreste overgangene jeg har lest på lenge, er så sin sak; når den har så sterk effekt, både intellektuelt og emosjonelt, er det primært fordi den makter å komme så tett på erfaringen av liv og død, av nærheten og avstanden mellom hun som skal dø og han som ser på, uten at det blir beklemmende, bare sant.

En ny gullalder?

Mens novellesjangeren sliter, er det for tiden mye å glede seg over i norsk poesi. De som allerede har oppsummert lyrikkåret 2012, har gjort det i begeistrede ordelag. Man snakker om en ny poetisk selvtillit, om vilje, talent og ambisjoner, og om at poesien har mistet den uniforme den hadde frem til noen få år siden: «Bøkene kan inneholde hva som helst, det er ikke så mye som er typisk», sier *Klassekampens* lyrikkanmelder Hadle Oftedal Andersen i et intervju i *Morgenbladet*. «Det finnes sprø avantgardistiske drag og dokumentarisk lyrikk, og kreativ bruk av dialekter.» Det siste er en svært påtakelig tendens, og flere nye poeter nevner i den forbindelse Øyvind Rimbereids *Solaris korrigert* fra 2004 som en sterk inspirasjonskilde.

To unge debutanter som bruker dialekt, er *Morten Langeland* og *Aina Villanger*. Langelands *Æ Æ Å* er noe så spesielt som et narrativt langdikt som skildrer en verden under vann, og der en makrell fører ordet på sørlandsk. Skal han være en del av stimen, eller skal han bryte ut?:

[...]
æ æ å
æ æ makrell
æ æ   me fler
se det   sa mi   å mi kalla oss   mi
å mi   veit å tror   mi tror mi veit   mi æ samme
mi æ samme   mi æ stim   mi æ æ
[...]

Absolutt ikke så lett å lese – litt hjelper det vel å vite at «æ æ å» kan forstås som «jeg er òg».

Villangers skapelsesberetning *langsang. et flytans habitat* er på sin side skrevet på grenlandsdialekt:

i nattvått hinsides låru mykt
i vev a morshav med gjenklistra øyne og
hendene knytta som blinde blick i dypvann

svevans som et plankton langs havsens bunn
gyngaru rundt i en flora a evighet
omgitt a bobler i ekstase a ro
bleiru livnært fra en streng
som blåste rei opp
et kobbelt mellom rei og det faste
forbinni te jorda ri mor
[...]

Igjen – ikke helt enkelt å lese, særlig om man ikke har norsk som morsmål, men bruken av dialekt både hos Villanger og Langeland gir en egen rytme og klang – det svinger av disse bøkene. Viktigere er det likevel at bruken av dialekt er noe mer enn vellyd. Som Oftedal Andersen poengterer i en artikkel i *Klassekampen*, er dialekten innført som en del av det kunstneriske prosjektet.

Om 2012 gav oss flere modne, interessante debutanter, var det også et år der mange veletablerte leverte virkelig gode ting. *Terje Dragseth* debuterte i 1980 og blir regnet som en av våre mest nyskapende lyrikere. Hans *Bella Blu. Håndbok for verdensrommet* er science fiction-poesi, en mastodontisk reisebok på 270 sider der vi befinner oss ombord i en romsonde som suser utover i verdensrommet. Den har form av en logg som starter dag 7 og strekker seg frem til dag 1299, og i denne loggen finner vi språklige eksperimenter i et konglomerat av skrivemåter. Flere kritikere har med rette fremhevet at utgivelsen utfordrer våre forestillinger om hva dikt kan være – Dragseths fremtidspoesi er definitivt temmelig «speisa», og det er utelukkende positivt ment. Forfatteren selv kaller boken en blanding av tegneserie og opera:

INGEN ER TILBAKE INGEN SER
 PLANETENE HAR IKKE LENGER ØYNE
 BELLA BLU 1050 ALENE I SIN KAPSEL
 ALT STILLE I FLYTENDE VANN
 ALT IKKE LENGER
 BESTANDIG
 FRA MERKUR TIL PLUTO ROTASJON
 JORDISKE DAGER
 HIMMELSKE ÅR
 [...]

Som tidligere nevnt, ble både *Kjartan Hatløys Kjøkkendikt* og *Ceciie Løveids Flytterester* nominert til Brageprisen. Løveids bok ble for øvrig også nominert til Kritikerprisen. Hatløy (f. 1954) debuterte i 1996 med diktsamlingen *Solreven* og har siden operert relativt i det stille, til tross for gode kritikker. Muligens har flere fått øynene opp for ham etter at han ble kjent som «onkel Kjartan» i Karl Ove Knausgård *Min kamp*-serie. I *Kjøkkendikt* som må betegnes som et gjennombrudd i offentligheten, skriver han om det kjente, hverdagslige og vante på en måte som gir tingene nytt liv. Det er ikke for ingenting at Hatløy er blitt kalt en dikter som løfter det prosaiske opp til uante høyder:

Denne oppvaskkosten
får somme kjørel til å sveve
mot lysegrøn bakgrunn, den blå oppvaskkosten heng på den kvite kroken
kvalt kjørel her fekk godt av den eineståande børstespensten
den er heilt still no, og lyder ingen, saknar heller ikkje hender
den berre lyttar til rommet den fyller
dette inntek den, med sin vind av lys

Cecilie Løveid har siden debuten i 1972 utgitt bøker i alle sjangere. Hun har særlig markert seg som dramatiker, men det siste tiåret har hun også kommet med flere diktsamlinger som er blitt omtalt som noe av det beste norsk poesi har å by på. *Flytterester* er av samme, høye kvalitet. Her skriver Løveid om å flytte og å komme hjem, om rester av alle slag, i originale, lærde, assosiative dikt, slett ikke uten humor. Åpningen av «En pute med løkmønster», tilegnet poeten Henning H. Bergsvåg, lyder slik:

Diktere burde vært fritatt for livet

Er det ikke nok at de må ligge foran hele tiden; skrive
om kjærlighet før de har opplevet noe som helst

Skrive om den forsvunne hatten sin før den forsvant
Skrive om døden før de har opplevd den

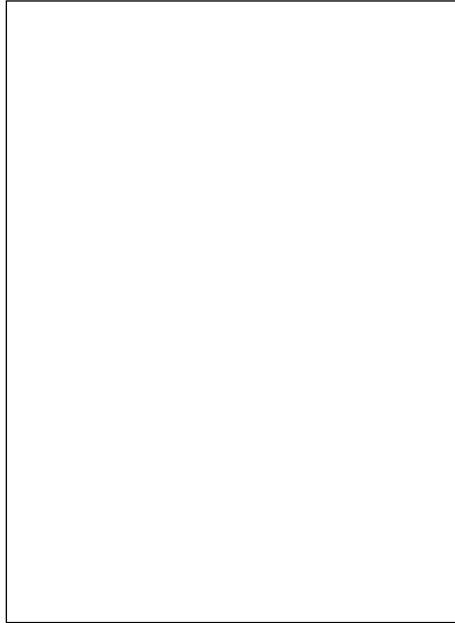
Diktere burde slippe å ha kropp, sykkelhjelm

Diktere burde slippe å ha flytevest, sende pakker, gå
på trening, pante flasker, gå ned med søppel
Diktere burde slippe å finne navn på babyer, rydde
gangen, hente post

[...]

Den siste samlingen som skal nevnes her, er *Nils-Øivind Haagensens God morgen og god natt*. Sammen med tidligere nevnte *Krigen var min families historie* av *Ole Robert Sunde*, ble den nominert til Nordisk råds litteraturpris. Haagensen har utgitt en rekke diktbøker siden debuten i 1998 og er kjent som en leken, fabulerende og slentrende poet, som både har underholdningsverdi og dybde. I *God morgen og god natt* skriver han enkelt og rørende, morsomt og alvorlig om helt hverdagslige ting, men også om de såkalt «store spørsmålene». Særlig sterk er den lange aftenbønnen midt i samlingen, «kjære gud»:

[...]
kjære Gud
kjære deg
jeg ber om tilgivelse
det er det alle sier
overalt
om å be
be om tilgivelse
vi er en håpløs gjeng
som ikke klarer å oppføre oss
men Gud kan tilgi
og hvordan ber jeg om det
og hvordan gjør du det
hva er det du gir til meg
oss
[...]

Helt uten frykt for det banale stiller Haagensen sine undrende, troskyldige spørsmål om tro og tvil, som om de ble stilt for første gang, slik det heter i begrunnelsen for nominasjonen til Nordisk råds litteraturpris. Dét er nydelig gjort.

*

Jo, vi har det stadig godt her i Norge, men det ser ikke ut til at vi er klar over det selv. Mange flere norske bøker burde vært å finne på bestselgerlistene! Etter å ha skrevet denne gjennomgangen står det enda tydeligere for meg at fjoråret gav oss atskillig litteratur å tenke på, glede seg over og forundres av. Det som kanskje mangler, det springer meg i hvert fall ikke i øynene, er det direkte lattervekkende, provoserende og sjokkerende. Som jeg skrev i artikkelen for 2011, er den aller mest tydelige tendensen i norsk litteratur viljen til alvor.

BIRGIT MUNKHAMMAR

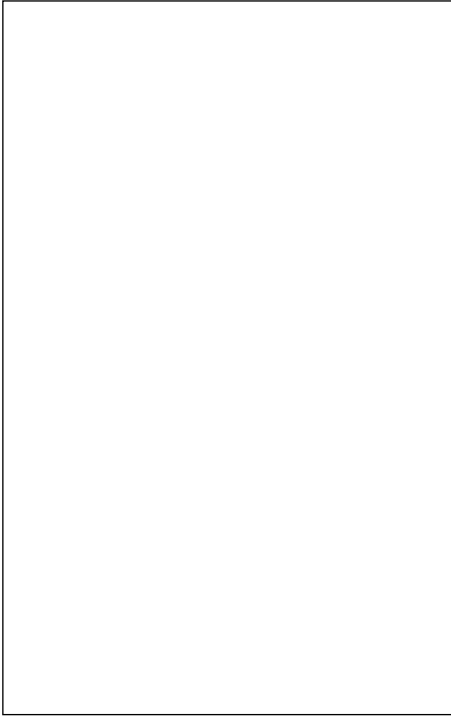
SVANESÅNGEN ÖVER FADERN LJUDER I MANLIGA FÖRFATTARES VERK – MEN KVINNORNAS HISTORIA ÄR SAKLIGARE

Ny svensk litteratur 2012

Den svenska skönlitteraturen gör anspråk på att vara en del av världslitteraturen. Bland författarna har det snarast blivit regel att ha åtminstone två språk och två hemland. Det är omöjligt att tala om migration som ett litterärt tema i samtiden, så som man gjorde för tio år sen. Nöjesresandet har tilltagit som allmänt fenomen, och journalister och författare har alltid rest mycket. När fadern i *Johannes Anyurus En storm kom från paradiset* reser från Pireus till Brindisi upprepar han resan som företogs i motsatt riktning av skalden Ovidius i *Theodor Kallifatides Brev till min dotter* på väg till förvisningsorten Tomis vid Svarta havet, som i sin tur är uppbrottsorten för mytens flyktning Medea i *Medealand* av *Sara Stridsberg*. Jordens alla kontinenter uppträder i årets litteratur. Nästan så, att krigstidens Örnsköldsvik i *Kristina Sandbergs Sörja för de sina* eller dagens samhälle i *Magnus Dahlströms Sken* är just så exotiska och paniskt slutna som vårt samtida Sverige ibland kan te sig i omvärldens ögon.

Det litterära året i Sverige innebar i övrigt en märklig samling av söners uppgörelser med en far, som ytligt sett hade misslyckats, men nu skildras med kärlek och förståelse. Misslyckats och misslyckats – vem är för övrigt den förälder som ter sig alldeles lyckad i sina vuxna barns ögon? Ofta handlar det om föräldrarnas oförmåga att anpassa sig till nya och främmande villkor, som blivit helt naturliga för barnet. Men det är som om skildringen av avskedet från fadern skulle betyda ett avsked från ett samhälle, som inte mer kommer att finnas så som vi känner det, vare sig man anser det som maktfullkomligt eller i positiv mening skyddande. Kvinnor har svårare att sakna det, de har inte märkt mycket av det skydd det skulle ge dem. Frågan är bara vad som kommer i dess ställe.

Historierna som *Göran Rosenberg* berättar i *Ett kort uppehåll på vägen från Auschwitz*, *Aris Fioretos* i *Halva solen*, *Johannes Anyuru* i *En storm kom från paradiset*, *Leif Zern* i *Kaddish på motorcykel*, *Peter Handberg* i *Skuggor*, *Theodor Kallifatides* i *Brev till min dotter*, *Lars Gustafsson* i *Mannen på den blå cykeln* och *Fredrik Sjöberg* i essäsamlingen *Varför håller man på?* förvaltar minnet av fadern.

De flesta av dem handlar om exil, ofta i anknytning till andra världskriget. *Göran Rosenbergs Ett kort uppehåll på vägen från Auschwitz*, som belönades med årets Augustpris, lyckas med sitt personliga djupborrande i svåråtkomligt material äntligen bringa reda i David Rosenbergs öde. Med stöd dels av sin mor och släkten dels av forskningen om Förintelsen och judarna, särskilt med avseende på Sverige och Södertälje, upprättar Rosenberg sin far i ett lysande porträtt. Han själv var för ung för att förstå vad det var som hans far drabbades av när denne sommaren 1960 slutligen dukade under för den depression som följde av hans upplevelser under kriget. Pappans väg från Auschwitz tills han 1947 stiger av

tåget i Södertälje har Rosenberg efter envist forskande, lyckats kartlägga. Men boken rymmer, framför allt i avsnittet ”Skuggorna”, övergripande och giltiga reflektioner om vad det innebär att vara en ”överlevande” och därtill med oränt enligt tyskt sätt att se, eftersom han nekas deras ”gottgörelse”. Jag citerar ett stycke från Rosenbergs övertygande plädering, som för övrigt gäller också för andra kategorier av överlevande:

Jag tror att steget från överlevnad till fortlevnad kräver denna till synes paradoxala förening av individuell bortträngning och kollektiv erinring. Ni kan bara blicka framåt om världen blickar tillbaka och erinrar sig varifrån ni kommer och ser spåren som ni för vidare och förstår varför ni ändå lever. (...) Jag tror att världen ni överlever till befolkas av två kategorier människor, de som vet och de som inte vet. Inför människor som vet behöver inte så mycket sägas och inför människor som inte vet är det svårt att säga något som inte riskerar att uppfattas som överkligt eller överdrivet eller patetiskt. Ganska snart upptäcker ni också att det ni har att säga riskerar att uppfattas som skrämmande och fränstötande.

Originaliteten och lättheten bedrar lätt läsaren av *Aris Fioretos* bok *Halva solen*. Bakom ett lekfullt yttre döljer den en berättelse med mycken svärta om en far, en utlandsgrek som var verksam som läkare och dog på ett svenskt äldreboende. Stegvis får vi följa honom baklänges i tiden från tillvaron som

pensionär i kamp med överste Parkinson och general Demens, över minnet av det allra värsta som hände honom i Grekland, tillbaka till ögonblicket då han blev far. Ibland påminner den – i sättet att skildra sonen som sin pappas far och i den språkliga kreativiteten – om Jonas Hassen Khemiris ”Montecore – en unik tiger” från 2006, men i övrigt är ”Halva solen” mer tragisk än komisk.

Johannes Anyuru konstruerar, som det förefaller alldeles fritt, sin fars historia ur sparsamma fakta och en drömlig inlevelse, som gör att man som läsare blir övertygad av själva berättelsen: *En storm kom från paradiset*. Fadern, som är ugandier, skickas till Grekland på sextitalet för att utbilda sig till flygare, men under tiden tar Idi Amin makten i Uganda, och faderns uppdrag ter sig plötsligt misstänkt i de nya makthavarnas ögon. Han begår misstaget att bege sig tillbaka till Uganda, där han omedelbart blir arresterad. Han lyckas rymma och går igenom otroliga strapatser under försöken att finna någon som överhuvudtaget vill lyssna på honom och se honom som den han är. Allt detta berättar Anyuru inspirerat, i helhjärtad identifikation med de otaliga som är på flykt utan papper, världen över. Titeln anknyter till Paul Klees etsning *Angelus Novus*, av Walter Benjamin uttydd som framstegets förkrossande fartvind. Boken fick Ivar Los personliga pris och litterära priser från *Svenska Dagbladet* och *Aftonbladet*.

Theodor Kallifatides, en svensk grek om nu någon kan vara det, har skrivit en engagerad biografi om den romerska skalden Ovidius, som levde på första århundradet efter Kristus, *Brev till min dotter*. Boken begränsas till åren i exil i Tomis vid Svarta havet, de sista som återstår av ett författarliv som rymmer åtskillig dramatik. Men varför har Kallifatides förstört den ljuvliga boken med putslustigt anakronistiska skämt om Sverige? Jag skulle ha satt boken mycket högt utan de fåtaliga men desto mer förargliga inslagen. En fars förtroagna meddelanden till sin dotter i Rom räcker långt för att man skall förstå honom i all hans skröplighet: det är livets dyrt vunna erfarenheter som talar ur dem.

Också *Leif Zerns Kaddish på motorcykel*, är ”en lycklig berättelse som slutar olyckligt” med faderns död efter tilltagande demens. En källa till oro var att fadern, som var svensk jude, väl hemmastadd i Stockholm, gång på gång gav upp sina planer på en herrekipering för en tobaksaffär, som inte gav honom något utöver familjens försörjning. Zern skildrar livligt och medkännande sin far, som uppskattade film och teater, och därigenom medverkade till sonens inriktning. På ett liknande sätt förhåller sig *Fredrik Sjöberg* till sin far i den självbiografiska essäsamlingen *Varför håller man på?* Den är prydd av fotografier tagna av fadern,

som består den lojala, lite sentimentala minnesteckningen i bokens slut. Av de övriga bidragen märks den roande ”Bäverland”, en katalogaria över benämningarna på kvinnans könsorgan. Resten visar att Sjöberg är trogen det lundensiska arvet, som i hans tappning verkar betyda rätten att skrävla – mer så i ”Varför håller man på?” än i de tidigare essäböckerna, bland vilka ”Flugfällan” är höjdpunkten.

Lars Gustafsson ger i *Mannen med den blå cykeln* en charmig betraktelse över det som var och inte längre finns. Den slingrande röda tråden i boken, som är ett slags Siewertsk ”Mälarpirater” till lands, utgörs av fotografier av författarens far, Einar Gustafsson, som var en ”entusiastisk amatörfotograf”.

Sticker av från den genomgående hovsamma tonen i fadersporträtten gör *Peter Handberg*, som i *Skuggor* levererar en intensiv och medvetet orättvis romanuppgörelse med fadern. ”Skuggor” tar nästan andan ur läsaren i sin frenetiska vilja att förstå hur det hänger ihop med fadern, honom själv som barn och det katastrofala förhållandet dem emellan. Den mot slutet alltmer avlägsne fadern är författarens länk till sidor av sig själv. När han beskriver sina skrivsvårigheter med bokstaven P är det på djupaste allvar – ändå är det humoristiskt. Det är ett stilistiskt mästerverk, men om det är sant i någon mening är ovisst.

Upplösta familjemönster

Årets böcker av kvinnliga författare innehåller föga av uppgörelser – enda undantaget är *Felicia Feldts Felicia försvann*, ett aggressivt modersporträtt som lanserades som sensationella avslöjanden om Anna Wahlgren, barnuppfostrans auktoritet framför andra. I *Cilla Naumanns* uppväxtroman *Springa med åror* saknas en mor och det är fadern som utopiskt iklär sig föräldrarollen. Han består med ett rakt och fint porträtt, inte för att han gör allting rätt, men för att han försöker när alla andra har givit upp. I övrigt förmedlar boken en ouppklarad klasskonflikt. Problemen sopas under mattan och konflikten tas bara upp som utslag av barnslig avundsjuka, som emellertid ligger bakom de ödesdigra följderna.

Karolina Ramqvist ger i *Alltings början* en bild av den ensamstående modern som närmast är att likna vid ett tidstypiskt idolporträtt. Bokens inleds med att Ramqvist bevitnar Sagas, sin egen födelse, på en film som togs för att förevisa den avgörande händelsen. Det är inte första gången hon ser den, och man förstår att Saga är ett projekt som den starka modern har lanserat. Till den blyga dotterns förtvivlan framhåller modern att det är Saga som ska ”ta för sig” i kärleken, men dottern noterar i tysthet läxan. Så när Saga så småningom går en match mot den avlägsne dröm-mannen utgår hon till slut som segrare. ”Alltings början” kan kanske få en liknande funktion som *Gun-Britt Sundströms* ”Maken” hade för 70-talets läsare.

En bild av krigstidens ängsliga föräldrar till fyrtiotalisterna ges i *Kristina Sandbergs Sörja för de sina*, en hemmafrus och ett familjeföretags historia. I början tror man inte sina ögon, kan denna ängslighet bära en bok på 500 sidor? Inte sedan Kerstin Ekmans ”Springkällan” på 70-talet har jag läst en så målande beskrivning av tvångmässigt städande och matlagande, fast då rörde det sig om tio-talet furiöst inspirerade sidor. Här är moderns ängslan för husliga ting in i minsta detalj beskrivet som tillvarons mening. För fadern är det, fast mer avlägset, den osäkra rollen i familjeföretaget, som står för spänningen i boken: ska

han lyckas hålla det nykterhetslöfte han gav i bokens början? De bådas ängslan ses aldrig öppet som en växelverkan, så den enas skräck kunde förklara den andras fall. Slutet blir därför abrupt då Sandberg låter honom falla på sista sidan. Boken har föregåtts av en annan, ”Att föda barn”, och ska följas av ännu en.

Apropå följetonger skildrar *Jan Guillou* homosexuellas liv i England i *Dandy*, den andra delen av trilogin om 1900-talet. Den präglas av snabbt inhämtade och måttligt intressanta kunskaper om Bloomsburygruppen och måleriet. Resultatet är trivialt. Man förstår genom Guillous egna hänvisningar att det för fjolårets lovande första del, ”Brobyggarna”, om byggandet av norska Bergenbanan, har funnits en storartad, för alla utom Guillou okänd förlaga som han den här gången saknat.

Jonas Bruns Skuggland är en barndomsskildring, som inte betonar föräldrarnas roll, de finns där, men i stort sett utspelas hela dramat pojkarna emellan, utan att de vuxna har inblick i det. Den flygande pappan med de stora och häftiga presenterna är välbekant, de mer diskreta och politiskt korrekta drömhushägarna likaså. Boken ger en bild av 80-talet med hjälp av tidsmarkörer som Michael Jackson, Lego och diverse dataspel. Framställningen varvas med små inlagda berättelser om Alan Turing och andra, som belyser bland annat homosexualitet. Historien kan påminna om ”Försvinnarna” av Jerker Virdborg från 2005 i det att den rymmer en oförklarad händelse, som ger berättelsen en vagt skrämmande prägel. När vuxna skriver om barndomens lekar är vi hopplöst utestängda, den känslan förmedlar Jonas Brun på ett övertygande sätt. Boken fick radions romanpris.

Sara Stridsbergs Medealand innehåller tre dramer – ”Medealand”, ”Dissekering av ett snöfall” om drottning Kristina, ”Valerie Jean Solanas ska bli president i Amerika” – som med framgång uppförts på Dramaten. De uppmärksammar alla en kvinnas djupa beroende och ingripande förhållande till en mor. I synnerhet den sista, som upprepar ”Drömfakultetens” rasande bundenhet vid den hjälplösa mamman, parat med ett oerhört självförtroende. Man tror på Solanas, mitt i det sinnesvaga och patetiska framstår hon som en segrare.

I övrigt fick *Hindenburg* av *Susanna Lundin* ett övervägande positivt mottagande, men jag hör till dem som tyvärr har svårt att förstå boken, som bland annat fick *Borås Tidnings* debutantpris. Den är en variant av ”gurlesk”, enligt en flick-poetik, som till exempel använder sig av aggressiv lek med dockor och mjukisdjur. Den enda som har lyckats med detta är mig veterligen bara Inger Edelfeldt.

Åtskilliga av de yngre kvinnliga författarnas verk tilldrar sig i utlandet. Handlingen i *Lina Wolffs* stilistiskt säkra *Bret Easton Ellis och de andra hundarna* utspelas mest i Spanien, *Malin Nords Stilla havet* är en 2010-talets version av hippie-tillvaron i Kalifornien, och *Lotta Lundbergs Ön* är historien om en söderhavsö, vars exploatering författaren lite halvhjärtat vill kritisera.

Lyrik, översättningar och essäer

Året kännetecknades av att många 60-, 70- och 80-talets författare återknöt till sina tidigare verk i ljuset av dagens frågeställningar. *Göran Sonnevis* stora och magistrala *Bok utan namn* vill hämta upp tendenser ur sin tidigare poesi till något som äger giltighet idag, under annorlunda förhållanden. Han gör som han brukar, sysslar med ”återbruk” i skapandet av ny och fördjupad poesi som den i ”Bok utan namn”.

Lars Norén gjorde en återkomst till lyriken – det är i och för sig ovisst om den var avsedd som lyrik – med *Filosofins natt*, en vacker och tät dikt, som är buren av ett stort lugn inför utplåningen. Jag vet ingen som så skenbart lätt kan åstadkomma en språklig harmoni som Norén. Det måste vara en oerhörd gåva eller – som han verkar vilja se det här – ett tidsbundet lån. Den belönades med radions lyrikpris.

En ovanlig roman var *Den tjugotredje dikten* av *Stewe Claeson*, som upp-togs av två äldre män på väg från ett yrkesliv till en tillvaro av större ovisshet och deras ingående samtal om översättning. Detsamma var ämnet för *Dag ut och dag in med en dag i Dublin* av *Erik Andersson*, som för året kunde presentera en nyöversättning av James Joyces ”Ulysses” – varför den heter så vet jag inte, det skulle kunna vara därför att Thomas Warburtons version från 1946 hette ”Odyssevs”. De som har läst sin ”Odyssevs” med möda, och tvekar om det meningsfulla i att läsa om den i en annan översättning, kan höra den på CD. Man lyssnar på den när man kör bil, det tar en hel sommar att höra på *Reine Brynolfssons* noggranna och professionellt modulerade stämma i 38 timmar. ”Ulysses” är, upptäcker man, en bok som ljuder, en bok man borde höra (utom de avsnitt som Joyce ägnar åt att skriva av tidningar mitt i boken) i denna besjälade uppläsning.

Översättaren *Jan Stolpe* gjorde helt oväntat om sin gamla översättning av Montaignes Essäer i tre band från 80-talet, med större precision och större enkelhet. *Agneta Pleijel* valde bland ett ovanligt gediget material från en kritikergärning på ett drygt halvsekel i *Litteratur för amatörer*. *Åke Lundqvist* hade åtagit sig den dödsföraktande uppgiften att presentera *Kultursidan. Kulturjournalistiken i Dagens Nyheter 1864-2012*. Lundqvists utgångspunkt är naturligtvis försedd med tydliga reservationer, i synnerhet om dagsaktualiteterna, men han lyckas ändå säga något meningsfullt om en textmassa som rymmer praktiskt taget allt, den som *Olof Lagercrantz* kallade ”den stora makulaturgraven, där alla vi som tillhör tidningsfolket hamnar”.

Det mer politiska stoffet i årets facklitteratur handlade framför allt om andra världskriget och fascismens natur. Två böcker kom ut om *Raoul Wallenberg*, *Ingrid Carlbergs Det står ett rum här och väntar på dig...* och *Bengt Jangfeldts Raoul Wallenberg* av vilka den första belönades med årets Augustpris för facklitteratur.

Deckare

Det finns seriöst arbetande författare bland dem som skriver deckare, särskilt tänker jag då på kvinnor, som inte självklart omedelbart ger sig i kast med de "högsta" genrererna, utan prövar sig fram i de "lägre", som deckare och barnböcker. Kerstin Ekman är paradigmet, men mönstret återfinns hela tiden. I år ska jag uppmärksamma två välskrivande norrbottningar: *Åsa Larssons Till offer åt Molok* och *Tove Alsterdals I tystnaden begravd*.

Åsa Larsson har gjort sig ett namn med sitt norrländska arv från Lappland och Kiruna, och har mestadels arbetat med teman som är hämtade från den ämnessfären, t.ex. inom religion och mytologi. I hennes "Till offer åt Molok" är det bibelns berättelse som fått ge sin laestadianska tolkning åt historierna om hur man offerar "barn för framgång, för denna världens ära". Men den del av boken som strängt taget är överflödig, redundant, innebär för mig den största behållningen: hur fröken Elina Pettersson, lärarinna, stiftar bekantskap med disponent Hjalmar Lundbohm. Den inledningsvis så förtjusande historien sjaskas under åren ner till den vanliga historien om en allt större man och en allt mindre kvinna som passar upp honom. Deckarintrigen bygger som vanligt på två hjältinnor: Rebecka Martinson, med bopålar i Stockholm men ständigt hemlängtande, och en inhemsk förmåga, den tröttkörda polisen och småbarnsmamman Anna-Maria Mella.

Tove Alsterdal har gjort en läsvärd och väl researchad deckare med en huvudperson som är journalist (Hon tackar också Liza Marklund i efterordet) men denna gång med verksamhetsfält i London. Hon besöker barndomens by i Tornedalen för att undersöka varför hon erbjuds en sagolik penningssumma för det ruckel, som efter moderns död tillfaller barnen. Hon stiger rakt in i en mordutredning om bygdens store son, skidkungen från 1950-talet, som hittats mördad. Alsterdal drar sin mordhistoria på ett kompetent sätt, men det är rätt mycket förmågan och viljan att ge färg åt det illa kända Tornedalen som ger liv åt berättelsen. Hon reser över gränsen till dåvarande Sovjet i spåren av de troende kommunisterna på 30-talet, och i dagens Ryssland blir hon varse nöden som råder bland unga i Sankt Petersburg. En lärorik berättelse på många sätt, särskilt för läsare som inte vet just något om Tornedalen och dess förändrade villkor.

BEATE SYDHOFF

EVA BONNIER OCH JULIA BECK – TIDSSKILDRARE OCH LANDSKAPSMÅLARE

Under sommaren 2013 har konstpubliken i Stockholm kunnat uppleva verk av två konstnärer som tidigare sällan ställts ut. Båda är kvinnor och båda var verksamma under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal i den ytterst aktiva opponentrörelsen, där de delade kamratskap med en stor grupp konstnärer, där också kvinnorna började få roller i utställningsliv och kulturpolitik. Det är Eva Bonnier (1857-1909), som visats på Waldemarsudde, och Julia Beck (1853-1935), vars verk ställts ut på Sven-Harrys Konstmuseum.

Beate Sydhoff är konsthistoriker fil.lic.

Eva Bonnier och Julia Beck kände varandra och delade de svårigheter som kvinnor hade vid denna tid att etablera sig i ett mansdominerat konstliv. Konstnärligt är de mycket olika, Eva var en porträttmålare och tidsskildrare som hade sin bakgrund i en högborgerlig och välbärgad förläggarmiljö i Stockholm, och Julias far var bokbindarmästare av tyskt ursprung. Hon blev en landskapsmålare med intresse för den franska impressionismen och kom också att leva hela sitt liv i Frankrike. Särskilt Julia kom att uppehålla sig ofta i Grez-sur-Loing söder om Paris, där så många av de svenska konstnärerna bosatte sig under långa perioder. Det var också där hon hittade sina mycket speciella landskap att måla.

Det som gör att dessa utställningar har ett särskilt intresse just nu är att båda dessa konstnärer samtidigt fått en gedigen dokumentation i form av utgivning- en av två bokverk, *Görel Cavalli-Björkman, Eva Bonnier – Ett konstnärsliv* och *Kåa Wennberg, Julia Beck*. Dessutom finns katalogen till Eva Bonniers utställning från Waldemarsudde samt *Brev från Julia Beck* utgiven 2013 av *Kåa Wennberg*. Boken om Eva Bonnier är dessutom uppbyggd på en rikedom av brev, vilket gör att den blir relativt komplicerad att hålla samman vid läsningen men att den samtidigt får en tyngd i sin framställning som ger en stark skildring av en individ och den samtid hon verkade i.

Eva Bonnier deltog mycket aktivt i det unga konstlivet vid Konstakademien i Stockholm, Académie Colarossi i Paris och i de kamratkretsar som blomstrade särskilt i Paris vid 1800-talets sista decennier. Utställningen

*Eva Bonnier, Självporträtt, 1886. Olja på duk.
Bonniers porträttsamling, Nedre Manilla.
Foto: Per Myrehed.*

ett antal porträtt som har en mycket speciell karaktär, annorlunda från de flesta av tidens andra dokumentationer av individer, kända och okända. En person som man stannar inför är bilden av Oscar Levertin från 1892, som framstår som en underfundig och en smula rödnäst person, helt annorlunda den distingerade bild som Carl Larsson ger av honom i ett porträtt som samtidigt gick att se i Nationalmuseums utställning på Konstakademien, "Carl Larsson – vänner och ovänner." Här kommer man nära Eva Bonniers sätt att tolka en personlighet, mycket nära och utan de en smula officiella hinder som en känd persons gestalt kan ge upphov till. Hennes bild av Oscar Levertin är både avslöjande och intim och tycks fångad i hemlighet, utan att modellen är medveten om det. Carl Larsson låter visserligen poeten titta mycket intensivt på betraktaren, men där finns ändå ett förskönande avstånd mellan de två världarna, konstverkets och nutidens. Frågan är vilken värld som står närmast den historiska "sanningen". Förmodligen ingen av dem.

Men Eva Bonniers porträtt av Hjalmar Lundbohm, gruvbolaget LKAB:s förste disponent i Kiruna och grundare av samma stad, målat 1892, visar med all tydlighet vilket charmerande och "majestätiskt" avstånd också hon kunde förmedla till historiens porträttgalleri av berömda personligheter. Mot en isblå bakgrund visar hon fram en man som visserligen är avspänt lutande sig mot ett sidobord men ändå tydlig i sin markering av sin roll i samtiden men som också framträder med en maskulin charm som är svår att motstå och som konstnären tagit till sig och delar med sig till oss andra.

på Waldemarsudde visar fram en konstnär som levde mycket nära sin familj och målade flera intressanta porträtt av dess medlemmar. Sin känsla för en ingående realism fick hon från flera franska konstnärer, främst Jules Bastien-Lepage, vars porträtt och realistiska studier gjorde djupt intryck på flera av de svenska målarna. Den då så "nya" impressionistiska rörelsen hade svårare att få fäste hos de nordiska konstnärer som verkade i Paris under sjuttio- och åttiotalen. Där kom Julia Beck att bli ett intressant undantag med sina romantiska flodlandskap.

Eva Bonniers utställning visar

*Eva Bonnier, Porträtt
av Hjalmar Lundbohm,
1892. Olja på duk.
Bonniers porträttsam-
ling, Nedre Manilla.
Foto: Per Myrehed.*

*Eva Bonnier, Magda-
lena, 1887. Olja på duk.
Bonniers porträttsam-
ling, Nedre Manilla.
Foto: Per Myrehed.*

Ett porträtt som griper starkt på utställningen är det av den huckleklädda Ingeborg Svensdotter från samma år, 1891. Hon var mamma till skulptören Per Hasselberg, Evas stora kärlek. De gifte sig aldrig men Eva adopterade efter hans alltför tidiga död hans dotter Julia och fick därigenom ändå en egen familj. Man märker i Eva Bonniers hela konstnärskap hur i hennes bildvärld det privata livet smälter samman med ett starkt iakttagande av omvärlden, något som gör henne också till en samtidsskildrare av speciellt slag. Utan stora åthävor kommer hon mycket nära sina modeller och skapar både sympati och medkänsla. Exempel på det är två av hennes viktigaste verk från 1887, där modellerna beskrivs i en sjukdomsmiljö, ”Magdalena” och ”Reflex i blått”.

Utan sentimentalitet men med stark känsla för det mänskliga blir båda gestalterna delar av en verklighet som inte gick att komma undan men också studier i ett ljusmåleri som står över all plågsamhet.

Året innan, 1886, hade hon målat sitt eget självporträtt. Där har hon uppriktigt ett visst avstånd till betraktaren, hon ser allvarsamt på världen utan att förstå sig och visar samtidigt att hon med sitt eleganta yttre också är delaktig i en värld och en livsstil med särskilda privilegier. Jag återkommer längre fram till den världen, som i Eva Bonniers fall fick en särskild betydelse i svenskt konstliv genom hennes stöd till konsten, något som fortsätter även i vår samtid. Hon dog 1909, femtiotvå år gammal, alldeles för tidigt, men hennes roll i konsten har fortsatt med stor kraft, något som hennes konstnärskollegor ofta kommit i åtnjutande av.

Julia Beck var tjugo år när hon antogs som elev vid Konstakademien i Stockholm. I Akademiens arkiv finns ett fotografi av den unga konstnären, som visar en charmfull och frimodig ung kvinna, som skaffade sig en gedigen hantverksutbildning på Stockholms Slöjdskola i tre år innan hon fortsatte på Akademien. Hon blev en av de ledande i den nya gruppen elever, och det

var i hennes ateljé som Akademieklubben startade. Klubben gav också ut tidningen *Palett-Skrap*, och Julia Beck tycks ha varit mycket aktiv i det sociala livet, där nu både manliga och kvinnliga elever kunde umgås.

I slutet av sjuttioalet reste Julia Beck till Paris för att studera och skulle sedan bli trogen denna stad under lång tid. Liksom så många andra av svenskarna började hon på Académie Colarossi, och var särskilt mycket tillsammans med Karin Bergöö (Carl Larssons blivande fru). 1882 fick de båda kunskap om att ett antal svenska konstnärer höll till i Grez-sur-Loing utanför Paris, en stillsam plats vid en flod och många gamla hus, där man kunde inrätta sig och måla och leva sällskapsliv.

Grez-sur-Loing ser likadant ut idag som det gjorde då. Det måste

*Ungdomsfoto av Julia Beck. Tillhör Kungl. Akademien för de fria konsterna.
Foto: Robert Roesler.*

Julia Beck, Gréz par Nemours, 1885. Olja på duk. Privat ägo. Foto: Bukowskis.

beskrivas som en underbar plats för det liv man ville leva med sina samtida konstnärsvänner, arbeta och ha trevligt på samma ställe. Man bodde på två olika hotell, och det finns bilder av bland annat en maskerad som de svenska konstnärerna genomförde och dokumenterade. För Julia Beck kom vistelsen att betyda särskilt mycket, hon hittade sitt motiv vid Loing-flodens strand. Hon skulle bli sina skimrande vattenytor trogen. Men hon målade också sitt hotell, Pension Laurent, i en ljusstudie som visar den impressionistiska idén med det lite karga men vackra landskapet.

Julia Beck målar landskap under sina vistelser i olika franska orter. Gärna med mycket vatten, som i Carolles i Normandie eller i Grez vid flodstranden. Hon blir allt mer bofast i Frankrike. Till sist, 1888, flyttar hon helt från

Julia Beck, Utsikt från Gréz, (Maison Laurent i Gréz). Pension Laurent. 1885, olja på pannå. Foto: NKM/Per Myrehed.

Sverige och har då valt en liten stad några mil väster om Paris vid namn Vaucresson. Där kan hon fortsätta utveckla sitt friluftsmåleri men också träffa sina svenska konstnärskollegor i Paris som bara ligger en tågresa därifrån. Några tilltänkta äktenskap blir inte av, och hon fortsätter att leva ensam och avlider den 21 september 1935. Året innan hade hon tilldelats Hederslegionen.

Julia Beck är ovanlig i sin generation genom att hon är en kvinna som målar och att hon så helt går upp sina landskapsskildringar. Hon tillhör en generation som brutit upp från ateljéns mörker för att söka det nya landskapsmåleri som Akademien hemma i Stockholm försökte hindra de unga konstnärerna att söka sig till. Hela Grez-gruppen är ett svar på detta, kan man säga, nu var det det nya ljuset som betydde något och paletten skulle inte längre visa de mörka färger som den tidigare gjort. Riktiga impressionister blev man kanske aldrig men vägen dit hade visat sig och vissa av de unga konstnärerna kände sig dragna åt det hållet.

Eva Bonnier som avled tidigare, hade ägnat sina sista år åt att instifta en konstnämnd som skulle fördela hennes pengar till konstnärliga utsmyckningar och som 1911 ombildades till en donationsnämnd, där tunga ledamöter satt med Prins Eugen som ordförande. Denna nämnd finns kvar idag och är fortfarande verksam med att se till att stadens offentliga miljöer förskönas med konstverk. Många är de konstverk som finns ute i Stockholms stadslandskap och som kommit till tack vare denna nämnd. Det är ofta skulpturer i monumental placeringar, som fått en utsatt och intressant position i likhet med Carl Milles "Bågskytt" utanför Liljevalchs konsthall.

Med konstnärerna Eva Bonnier och Julia Beck fick den svenska konsten under Konstnärsförbundets tid två modiga och självständiga kvinnor som berikar bilden av den nya konsten under en ovanligt rik och spännande tid. De intog på flera sätt ledande roller i sin generation. Kvinnorna hade kommit fram som konstnärer – den nya konsten skulle allt mer se dem framträda och förnya dess språk.

Litteratur

Görel Cavalli-Björkman. *Eva Bonnier – Ett konstnärsliv*. Bonniers 2013.

Kåa Wennberg. *Julia Beck*. Arena 2012.

Kåa Wennberg (red.) *Brev från Julia Beck*. Utgiven av Kåa Wennberg 2013.

HANS H. SKEI

MESTERSKAP ELLER MYTE: Om Stein Rivertons kriminalromaner

Sven Elvestad (1884-1934) var journalist, stjernereporter og kriminalforfatter. Han skapte blant annet Knut Gribb, den lengstlevende av alle norske detektivskikkelser, mens det var Asbjørn Krag som i føljetonger og bøker sørget for hans enorme popularitet i hele Skandinavia i en periode på et par tiår (1910-1930). Nesten all krim ble utgitt under psevdonymet Stein Riverton, som også har gitt navn til den norske foreningen for kriminallitteratur – Rivertonklubben.

NTs norske redaktør Hans H. Skei er for tiden president i klubben, og har nylest et utvalg av Rivertons romaner.

Sven Elvestad skrev bortimot 100 kriminalromaner og fortellinger; de fleste i løpet av tiårsperioden mellom 1905 og 1915. Han skapte tidlig mesterdetektivene Asbjørn Krag og Knut Gribb, hvorav den første minst er to helt forskjellige personer, og hvor den andre i og for seg kunne bytte navn og utnyttes som Krag i en nytgivelse av en tidligere Gribb-fortelling. Han publiserte føljetonger anonymt til å begynne med – de første kom i 1904, og deretter som Kristian F. Biller som forfatternavn for Gribb-fortellingene i *Lys og skygge* i 1908-09. Da de første bøkene ble gitt ut med Asbjørn Krag som detektiv – *Manden i Maanen* og *Den lille blaa* i 1907 – var det første gang med Stein Riverton som forfatternavn. Rimeligvis ville forlaget (Aschehoug) ha et engelskklingende navn for å hjelpe på salget, og så skal forfattervenner ha foreslått det som altså nærmest er en oversettelse av Elvestad til Riverton. Stein Riverton ble forfatterens alter ego. I overveiende grad, men ikke helt, ble navnet reservert for kriminallitterære frembringelser, mens «seriøse» romaner, artikler og essays hadde Sven Elvestad som forfatter.

Det er mulig at Elvestad var blitt kriminalforfatter av tilfeldigheter og nærmest mot sin vilje, og at det var «voksende honorarer og den store leserkaren» som hadde holdt ham i gang lenge etter at han egentlig gikk lei – slik Bernt Roughvedt antyder i sin biografi. Det er også mulig at han til tider så litt ned på kriminallitteraturen som masselitteratur, produsert på løpende bånd og «høist uoriginal» som han selv sa.

Litteraturhistorisk er fenomenet Riverton alltid interessant – blant annet fordi hans gjennomslag hos leserne var enormt uten at det ga ham plass på

parnasset som kanonisert forfatter med grundig omtale i litteraturhistoriene. Det meste han skrev ble både i samtid og nær ettertid oppfattet som kiosklitteratur, masselitteratur, underholdningslitteratur som sirkulerte på et annet marked enn den skjønne litteratur som han også bidro til. Men vi må ikke glemme at han alene var norsk kriminallitteratur i lang tid, dominerte også i våre naboland, og skrev bok etter bok i rasende tempo. Han ødslet det talent han utvilsomt hadde, men som han selv ser ut til å ha vært klar over bare en sjelden gang. Han levde et liv i hastverk, med angst og uro som fast følgesvenn. Det kunne være både en velsignelse og en plage. Men det står fast at det ble ubegripelig mye skrift ut av det rastløse og omflakkende liv, og mest ubegripelig av alt er det store antallet kriminalromaner.

Forfatternavnet Stein Riverton ble tidlig i Elvestads karriere et varemerke, og så tidlig som rundt 1910 kan vi gå ut fra at det ble bøkene med Stein Riverton som forfatternavn som definerte, bestemte og til slutt skapte Riverton. Tilknytningen til den biografiske forfatter er blitt enda fjernere fordi vår senere forståelse av Riverton først og sist er som et produkt av det han skrev, og kanskje også fordi forfatteren brukte Elvestad-navnet på andre bøker han skrev og selvsagt som journalist, selv om navnebruken ikke er konsekvent. På avstand og etter at glemsel og støv har senket seg over det meste han skrev, og det skjedde for fryktelig lenge siden – med unntak av det etterliv noen entusiaster og en klubb i hans navn har gitt ham – er det bøker som *Jernvognen*, *Morderen fra mørket*, *Morderen uten ansikt*, *Hvorledes Dr. Wrangel kom*, *Storhertuginnen av Speilsalen* som viser oss hvem eller hva Stein Riverton er. Derimot er det journalistiske og seriøse forfatterskapet til Sven Elvestad ikke av en slik art eller berømmelse at bøkene skaper dikteren; her er det den biografiske forfatter som står bak så vel den glitrende journalistikk som de angstfylte romaner som fremdeles kan gi kuldegysninger.

Et annet argument for å tenke slik jeg her gjør, er at det bak Riverton-navnet noen ganger skjuler seg et team-arbeid om ikke ghost writing. Elvestad drev en periode nærmest en skrivefabrikk i Sverige. Han innså tydeligvis at med den moderne tids tempo og den enorme etterspørsel etter Rivertonbøkene var det han kunne og mente han måtte bidra med til bøkene bare den «personlige stil og form», og han sa seg enig i «at en moderne forfatter mere og mere bør komme bort fra å skrive selv».

For lesere flest, også krimentusiaster, gjelder det at bare et fåtall av bøkene han skrev holder mål sett med en ny tids øyne. For noen av oss var de og forblir de fascinasjonsobjekter. For uansett hvor like de måtte være i grunntrekkenene, og uansett hvor mye der er som går på tomgang og bare utfyller en enkel intrige, tilbyr de enkel underholdning – og det var nøyaktig hva de var ment å skulle gjøre. I ettertid betyr det at flertallet av dem kan glemmes, men

også at vi alltid burde holde oss med en håndfull av Rivertons krimbøker tilgjengelige. Man kan formelig se at han har hatt det morsomt noen ganger mens han fant på og skrev ut de merkeligste saker, men også at han gikk lei og var ubehjelpelig når det gjaldt å avslutte bøkene. Gleden mens man leser, blir bortimot ødelagt ved at forfatteren av hastverk eller fordi han har skrevet seg opp i et hjørne, må finne enkle nødløsninger.

Det er faktisk nærliggende og fristende å lese bøkene som parodier på seg selv og sjangeren de tilhører, men sjangrer er sosiale og historiske konstruksjoner som forandrer seg, og med våre forventninger til en kriminalroman er det ikke mulig å forstå fullt ut hvilken fascinasjonskraft bøkene hadde i sin tid – ikke minst på grunn av den posisjon Rivertons favoritt-etterforsker Asbjørn Krag hadde i sine mange forkledninger og fremtredelsesformer i føljetonger og romaner gjennom et par tiår. Nå oppleves da gudskjelov ikke alle bøkene som parodiske, selv om klisjeene står i kø, maskeringsteknikkene er mange, og all kriminalitet synes å foregå blant generalkonsuler, generaldirektører, godseiere, rentenister, offiserer av høyere grad, på standsmessige hoteller, herregårder eller gods, mens man i Kristiania beveger seg fra den Røde sal til Speilsalen eller Rokokkosalen, legger turen innom Teaterkafeen, eller får kjørt frem en bil slik at man kommer seg til fine adresser på Oslos beste vestkant. Riverton beviser dessuten det Agnar Mykle senere påsto om Østbanestasjonen som landets korsvei, for gjennom der må de fleste skurker ankomme og en maskert detektiv kan gjøre sine rekognoseringer. At handlingen i Rivertonbøkene, rimeligvis av hensyn til lesere og popularitet utenfor Norge, også legges til våre naboland, forandrer ikke mye: Samme type detektiver, fristilte og geniale men i tett samarbeid med politiet, iscenesetter sine spill i spillet for å avsløre enda mer internasjonale skurker enn vi har her hjemme. Men som vi vet har Krag ingen problemer med å forflytte seg raskt ut i den store verden og løse mysterier i Europas metropoler, selv om han nok er i sitt ess når han på hjemlige trakter klarer å utgi seg for andre, maskere seg, vifte med revolveren, og ha det fryktelig morsomt mens han løser intrikate saker.

Jeg har lest noen av romanene på nytt – og ut fra hva jeg allerede har sagt, har det selvfølgelig vært en blandet fornøyelse. Men en fornøyelse. Så la oss se på mitt tilfeldige utvalg av Rivertonbøker – og først noen der Asbjørn Krag driver sin jakt på mordere uten ansikt eller mordere fra mørket, blant gentlemanstyver og ågerkarler. Den første og beste skal jeg bare nevne i forbifarten, for glansen fra den boken skal alltid falle over Riverton og Elvestad og gjøre at noe lever videre – *Jernvognen* fra 1909. Mesterverket – det eneste, og i særklasse den beste kriminalromanen vi har med Rivertons navn på. Visst fanger også andre av hans bøker i glimt inn «vor støiende, rastløse tid, ... de skrigende

disharmoniers tid”, men ingen gjør det så gjennomført, med perfekt balanse mellom forbrytelse, etterforskning, mystifikasjoner og angstskapende effekter. Romanen viser overlegent at det lar seg gjøre å trekke på en formellitteraturs rammeverk og uten egentlig å sette seg ut over grensene for disse, skape et mesterverk i sjangeren. Kanskje var det nettopp den angstfylte psykologiske thriller som kunne blitt hans fornemste uttrykk – et par bøker som ikke er Rivertonromaner og som i beste fall er i ytterkanten av krimsjangeren, synes for meg å antyde noe slikt. Lytt bare til den stemning disse linjene fra *De fortaptes hus* (1912) skaper:

En stille høstnat, mens maanen fløt gul og kald omkring mellom skyerne, hørtes latteren. Den var rusten og hæs. Den lignet mest av alt et skrik. Folk som var sent oppe, stirret plutselig utover markerne, men der var intet andet at se end den lydløse flykten av skyggerne under skyernes himmelreise. Saa lød latteren igjen; kom den fra husene?

Det var *mordet*, som sat og lo paa tverstokken under taket paa repslugerens hus.

Frykt og angst under en frysende kald himmel i et skremmende og øde landskap bidrar til å gjøre *Morderen fra mørket* – utgitt under Elvestadnavnet i 1914 og bygd opp over en virkelig sak – til en Rivertonroman som er høyst

leselig den dag i dag. Neppe det mesterverk som en krimentusiast med god dømmekraft som Bjørn Carling ville ha det til i et forord til romanen da den kom ut på nytt for første gang på 50 år, i Den svarte serie, men en tynn intrige og en enkel løsning kan ikke ta fra romanen spenningselement knyttet til detektivens forståelse av at han må gå ut i mørket for å lete etter morderen. For det er i mørket at morderen skal finnes – og blir funnet, i det sjelelige mørket som den kokainavhengige kapteinen befinner seg, og ikke kommer ut av før detektiven med et visittkort med en stor X på, dukker opp. Denne X er utvilsomt Asbjørn Krag – nesten likelydende beskrivelser som her finnes i andre Krag-romaner, selv om den kraftige militært utseende mannen på omkring fem og tredve har en begynnende måne plassert på litt ulike steder, som om det var mulig. X finner morderen, eller lar morderen finne seg selv, slik at han kan vende tilbake til det mørket han kom fra. Siden detektiven kommer inn først helt på slutten, overholder ikke denne romanen Elvestads utsagn om at forbrytelsen godt kan være liten, mens etterforskningen og gåtens løsning er det viktigste i kriminalromanen.

Nå etterforsker Asbjørn Krag ellers mer enn nok – han gjør i og for seg ingenting annet om han da ikke hviler seg mens han venter på en saks videre utvikling – i et par andre romaner jeg har sett på. Å lese en Rivertonroman jeg leste for flere tiår siden på nytt i dag, er likeverdig med å lese den for første gang. Alt er glemt eller blandet i en grøt av forkledninger og spill og mordoffer i samme stilling i identiske lenestoler, med en revolver på gulvet, i et lukket rom der ingen kan ha kommet eller gått. Selvmord viser seg stadig å være mord. Det spiller for så vidt liten rolle hvilken detektiv vi møter, men i *Negeren med de hvite hender* (1914) er det virkelig Kristiania-detektiven Asbjørn Krag som er på farten på hjemlige trakter i en bok du leser nesten ferdig mens du venter på at negeren skal dukke opp. Når det endelig skjer,

går det rasende fort mot en enkel oppklaring av to mord – det ene burde Krag ha forhindre – og spørsmålet om skyld og straff forsvinner fordi den skyldige – som så ofte hos Riverton – tar sitt eget liv, her med sirkuspublikum til stede etter at deler av etterforskningen har foregått under forestillinger i Dovrehallen – ja, Krag går til og med på konsert i Logens store sal i håp om å avsløre morderen. Han forlater konserten ved første anledning, men bruker desto mer tid på Teatercafeen etter en uvanlig direkte åpning midt i en samtale som foregår i Den røde sal, med utsyn til Speilsalen, hvor Krag spiser middag med sin gode venn, godseier Stokke som skal forpakte bort eller selge en gård i Bærum. Krag oppdager at en ung og vakker skuespillerinne som også er nygift fru generalkonsul Berger blir så forskremt at hun gråter og at en mann forkledd med bl.a. silkeskjegg ser ut til å være det som har skremt henne. Krag er vant til det meste, og alltid situasjonens herre, men – som det står – «Det hendte ikke hver dag at Asbjørn Krag støtte på en mann med falsk skjegg.»

Men tonen er i og for seg satt for en bok der nesten alle på forbrytersiden opererer under en serie dekknavn eller kunstnernavn, men der Krag også lykkes med å late som han er godseier Stokke overfor en skurk for så å spille generalkonsul Berger overfor en annen. Han stortrives: «En briljant affære, svarte Krag, idet han tendte seg en sigar, jeg har håp om noen morsomme dager.» Krag klarer med list og lempe å få tak i kjærlighetsbrev på avveie, men noen falske vekslers unnslipper ham selv om han i forkledning og med revolver har godt grep om en ågerkarl som besøker sitt offer i Cort Adelsers gate 16 C der unge Gibson som er forelsket i artisten Fiorella bor – han har bl.a. forfalsket signaturen til sin onkel, godseieren som bor i Madserud allé. Ågerkarlen blir skutt og drept, Krag mumler til seg selv at han var heldig, døden var barmhjertig. Han skulle vært hengt. Nåvel; det skjer et mord til, litt unødvendig, og morderen har tørnet helt og tar sitt eget liv, slik at fortelleren kan gi oss adgang til Asbjørn Krag's nøkterne oppsummering av saken. Da forstår vi hva en brungul ulster gjør i saken, og vi møter så vidt noe som må kunne passere som en neger med hvite hender – men ikke så tydelig at boken forsvarer sin tittel. Til slutt en briljant affære for Krag som ikke offisielt er ansatt ved politiet, og derfor må rapportere øyeblikkelig om alt han er innblandet i. «Men hele Oslo politikorps betraktet allikevel detektiven som en av sine egne, og lystret hans minste vink som om han skulle være kriminalsjefen selv.» Det er omvendt av forholdet mellom detektiv og politi som siden er blitt et sjangermerke, men det gjør at Krag har lett spill også i de mest kompliserte saker – som jo er mer overlesset og overdrevne enn de er kompliserte – noe mitt korte sammendrag av denne ene romanen burde gi et inntrykk av.

Jeg har også lest *Wilson. Mannen med mansjettknappen* som har en elegant struktur og som nesten er moderne ved at en jeg-forteller minnes sist han så Lizzie, ved Hyde Park i London, og så tenker på henne fra badesteder og kasinoer i Europa, men aller mest fra Oslo den tid hun var gift med polarforsker Holmes og mangt skummelt utviklet seg etter et tyveri hos generalkonsul Spade. I innledningen får vi vite at det vi skal gjennom er «en forbrytterroman, som en tid antok karakter av farse, gikk så over til sensasjonsdrama, så dyp og besynderlig tragedie, for å ende i forsoningens milde harmoni.» Litt av et susjett – og hvor har fortelleren sin kunnskap om alt som skjedde i det skjulte fra: «Jeg har mottatt det viktigste materiale til disse opptegnelser» fra – Asbjørn Krag.

Noen lurer kanskje på om ikke Knut Gribb kommer snart. Nei, han ble skapt av et annet pennenavn, og selv om han og Krag av og til viste seg å være utbyttable og Gribb nesten har hatt evig liv i norsk krim, vil jeg nå mot slutten heller nevne et par Rivertonbøker til med helt andre etterforskere i sving. Den ene er den berømte jurist som har løst de mest kompliserte saker, Dr. Henning Wrangel i *Hvorledes Dr. Wrangel kom*, enda en Rivertonroman der jakten på den skyldige til slutt får etterforskeren til å innse at det bare kan være ham selv, og tar konsekvensene. Et snev av Jekyll og Hyde her, men elegant gjort. Den andre å nevne er Enevold Rist, både i og utenfor politiet i København, omtrent som Krag, men enda mer utspekulert i forkledning og enda flinkere til å gå i ett med omgivelsene. Ute av Kristiania er det internasjonale storforbrytere som er motstandere, og den ene av dem treffes i mange bøker under forskjellige navn. Mot slutten av *Mannen med tusen jern i ilden* – også i Den svarte serie i 1976, opprinnelig fra 1923, summerer Rist opp det hele ved å gi oss noen av storforbryterens navn: Hengler i denne boken, Savage, Winterfeldt, Robert Robertson, Fausto Taliani og andre, – og ved bokens slutt har Rist forlatt København for å begynne «det arbeid som endelig skulle gi også mitt liv innhold» – og materiale til flere Rivertonbøker.

Størst glede og forlystelse, både på sjangerens vegne og av en tekst som marsjerer opp faste formularer, klisjeer, fordommer og alminneligheter i endeløse rekker – og later til å ta dem på fullt alvor, gir *Storhertuginnen av Speilsalen*. En roman som i Kapittel 32 lar dansen «Brummel» feie over Speilsalen der Viviana danser i en omfavnelse av en dødning eller en vanvittig slik at vi hører «skrikets høydepunkt. Negerhylet». De fleste impliserte i en lang mordsak som selvfølgelig handler om bedrageri og store penger, er til stede – også en mystisk William Whistler som er den faste internasjonale kameleonaktige skurk Riverton omgir seg med. Men det begynner med noe som ser ut som et selvmord i en villa på Bygdø, men som selvfølgelig viser seg å være mord, og denne gang er det detektivene Krefting og Kjeldsen som

etterforsker saken; dvs. med den staute og dyktige Kjeldsen som klar hovedfigur – en mann mellom tredve og firti, men ellers ikke altfor lik Asbjørn Krag. Romanen fra 1931 gir muligvis noen nye signaler om bøker som kunne ha justert vår oppfatning av Riverton, men det skal mye til før bildet blir et annet.

Myte eller mesterskap – noen glimt av stor skrivekunst, men altfor få, og resten må for min del gjerne leve videre i historiens og mytenes halvmørke og glemsel. Summen av det hele er det vi kaller Riverton, og samme hva vi tenker eller sier, er det rimelig å ta vare på det beste fra vår mest produktive kriminalforfatter og aldri la selve fenomenet «Stein Riverton» gå helt i glemmeboken.

NT-INTERVJUN

DET GÄLLER ATT HITTA NYA FORMER FÖR DET NORDISKA SAMARBETET

Försvarsminister Carl Haglund, ordförande i Svenska folkpartiet, fungerar 2013 som ordförande för det nordiska försvarssamarbetet Nordefco och han har klara synpunkter på hur samarbetet i allmänhet och försvarssamarbetet i synnerhet kunde utvecklas. Innehållet är viktigare än strukturen och flexibilitet ger styrka.

Henrik Wilén är Pohjola-Nordens generalsekreterare med ett förflutet som journalist och diplomat.

Carl Haglund

– På det politiska planet upplever vi en renässans för det nordiska samarbetet. Bland annat till följd av den ekonomiska krisen inom EU har intresset för Norden och den nordiska gemenskapen ökat. Det är glädjande inte minst för Svenska folkpartiet (Sfp) som alltid haft Norden på sin agenda, säger Carl Haglund, 34, som sedan sommaren 2012 fungerat som partiordförande och försvarsminister.

Haglund säger inte att den etablerade strukturen med Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet är föråldrad, men han efterlyser nya former och nya områden för samarbetet. Han understryker att det inte är en fråga om struktur, utan om innehåll. Försvarssamarbetet, som under kalla kriget var tabu, är i dag det aktivaste området.

– Försvars- och säkerhetsfältet är det mest resultatrika idag även om det står utanför den officiella samarbetsstrukturen. Det betyder inte att det saknas en struktur för hur vi samarbetar på försvarsområdet, men att vi saknar ett officiellt råd. Det samma gäller för utrikesförvaltningen.

– Vi borde öppna upp för nya former av samarbete och våga göra nya saker. Den gamla principen om konsensus borde också frångås. Det mest resultatrika samarbetet uppnås om var och en deltar utgående från eget intresse och förmåga. Flexibilitet ger styrka, säger Haglund och hänvisar till temasessionen om säkerhets- och försvarsfrågor som hölls i Stockholm i april 2013 och till rundabordssamtalen i Helsingfors.

En vision för Nordefco

Finland är ordförandeland för samarbetsorganet Nordefco (Nordic Defence Cooperation) under 2013 och i egenskap av försvarsminister leder Haglund de nordiska mötena.

Det nordiska försvarssamarbetet har stått i fokus en längre tid och det är uppenbart att det har folkets stöd även om man inte alla gånger gjort sig besväret att definiera vad det hela egentligen skulle handla om. Vad gör Nordefco i praktiken?

– Nordefco-samarbetet handlar i praktiken om gemensamma nordiska övningar och utbildningar, vissa gemensamma materielanskaffningar vilket innebär att man kan göra inbesparingar, och internationellt samarbete till exempel i Afghanistan. Gemensamma materielanskaffningar ger förutom inbesparingar också synergieffekter beträffande underhåll och reservdelar. Jag är övertygad om att vi kan samarbeta mera i framtiden och därför prioriterar vi under vårt ordförandeskap framtida projekt. För det första håller vi på och arbetar fram en vision för Nordefco. Vad vill vi göra tillsammans i framtiden? Bland annat handlar det om tätare nordiskt försvarssamarbete inom ramen för FN.

Enligt Haglund lägger Finland speciell fokus på träning, övning och operationer. Dessutom vill man aktivt bidra till fortsatt debatt om aktuella säkerhets- och försvarsfrågor ur ett nordiskt perspektiv genom att ordna seminarier och bilda arbetsgrupper.

– Samarbetet lider inte av att alla länder inte är med om allt. Om två-tre länder vill gå längre än övriga är det värt att gå vidare. Det faktum att vi nu jobbar med en vision för Nordefco säger något om samarbetet och intresset. Det är kurvans vinkel som är det viktiga. Att man har en riktning för strävandena, säger Haglund, som framhåller att Nordefco inte är förstadiet till en nordisk försvarsallians.

– Det är fråga om en bottom up-process som alltså byggs upp underifrån. Toppnivån har förbundit sig att göra något av detta samarbete, men det är inte toppstyrt. Det kommer hela tiden nya initiativ underifrån. Det nordiska samarbetet är en så självklar sak inom försvaret att vi alltid är inriktade på samarbete när det är vettigt ur vår egen synvinkel. Personligen får jag med jämna mellanrum nya tankar om hur samarbetet kunde utvecklas.

Norden ja, Nato nej

Finland är beroende av internationellt försvarssamarbete och när Haglund tillträdde som försvarsminister 2012 framhöll han vikten av nordiskt samarbete. Han är nöjd med den livliga debatten. Men han är noga med att understryka att samarbetet bara är ett komplement till det nationella försvaret.

– Finland bygger inte sitt nationella försvar på nordiskt samarbete, den saken ska vi huvudsakligen själva ta hand om, men det nordiska försvarssamarbetet är ett komplement. I framtiden kommer den här biten kanske att få större betydelse.

Enligt flera opinionsmätningar vill en majoritet av finländarna öka det nordiska försvarssamarbetet, men när det gäller att övervaka isländskt luftrum är man skeptisk. För ett år sedan fördes en anemisk debatt i riksdagen. Orsaken uppges vara rädslan för att Finland närmar sig Nato. Men ett ökat nordiskt samarbete på försvarsområdet är svårt att genomföra om man inte vill samarbeta med Nato-länder. Tre av de nordiska länderna är som bekant medlemmar i Nato. Hur förklarar man logiken i resonemanget?

– Det är positivt att 90 procent av finländarna tycker att det är bra med fördjupat nordiskt försvarssamarbete. Sedan har man kanske en alltför ensidig bild av vad Nato gör. Finland samarbetar med Nato i många sammanhang och det samarbetet fungerar bra. Den allmänna opinionen upplever kanske att små europeiska Nato-medlemmar är något slags lydiga lakejer och måste underställa sig USA.

En av Haglunds företrädare Jan-Erik Enestam, avgående direktör för Nordiska rådet, drog i NT 2/2013 en lans för en gemensam finsk-svensk försvarsplanering och en försvarsallians mellan Finland och Sverige för att på så sätt garantera samarbete även i kristid. Haglund har fått frågan förr.

– Det är inte aktuellt, men jag ser ingen orsak till att utesluta den möjligheten.

Första gången Haglund bads kommentera saken var efter utrikesminister Carl Bildts och försvarsminister Karin Enströms uppmärksammade debattartikel i *Dagens Nyheter* (13.1.2013) och då gjordes tolkningen att försvarsministern var för en försvarsunion! Följden blev en kort och häftig debatt med avståndstagande av president och statsminister.

Kronprinsen som blev kung i förtid

Haglund, som är ekonomie magister från Svenska Handelshögskolan i Helsingfors, har gjort något av en kometkarriär. På ett drygt decennium avancerade han från studentpolitiker och *Studentbladets* chefredaktör till partiledare och försvarsminister. Däremellan ryms en del journalistik (journalist på Radio Vega 2001-02 och chefredaktör/vd för ungdomstidningen *Papper* 2005-07) och en hel del politik (ordförande för Svensk Ungdom 2002-05, specialmedarbetare för Sfp:s ministergrupp 2007-08, statssekreterare i Matti Vanhanens andra regering 2008-09 och inte minst Europaparlamentariker (MEP) 2009-12).

Haglund är en i den långa raden av försvarsministrar från Svenska folkpartiet. Kristian Gestrin (1970-71), Carl-Olaf Homén (1974-75), Ingvar S. Melin (1975-76), Ole Norrback (1987-90), Elisabeth Rehn (1990-91, 1991-94), Jan-Erik Enestam (1995, 1999-2003) och Stefan Wallin (2011-12) heter hans företrädare av vilka Gestrin, Norrback, Enestam och Wallin även var partiledare.

Utnämningen till minister kom något snabbare än väntat eftersom företrädaren på minister- och ordförandeposten avgick efter en häftig debatt om försvarets sparbudget där oppositionen hävdade att Wallin gynnat den svenskspråkiga brigaden i Dragsvik utanför Ekenäs. Haglund valde att avbryta sin period som MEP och blev vald till partiordförande sommaren 2012 och därefter försvarsminister.

Till en början väckte det en viss undran över att han inte fullgjort värnplikten (befriad på grund av näselfeber/urticaria), det brukar anses viktigt i republiken Finland, men efterhand har pressen och allmänheten övertygats av hans kompetens. Med sitt lugn och sin resonerande stil har Haglund klarat sig bra i tv-debatter. Jämfört med sina två närmaste företrädare från samma parti har han även ett smidigare sätt att förhålla sig till pressen. Det gäller inte minst den finlandssvenska pressen som bevakar Svenska folkpartiet och andra svenskspråkiga institutioner mera närgånget än vad finskspråkiga kollegor gör.

Från debatt om svenskans ställning i Finland

I höst ställs Haglunds lugn och politiska skicklighet på prov när riksdagen skall behandla medborgarinitiativet att slopa den obligatoriska svenskundervisningen i finska skolor. Några medborgargrupper under ledning av Finskhetförbundet har samlat in 50 000 namnunderskrifter och lämnat in initiativet under mycket buller och bång.

– Initiativet är resultatet av en flås- och symbolkampanj. Om man jämför med medborgarinitiativet att godkänna samkönade äktenskap har kampanjen mot skolsvenskan gått trögt och varit beroende av en liten grupp högljudda lobbare, säger Haglund, som framhåller att språkklimatet i Finland inte är så dåligt som man kunde tro på basis av den senaste tidens vulgärdebatt.

– Man måste skilja på avogheten, eller ibland det direkta hatet mot svenskan, å ena sidan och missnöjet med svenskundervisningen i finska skolor å andra sidan. Det är oroväckande att det finns grupperingar som vill utrota svenskan från Finland. Dessa grupper nöjer sig inte med att skolsvenskan blir frivillig, det är bara ett första steg för dem. Slutmålet är ett enspråkigt finskt Finland. Sedan är det en annan sak att undervisningen i svenska i finska skolor borde läggas om och göras attraktivare. Här går det säkert att hitta en fungerande kompromiss. Men att bara gå in för att göra undervisningen frivillig leder inte till något positivt. Det såg vi med den så kallade studentsvenskan. När det blev frivilligt att avlägga svenskan i studentskrivningarna rasade intresset kraftigt, isynnerhet bland pojkar.

I debatten om svenskans roll i Finland har den nordiska dimensionen hamnat i skymundan. De som vill avskaffa den obligatoriska skolsvenskan hävdar att umgänget på nordisk nivå redan idag i hög grad går på engelska ("ingen

förstår ju danska”, lyder ett av argumenten), medan de som försvarar fortsatt obligatorium anser att finskspråkiga med hänsyn till Finlands historiska koppling till Norden i allmänhet och Sverige i synnerhet bör ges grundläggande kunskaper i svenska. Sverige är Finlands viktigaste exportland och undersökningar visar att även om engelska är arbetsspråket i nordiska koncerner är svenskan det naturliga umgängesspråket.

Haglund frågar sig varför man skulle gå in för att montera ner allmänbildningen för en del av befolkningen. Alla elever bör få en lika bred kunskapsbas som väggkost. Han tror inte att avskaffandet av svenskundervisningen resulterar i att eleverna istället i nämnvärd omfattning går in för att lära sig andra språk som tyska, franska eller ryska. Själv behärskar han förutom Finlands båda nationalspråk även engelska och tyska.

Henrik Wilén

FÖR EGEN RÄKNING

MINA ÅR MED FINNKAMPEN

Fröidrottslandskamperna mellan Finland och Sverige inleddes så tidigt som 1925. De utgör en årlig kraftmätning på dam- och herrsidan som brukar locka en stor publik.

NT:s huvudredaktör, som såg sin första Finnkamp år 1955 och sin senaste hösten 2013, förmedlar några personliga reflexioner och hågkomster.

Claes Wiklund

Inför höstens Finnkamp kunde man läsa i dagspressen att den årliga fröidrottsdrabbningen mellan Finland och Sverige numera är den enda återstående landskampen mellan två länder. I stället har vi fått världsmästerskap från och med 1983, tv-sända Diamond League och Lag-EM i fröidrott med en deltagare från varje land. Europamästerskap och Olympiska spel hålls som bekant vart fjärde år sedan lång tid tillbaka.

Annat var det förr. På 1950- och 60-talen kunde Sverige möta Frankrike, Italien, Storbritannien, Tyskland, Tjeckoslovakien och Ungern i bilaterala fröidrottslandskamper. Triangellandskamper förekom också t.ex mellan Finland, Norge och Sverige (1964) och mellan Sverige, Frankrike och Japan (1961). Några enstaka gånger samlades Norden i ett och samma lag för att utmana den fröidrottsliga stormakten USA. Det skedde senast på Stockholms Stadion år 1983. Då var också Nordiska ministerrådet med på ett hörn och lanserade en misslyckad symbol för det nordiska samarbetet på omslaget till tävlingsprogrammet vars hälsningsord signerades den svenske samarbetsminister Svante Lundkvist. Den nu helt bortglömda nordiska symbolen sades föreställa en björk i skepnad av ett N som i Norden. Symbolen var lika misslyckad som den nordiska tävlingsinsatsen på Stadions anrika banor. USA besegrade Norden överlägset. Jag satt på läktaren och led.

De alltid lika heta dusterna mellan de både broderfolken inleddes som sagt 1925. Småningom blev kampen på kolstybben så hård och rent av ojust att landskampsutbytet, som i begynnelsen ägde rum vartannat år, ställdes in efter ingripande av den dåvarande ordföranden i det finländska fröidrottsförbundet, Urho Kekkonen. Det dröjde ända till 1939 innan känslösvallet lagt sig efter övertrampen på kolstybben på Stockholms Stadion 1931. Ett nytt uppehåll i landskampanDET mellan Sverige och Finland skedde under krigsåren 1941-44. Sedan dess har det varit Finnkamp alla år utom 1949 och 1952. Sistnämnda år hölls de olympiska spelen i Helsingfors.

Det dröjde ända till 1953 innan de svensk-finländska kamperna på damsidan inleddes. Småningom kom dam- och herrkampen att samförläggas (1965). Idag är tävlingarna på damsidan av avgjort högre klass än herrtävlingarna. Inte sällan har segern gått till det ena landet i herrkampen och till det andra landet i damkampen. Senast i Stockholm vann dock Sverige med 60 poäng på herrsidan och damerna med 20 poäng. Den största poängsegern härrör sig från 1978 då de finländska herrarna krossade sina svenska motståndare med 240 mot 168 dvs. med 72 poängs marginal. Då satt jag som tur var inte på läktaren i Helsingfors olympiastadion. Det dröjde till 1965 innan jag fick avnjuta en svensk herrseger i Finkampen. 1955, 1957, 1961 och 1963 på Stockholms Stadion, 1959 på Nya Ullevi i Göteborg – då jag själv utan framgång tävlade i de samtidigt hållna ungdomsmästerskapen på Slottsskogsvallen – och 1964 på Helsingfors olympiastadion fick jag åse hur de svenska herrarna drog det kortaste strået i kampen mot sina finländska motståndare.

13 år gammal fick jag första gången följa med min pappa polisen för att på ståplatsläktaren på Stockholms Stadion se min första Finkamp. Som så många gånger förr var det den suveräne sprintern Voitto Hellsten som medverkade till den finländska segern. Hellsten vann 100 meter på 10,7, 200 meter på 21,5 och paradgrenen 400 meter på 47 blankt. Därtill förde han den finländska stafettpinnen först i mål på 4 x 400 meter. Genom åren vann den finländske idolen tolv individuella segrar i Finkampen. Han var dessutom omöjlig att besegra på slutsträckan i långa stafetten som han vann åt Finland hela sju gånger.

Från mitt tidiga landskampstittande har förstås medeldistanslöparen Dan Waerns insatser etsat sig kvar i minnet. Waern utkämpade stenhårda duster mot den finländska s.k. Olavi-trion dvs. medeldistansfantomerna med efternamnen Salonen, Salsola och Vourisalo. Stundom gick det mycket hett till i dessa duster med diskningar som följd (t.ex. Salonen på 1.500 meter 1957). Waern vann sju segrar i Finkampen på sina 11 starter. Dubbelt på 800 och 1.500 meter vann han tre gånger i rad (1958-60). Sedan blev han själv diskvalificerad inför 1961 års Finkamp på grund av att han tagit emot pengar för sitt löpande under bordet. Flest svenska segrar i rad torde diskuskastaren Anna Söderberg ha vunnit. Hon vann 13 Finkamper under åren 1998-2010. Släggkastaren Birger Asplund är inte mycket sämre med 12 segrar i rad 1956-67. På den svenska damsidan skördade sprinterlöparen Ulla-Britt Wieslander stora framgångar. Hon vann fem segrar vardera på 100, 200 och 80 meter häck samt nio gånger stafetten på 4 x 100 meter. Det blir sammantaget 24 Finkampssegrar. En strålande landskampsinsats.

Merparten av de Finkamper jag sett har ägt rum på Stockholms Stadion. 13 gånger har jag hejat mig hes på Sverige i Torben Gruts anrika olympiaborg. Sex gånger har jag tagit båten till Helsingfors för att se Finkampen på

bortplan. Lika många gånger har jag tågat till Nya Ullevi i Göteborg i samma ärende. 2009 i Göteborg gjorde Sveriges genom tiderna främsta friidrottare Carolina Clüft en otrolig kämpainsats. OS-mästaren ställde upp i hela sju grenar och vann tre av dem (höjd, längd och korta stafetten). Och som om inte det räckte till blev hon 2:a i tresteg och på 200 meter samt 4:a på 100 meter häck och på 100 meter. En formidabel sjukamp mitt i Finnkampen av Carolina Clüft. Behöver det påpekas att Sverige vann damlandskapen – och de svenska herrarna ville inte vara sämre.

De båda ländernas paradgrenar har skiftat genom åren såväl på herr- som damsidan. Finland har dock alltid haft spjutkastare av världsklass på herrsidan. Spjutsuveränen av idag heter Terho Pitkämäki som vann den senaste Finnkampen före sin landsman Antti Ruuskanen. Sveriges manliga höjdhoppare har allt som oftast varit sina finländska kollegor överlägsna. Namn som Bengt Nilsson, Stig Pettersson, Patrik Sjöberg och Stefan Holm har skördat stora framgångar i Finnkampen. Min klubbkamrat i Kronobergs IK Stig Pettersson vann sex Finnkamper om än inte i rad. 1959 fick ”Stickan” dock se sig slagen av finländske antagonisten Eero Salminen och 1961 var det Henrik Hellen som blev honom för svår. På damsidan har svenska höjdhoppare som Kajsa Bergqvist och Emma Green Tregaro vunnit många Finnkampssegrar under de senaste 20 åren. Finland hade i början av 1970-talet en nästan oövervinnerlig sprinter i Marja-Liisa Pursiainen, som till en början hette Strandvall i efternamn. Hon vann 100 meter tre år i rad och 200 meter två år i rad.

Det som fångslar i friidrottsutbytet mellan Finland och Sverige är kampen man mot man och kvinna mot kvinna. Ibland kan en oväntad placering långt ner på resultatlistan avgöra utgången av landskampen. Sedan handlar Finnkampen förstås i inte ringa mån om relationerna mellan storebror Sverige och lillebror Finland. Fast i just detta friidrottsliga sammanhang är rollerna de omvända. Finland har på herrsidan nämligen vunnit hela 45 segrar mot Sveriges 28. På damsidan går facit däremot i svensk favör med 34 segrar mot 24. Ibland blir segerraden uppseendeväckande lång. T.ex vann Finland elva herrlandskamper i rad åren 1953-64. Omvänt så vann de svenska damerna elva år i oavbruten följd (2001-2011).

Jämna landskamper där ovissheten kvarstår ända in i det sista gillar jag. Ett tag kom avgörandet i den gren som då alltid låg sist i programmet nämligen 4 x 400 meter. Om Voitto Hellsten sprang den sista sträckan så blev det svenska nederlaget ett ofrånkomligt faktum.

2013 hade Finnkampen återbördats till Stockholms Stadion efter 16 år i exil. Jag har inte mycket att invända mot att kampen hålls på Nya Ullevi som förvisso rymmer och oftast drar mycket mera publik än Stockholms Stadion. Men eftersom den arena som Finnkampen utkämpats på i Helsingfors

är Olympiastadion så tycker jag att den olympiska traditionen bör få falla utslaget även på svensk sida. Söndagens publiksiffra var 10.100 åskådare på Stockholms Stadion i årets landskamp. Mot detta kan man förstås ställa de drygt 51.000 åskådare som mötte upp på Nya Ullevi år 2004. Låt vara fördelat på två dagar.

Diskvalifikationerna på medel- och långdistans var legio under en följd av år. Den finländske medeldistansaren Olavi Salonen gick poänglös ur striden efter saftiga tacklingar på löparbanan. Men även den blivande OS-mästaren på 3000 meter hinder Anders Gärderud fick finna sig i att bli ”diskad” efter ett ojust 1.500 meterslopp. Jag vet för jag satt med på läktaren i Helsingfors. Diskussioner uppstod ibland om det var övertramp eller inte i längd- och trestegsgroparna. Men oftast gick det mesta rätt fredligt till med undantag för händelserna på Stockholms Stadion 1931.

Men om publiktillströmningen fortsätter att sjunka och om de ledande idrottsmännen och idrottskvinnorna skulle börja att avstå från att delta, kan Finnkampen komma att hotas. Vill man krympa deltagandet kan man förstås återgå till systemet med två tävlande från varje land i varje gren som avskaffades 1950 på herrsidan. Damerna tävlade två mot två ända fram till 1962. Man skulle också kunna tänka sig att lägga ihop resultaten från herr- och damkampen och kora en sammanlagd segrare. En annan omständighet som kan leda till Finnkampens död är om ett av länderna blir för överlägset. De svenska herrarna vann hela 15 av 20 grenar senast, vilket inte bidrog till spänningen precis. Skulle det, mot förmodan, upprepa sig med mer än 50 poängs övervikt för det ena laget är det i sig ett hot mot fortsatt Finnkampande.

För mig som nordist är det av värde att det bilaterala landskamputbytet består. Nordiska mästerskapen i friidrott är nedlagda, vilket betyder att Finnkampen är den enda återstående nordiska friidrottsdrabbningen. Längre tillbaka förekom det landskamper mellan Sverige och Norge, men de upphörde när den svenska överlägsenheten blev för stor.

Finnkampen är min bästa idrottskamp. Måtte den överleva till 100-årsjubileet år 2025.

Claes Wiklund

Litteratur:

Finnkampen genom åren. Kurt Lorén. Cewe Förlaget 1975.

Friidrott 1960-2013. Årsbok som på senare år utgivits av Textograf förlag.

Tävlingsprogram från 25 Finnkamper under åren 1955-2013.

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

REGERINGSSKIFTEN EFTER FYRA NORDISKA VAL

De fyra senaste parlamentsvalen i Norden har lett till regeringsskifte. Det är uppenbart att de storskaliga ekonomiska problem som manifesterats efter den amerikanska investeringsbanken Lehman Brothers fallissemang 2008 och som sedan accentuerats genom de olikartade problem som följt i flera länder i Europa inte gynnar politisk stabilitet. Val, senast i Norge, och tidigare i Finland, Danmark och Island visar detta. Kommande val i Sverige och inom EU lär belysa saken ytterligare.

I valet i *Finland* i april 2011 gjorde statsminister Mari Kiviniemis parti, Centern i Finland, sitt sämsta val i modern tid. Valet i Finland 2007 innebar att Centern fick 51 mandat och partiet blev störst av alla i Finlands Riksdag. Efter aprilvalet 2011 återstod bara 35 centermandat och tre partier, Samlingspartiet, Socialdemokraterna och Sannfinländarna, är nu större än Centern.

Det var Sannfinländarna, vars partiledare Timo Soini började arbeta politiskt i missnöjespolitikern Veikko Vennamos Landsbygdsparti och som gärna betecknar sig som populist, som blev den store vinnaren i Finlands val 2011. Soinis parti vann hela 34 nya mandat. Trots denna enorma framgång ställde sig, eller ställdes, Sannfinländarna utanför regeringen.

Finlands nya regering blev en regnbågsregering där alla ingående partier i det just avhållna valet faktiskt förlorat röster. Samlingspartiet, Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, De Gröna, Svenska Folkpartiet och Kristdemokraterna, förlorade tillsammans 18 mandat i valet men bildade likväl regering. Till statsminister valdes den avgående finansministern och ledaren för Samlingspartiet, Jyrki Katainen, som med ett röststöd på 20,4 procent faktiskt kan räkna sitt parti som det största i Finlands riksdag.

Katainen var i regeringen som avgick direkt ansvarig i den fråga som flera menar bragte regeringen på fall, nämligen stöd till utsatta länder via EU:s och euroområdets stabiliseringsmekanismer. Det hindrade honom inte från att bli regeringschef efter valet. Orsaken var helt enkelt att det kategoriska motstånd till finländskt stöd till andra skuldsatta stater i euroområdet som Timo Soini vältaligt uttalat inte kunde få stöd i riksdagen. Så blev förlorare i valet regeringspartier och den störste vinnaren i valet förblev i, eller förpassades till, opposition.

I valet i *Danmark* i september 2011 lyckades statsministerns, Lars Løkke Rasmussens, parti, Venstre, befästa sin ställning som landets största parti. Venstre ökade med 0,4 procent och Venstres mandat i folkettinget ökade med ett till sammanlagt 47 av de 175 folketingsmandaten. Lars Løkke Rasmussen tvingades trots detta lämna regeringen eftersom Konservative Folkeparti

gjorde ett mycket dåligt val. De Konservative förlorade hela 10 mandat. Även Dansk Folkeparti, som inte sällan gett mitten-högerregeringen i Danmark stöd, tappade tre mandat.

Efter valet bildades en regering ledd av Helle Thorning-Schmidt bestående av Socialdemokraterna, Socialistisk Folkeparti och Radikale Venstre. I denna regering var det enbart Radikale Venstre som vunnit framgång i valet. Partiledaren Margrethe Vestager blev folketingsvalets drottning och framgången kröntes med åtta nya mandat och en stark position i regeringen. Statsministerposten bekläddes emellertid av Helle Thorning-Schmidt vars socialdemokratiska parti förlorat ett mandat och därmed erhöll tre färre mandat än Venstre. Till utrikesminister utpekades Socialistisk Folkepartis ledare Willy Søvndal efter ett val där hans parti mist hela sju mandat.

Att Helle Thorning-Schmidt kunde erövra positionen som statsminister berodde alltså inte på det egna partiets framgång. Förutom Radikale Venstres framgång var det istället vänsterkantpartiet Enhedslisten som banade väg för regeringsskiftet sedan detta stödparti för den nya regeringen ökat sitt mandattal från fyra till tolv i Folketinget.

Att Lars Løkke Rasmussen "bara" kunde mobilisera stöd från 87 ledamöter i Folketinget medan Helle Thorning-Schmidt erövrade stöd av 92 var avgörande för att en ledare som fört sitt parti till en vinst i valet fick lämna statsministerposten samtidigt som ett parti som gjort en valförlust kunde se sin partiledare korad till regeringschef. Många kunde lätt förstå Lars Løkke Rasmussens besvikelse.

Valet till Alltinget i *Island* i april detta år ledde till en till sin storlek historisk valförlust, även i ett europeiskt perspektiv, för den första "rena" vänsterregeringen i republikens historia. Statsministern i den avgående regeringen, Jóhanna Sigurðardóttir, hade tre månader före valet avgått som ordförande i Socialdemokratiska alliansen och ersatts av Árni Páll Árnason. Om det fanns partistrateger som trodde att detta ledarskifte skulle leda till framgång så tog de gruvligt miste: socialdemokraterna förlorade hela elva av de 20 mandat man haft före valet 27 april.

Inte heller socialdemokraternas koalitionspartner, Vänstergröna rörelsen, kunde försvara det förtroende man vunnit efter 2008 års ekonomiska kollaps i valet 2009. De Vänstergröna förlorade hälften av sina alltingsmandat och den nya partiledaren Katrín Jakobsdóttir, som vid valet varit ledare bara några månader efter att ha valts att efterträda den erfarne Steingrímur Jóhann Sigfússon, tillhör nu en grupp med sju medlemmar.

Valets store vinnare blev agrarliberala Framstegspartiets ledare Sigmundur Davíð Gunnlaugsson. Han utlovade stora lättnader i hushållens skuldsättning och med 10 nya mandat mera än fördubblades hans partis alltingsgrupp. Denna

stora valframgång motiverade Islands president Ólafur Ragnar Grímsson att föreslå Sigmundur Davið till statsminister. I valet fick annars det traditionellt statsbärande partiet i Island, Självständighetspartiet, fler än 4000 röster mera än Framstegspartiet, men valsystemet har lett till att de båda partierna har samma antal mandat i Alltinget, nämligen vardera 19 av Alltingets 63 mandat.

Även det nyligen avhållna valet till Stortinget i Norge ledde till en stor förlust för regeringspartierna fram till valet i september 2013. Oppositionen fram till valet, bestående av Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti och Venstre, erövrade 96 mandat medan de som regerat Norge, Arbeiderpartiet, Senterpartiet och Sosialistisk Venstreparti endast fick förtroende för 71 mandat. I skrivande stund har ännu ingen regeringsbildning ägt rum men om inte Høyres partiledare Erna Solberg blir ny statsminister så är det en mycket stor överraskning.

I valet vann Høyre hela 18 nya mandat. Även om Arbeiderpartiet förlorade nio mandat i valet så förblir Arbeiderpartiet med 55 mandat Norges största parti. Avståndet till Høyre, som nu har 48 mandat i Stortinget, har dock minskat rejält. Norges tredje största parti, Fremskrittspartiet har under Siv Jensens ledning gjort mycket för att göra sig regeringsdugliga. Partiet förlorade 12 mandat. Även andra än cyniker tvingas kanske acceptera att i vissa situationer så lönar sig populism bättre än försök till större saklighet.

I stora vida världen finns exempel på att oro till följd av ekonomiska problem inte behöver leda till maktskiften. Barack Obama blev återvald till president i USA och Angela Merkel ledde sitt parti till en betydande valvinst – även om hennes koalitionspartner, Fridemokraterna, förlorade alla sina mandat och framtvungar en rekonstruktion av Tysklands regering.

Nästa nordiska land vars väljare lär manas till valurnorna är Sverige som om nästa riksdagsval är reguljärt öppnar vallokaler tredje söndagen i september 2014. Vi kan säkert utgå från att regeringspartierna i Sverige, som tillsammans styrt landet sedan 2006, granskar den politiska utvecklingen före och efter valen i grannländerna noga. Så lär även oppositionspartierna i Sverige, vars optimism göds av opinionsundersökningar, göra. Troligen sneglar de också på valen i USA och Tyskland. Varifrån mest lärdomar kan hämtas får vi möjligen veta efter nästa riksdagsval i Sverige.

Innan dess är det val till *Europaparlamentet* för väljarna i EU-medlemmarna Danmark, Finland och Sverige. Förhoppningsvis ska inte detta val glömmas – vare sig av partierna eller väljarna. Flera av topospositionerna i EU lär få nya befattningshavare efter valet till Europaparlamentet i slutet av maj nästa år.

Det är de nationella valen i EU:s medlemsstater som har störst betydelse också för unionens utveckling – något som markerats i samband med valet till Förbundsdagen i Tyskland. Men valet till Europaparlamentet är verkligen

inte ointressant. Den stora frågan är här inte om det ska bli regeringsskifte. Den stora frågan är om valet ska leda till att populistiska, och i vissa fall främlingsfientliga och högerextrema partier, ska vinna framgång. Kan partier med en konstruktiv och verklighetsförankrad politik formera sig så att en för demokratin riskfylldare situation kan undvikas?

Allmänna val kan inte hållas utan att det får påtagliga politiska konsekvenser och varje röstberättigad bidrar till att påverka utgången, genom att rösta eller genom att inte rösta.

I demokratier har alla ansvar.

Anders Ljunggren

BOKESSÄ

DEN TABTE TID OG BLIXENS KRAFTFULDE SPOR

Nye veje til forståelsen af Karen Blixens personlighed og sammenhængen mellem hendes liv og værk har åbnet sig. Karen Blixen (1885-1962) satte sig kraftfulde spor med sit forfatterskab, men der var også andre spor, hun drømte om at sætte. Det er blandt andet disse længsler og sårbarheden, der knytter sig til dem, hendes breve fra Afrika i det nye, monumentale brevværk *Karen Blixen i Afrika – en brevsamling, 1914-31* afslører. Brevværket åbner for indblik i hendes sind, skønhedslængsel og savn. Den nye udgivelse i fire bind bygger på *Karen Blixen: Breve fra Afrika*, udgivet af *Frans Lasson* i 1978, men er med sine over 2.000 sider stærkt udvidet, rummer nyopdukkede breve og gengiver brevene i deres helhed. Publikationen er desuden forsynet med udgiverne *Marianne Juhls* og *Marianne Wrenfeldt Asmussens* værdifulde oplysninger. Blandt de nyfundne sager er breve fra Karen Blixens store kærlighed, det ”ualmindeligt charming menneske”, englænderen Denys Finch Hatton, som sætter hendes breve i relief. Vi får med den nye, væsentlige udgivelse et mere nuanceret og hverdagsagtigt billede af livet på kaffefarmen i Kenya, Karen Blixens lange og gentagne sygdomsperioder og slid, de økonomiske bekymringer og den svære kommunikation med onklen Aage Westenholz, der var bestyrelsesformand i aktieselskabet The Karen Coffee Company Limited – kort sagt mere modstand end mondænt. Samtidig får man i de velskrevne breve indtryk af Karen Blixens vilje til at rejse sig op over det nære og formulere sig om mere overordnede emner og eksistentielle spørgsmål.

Vi ser Karen Blixen over skulderen i såvel lykkelige stunder – hvor hun har haft mulighed for at nyde livet med Denys Finch Hatton, som i de perioder, hvor krisen har kastet lange skygger og desperation har meldt sig. Vi er med i både himmel og helvede og kommer tæt på Karen Blixens overvejelser over ægteskab og kønsmoral, hendes hengivne følelser, begejstrede naturbeskrivelser, gennemgående fokus på skønhed, udholdenhed og skuffelser. Sidstnævnte viser sig blandt andet ved hendes udstrakte tolerance og tålmodighed i ægteskabet med den udsvævende og knap så økonomisk bevidste Bror Blixen. Brevene fra Bror Blixen viser ham fra en menneskelig, selverkendende og omsorgsfuld side. Det er ham, der ønsker skilsmisse, blandt andet ud fra den erkendelse, at han ikke er i stand til at give Karen Blixen det liv, hun længes efter.

Brevene fra Karen Blixen i Afrika til Danmark signalerer fin iagttagelses-evne, empati, refleksioner og et helt basalt ønske om at holde forbindelsen til familien i Danmark, især moren Ingeborg Dinesen og broren Thomas Dinesen.

Brevvekslingen var ofte præget af forsinkelser, og man måtte væbne sig med tålmodig. Som Karen Blixen beskriver det, var det som at ”spille tennis med meget høj bolde”. Breve, telegrammer og de redaktionelt indføjede oplysninger spejler ofte dramatiske situationer, og læseren undgår ikke at blive påvirket af de følelsesmæssige udsving. Som da det viser sig, at Karen Blixens forhold til Denys Finch Hatton ikke har båret frugt. Hun tror i 1922, at hun er gravid, men oplever en voldsom skuffelse. Savnet af et barn står som et åbent sår i brevværket.

Denys Finch Hatton er glad for Karen Blixen, men formulerer sig klart mere afdæmpet i sine breve. Det fremgår, at han ikke er interesseret i at blive far. Både Karen og Denys er frihedssøgende og derfor begejstrede for det frie liv i Afrika med den vidtstrakte natur med de ”store dimensioner”, storsildtjagt og flyvture over landskabet. Frihedsfølelsen står i skarp kontrast til det indsnævrende borgerlige, hjemlige miljø. Men Karen er følelsesmæssigt langt mere involveret end Denys, og hun ville – at dømme efter brevene – ikke være ked af den binding, det ville være at være mor. Man bliver opmærksom på asymmetrien i deres forhold. Savn og tab synes at ligge som en melankolsk tone under flere af værkerne i hendes forfatterskab.

Rystende begivenheder synes at stå i kø i 1930 og 1931, der bliver skæbneår for hende, idet hun både mister farmen og Denys Finch Hatton, som den 14. maj 1931 styrter ned med sin flyvemaskine og er dræbt på stedet. Det tredobbelte tab af Denys Finch Hatton, barnet, hun aldrig fik, og farmen er tæt på at trække tæppet helt væk under hende, og hun bliver ramt af en dyb depression. I det, som man må opfatte som et udateret selvmordsbrev til en ubekendt, skriver hun fortvivlet: ”Jeg ved, det er forkert at komme til deres hus og opføre mig på denne måde, men jeg kan ikke handle anderledes. Jeg prøvede at fortsætte, men jeg kan ikke. - Vær god at føre mig tilbage til Ngong Hills. - Gustav Mohr, Ruiru, ved om alt, hvad jeg ønsker foretaget. - Jeg beder om tilgivelse. Tania Blixen”.

Karen Blixen er følelsesmæssigt udsat. Det var ikke udelukkende i tiden i Afrika, hun oplevede traumatiske tab. Hendes barndom på Rungstedlund, nord for København, var harmonisk indtil den dag, en skygge lagde sig over hendes liv ved tabet af den elskede far Wilhelm Dinesen, der begik selvmord. For det var netop faren, som hun følte sig åndeligt beslægtet med. Savnet af faren – der var kaptajn, forfatter, bl.a. under pseudonymet Boganis, og medlem af Folketinget – har været afgørende for hende. Som hun udtrykker det: ”Far forstod mig sådan som jeg var”. Der er således tale om flerdobbelte tab og savn, som, idet de ikke slår hende helt ud, formentlig baner vejen for kreativiteten.

Det lå hende stærkt på sinde at fuldføre og lykkes med det, hun havde sat sig for. Som hun udtrykte det i et af sine første værker, *Eneboerne*: ”Vi må præge

livet, mens vi har magt over det, at det ikke skal lukke sig, når vi går ud af det, uden spor". Det flerdobbelte tab og hendes store ensomhed undgår derfor ikke at påvirke læseren. Vi mærker rystelserne og den efterfølgende melankoli. Men, som Karen Blixen formulerede det i et brev til broren Thomas Dinesen i 1926: "(...) jeg må være mig selv, være noget i mig selv, have, eje noget som virkelig er mit, udrette noget som er mit og er mig (...)". Tanken om selvrealisering og om at skabe noget ekstraordinært tager form.

Hendes forfatterskab er det kraftfulde spor, hun satte, men allerede brevene fra årene i Afrika – såvel dagbogsbrevene som de emneorienterede – bærer vidnesbyrd om hendes fine refleksions-, iagttagelses- og beskrivende evne. Brevværket er en meget imponerede helhed med kig til både styrke og sårbarhed. Længslerne peger over til hendes forfatterskab. Afskedsbrevet er chokerende læsning, for havde hun gjort alvor af planen om at tage sit eget liv, ville vi ikke have haft forfatterskabet i dag. Nye forskningsmuligheder åbner sig nu på baggrund af de nyfundne breve og helheden i brevsamlingen.

Der er tilsyneladende ingen ende på Karen Blixens teksters fascinationskraft. Hver tid har sin synsvinkel på Karen Blixens fortællinger. Da hendes *Syv fantastiske fortællinger*, et hovedværk i dansk litteratur, hvoraf en del var skrevet i Afrika, blev genudgivet sidste år i kommenteret udgave, fik man ved genlæsning fornemmelse af, at værket har bud til vor tid. Et spørgsmål rejste sig ved læsningen: Har vi i dag mod til at se i de spejle, Karen Blixen holder op for os med sine fortællinger? Tør vi tage fortællingernes livsanskuelse og personernes stærke, indre længsler til os? For det kræver mod at gå med derind, hvor spørgsmålet: "Hvem er jeg?" stilles, og nye identiteter skabes.

Der er spejle nok at tage af i "Syv fantastiske fortællinger". På samme måde som der på Karen Blixens Rungstedlund er spejle, der dynamisk spejler sig i spejle, er der i "Syv fantastiske fortællinger" en yndefuld og let foruroligende række spejle, som leverer æstetik og atmosfære til fortællingerne, men samtidig giver mulighed for, at vi ser ind bag egen facade og ind i de indre kamre. I bogen peger Karen Blixen blandt andet på den form for selvindsigt, der bevarer sans for, at det enkelte menneske indgår i afgørende relationer – at man ikke lever i et vakuum. Som nu i fortællingen "Vejene omkring Pisa", hvor grev August von Schimmelfmann, "en tungsindigt anlagt ung adelsmand, som vilde have set overmåde godt ud, hvis han ikke havde haft nogen tilbøjelighed til fedme", tænker: "Måske er det overhovedet ikke muligt at være fuldkommen sanddru, når man er helt alene. - Sandheden er vist, ligesom tiden, et begreb, der er blevet til gennem menneskeligt samvær, og endnu beror derpå". Netop de menneskelige relationers betydning blev evident for Karen Blixen i tiden i Afrika. Hun formår her i "Syv fantastiske fortællinger" og i sit forfatterskab i øvrigt at flette de store livsspørgsmål sammen med erotiske, poetiske og humoristiske tråde.

Det er særlig spørgsmålet om identitet i teksterne, der har bud til vor tid. I fortællingen ”Syndfloden over Norderney” møder vi den ofte citerede, paradoksale Blixen-formulering: ”På din maske skal jeg kende dig”. Den kloge, spirituelle kvinde i fortællingen forstår at vælge en maskeradedragt, der underfundigt fortolker hendes eget sind. Et skridt længere i retning mod muligheden for at vælge mellem forskellige identiteter tages i den stærkeste fortælling i bogen, ”Drømmerne”. Heri møder vi elementer af et indirekte selvportræt i beskrivelsen af operasangeren Pellegrina Leoni, som har spredt sin sjæl ud over publikum som en stjernehimmel, men kommer til skade ved en operabrand i Milano. I fortællingen lyder et væsentligt råd: ”Vær mange mennesker. Opgiv altid at være en og den samme”. Med denne bevidst anti-reduktionistiske udmelding betoner fortællingen vigtigheden af, at den enkelte kan handle og reagere ud fra en større palet.

Endnu et bud til vor tid ligger i fortællingen ”Digteren”, hvor den melanolske grev August Schimmelmänn ikke har fundet vejen, der fører ind til ”tingenes væsen”. Han spejler sig i mangel af bedre i den omgivende verdens misundelse, som han opfatter som ”en hel antagelig erstatning for den ægte vare”. Her er vi – selv læst med nutidens briller – godt klar over, at han er ude på et skråplan. Men tør vi se på os selv i det lys? God tur hen foran spejlene, som ikke behøver at være sølvhvide. Og tidspunktet lige før solopgang er heller ikke et krav.

Man skulle efterhånden ikke tro, at det var muligt at finde nye vinkler på Karen Blixen og hendes forfatterskab. Litteraturen om Karen Blixen er enorm. Men, som vi har set det i forbindelse med de nyfundne breve, er der nye indfaldsveje til den karismatiske dame. Der er tilsyneladende en evig, intens forsknings- og formidlingsaktivitet med fokus på hendes forfatterskab og liv. Sidste år så en række Blixen-eksperter i bogen *Jeg havde en Farm i Afrika* nærmere på Blixens *Den afrikanske Farm*. Ikke kun i lyset af de seneste års diskussioner om globalisering og postkolonialisme, men også i forhold til spørgsmål om erindring og kunstnerisk fastholdelse af det tabte. I Kenyas største dagblad *The Standard* blev der i 2006 rejst kritik af Blixens afrikanske erindringer. I en artikel, der byggede på en stærkt selektiv og fordrejende læsning af hendes værk, blev ”Den afrikanske Farm” opfattet som racistisk. Lasse Horne Kjældgaard, som i flere sammenhænge har skrevet særdeles indsigtfuldt om Karen Blixen – blandt andet i efterskriftet til ovenfor omtalte ”Syv fantastiske fortællinger” – tilbageviser overbevisende i sin artikel påstanden om racisme i Blixens tekst og benævner de skildringer i bogen, hvor Blixen, i positiv forstand, sammenligner de indfødte med dyr, for udtryk for ”animalisme og primitivisme”. Hvor dette er udtryk for Blixens beundring for det ægte og uspolerede.

Charlotte Engberg skriver i ”Jeg havde en farm i Afrika” fint og nuanceret i ”Litterære spejlinger” om Blixens visuelle strategi. Hun havde jo oprindeligt tænkt sig at blive maler og malede i Afrika blandt andet portrætter og stillebener. Charlotte Engberg ser Karen Blixens fortællinger som en litterær variant af den billedkunstneriske collage og montage, hvor teksterne bliver en slags sammenstød mellem forskellige genrer. Hele Blixens forfatterskab er beskæftiget med erindring, og det visuelle spiller en central rolle i såvel breve som fortællinger. ”Den afrikanske Farm” skaber et møde med den tabte tid. Charlotte Engberg beskriver rammende Karen Blixens situation som ”eksistentiel udsathed”. Samlet kommer ”Jeg havde en farm i Afrika” godt rundt om Karen Blixens fastholdelse af det tabte. Christian Braad Thomsen kommer endda ind på, at Karen Blixens frustration i forholdet til den elskede Denys Finch Hatton skyldes, at han muligvis var homoseksuel.

En ting er at søge ind i Karen Blixens forfatterskab og liv fra specielle vinkler, en anden sag er det at forsøge at skabe overblik og formidle dette på en let forståelig måde. Ønsker man således en mere letlæst, men ikke mindre indfølelse indføring i Karen Blixens forfatterskab, er Sune de Souza Schmidt-Madsens *En lille bog om Blixen* et godt bud, trods den visse steder lidt springende tekst. Ud fra et grundigt kendskab til forfatterskabet og til Rungstedlund skriver Schmidt-Madsen om kunstneren og mennesket Karen Blixen med sans for hendes erkendelse af den evige modsætning mellem lys og skygge i tilværelsen og med stor viden om forfatterens litterære inspirationskilder. Schmidt-Madsen har fine formidlingsevner og åbner, ligesom ovenfor nævnte bog, for nye indsigter og nye diskussioner af de mange masker i Blixens liv og værk. Schmidt-Madsen er blandt andet inde på Karen Blixens savn af et barn, som vi her har nævnt. Da hun i 1926 tror, at hun atter er gravid, kalder hun sit kommende barn ”Daniel” og skriver glædesstrålende et telegram til Denys. ”Men nyheden blev mødt af en hård kulde. Telegrammet fra Denys lyder: ”Tilråder indtrængende annuller Daniels besøg”.

Schmidt-Madsen skriver empatisk og i en enkelt sprog: ”Blixen blev kastet ud i en voldsom livskrise og begyndte at skrive om Djævelen. Hun hævdede, at hun havde indgået en pagt med Den onde selv og givet afkald på sit adelsmærke som kvinde, sin evne til at føde børn. Til gengæld havde Djævelen foræret hende evnen til at skabe liv i sine fortællinger, til at omdigte sine egne oplevelser til de mest fantastiske historier”. Schmidt-Madsen peger på centrale, psykologiske og kreative mekanismer, blandt andet på sublimerings styrke, og han gør det med stort engagement og indlevelse. Han fik da også Georg Brandes-Prisen 2012 for sin fine indsats, hvor det blandt andet hed i motiveringen, at bogen var et fornemt eksempel på ”litteraturkritik, der på én gang har høj faglig klasse og bred folkelig appel for kendere og nybegyndere”. Bogen er skrevet på stor kærlighed til og indsigt i forfatterskabet.

Der er ingen tvivl om, at Karen Blixens værker virker dragende den dag i dag. Noget kunne tyde på, at flere kvindelige læsere, heriblandt kvindelige forfattere, har mod på i dag at bekende deres fascination af og inspiration fra Blixens forfatterskab. For nogle årtier siden var det øjensynligt vanskeligere for nogle, både mandlige og kvindelige litterater, forfattere og kunstnere at udtrykke begejstring for Karen Blixen, formentlig primært på grund af hendes aristokratiske fremtræden. Et aktuelt vidnesbyrd om fascination og delvis spejling er bogen *Vejene omkring* (2013), med bidrag af en række kvindelige kunstnere og forfattere, der samlet fremstår som "Karen Blixens Veninder". Væsentligst er Janne Tellers nye, velskrevne og dramatiske novelle "Afrikanske veje", hvori det blandt andet hedder, med tanke på Blixens kærlighed til Denys Finch Hatton: "(...) Karen Blixen og den eviggjorte drøm om en mand, der måske, måske ikke længere elskede hende da hans fly faldt". Janne Teller rammer ganske fint i novellen en sammenhæng mellem frygten for personligt tab og fornemmelsen af Karen Blixens åndelige tilstedeværelse. Bogen "Vejene omkring" manifesterer en kærlighed til Karen Blixens forfatterskab og personlighed. Som Barbara Læssøe Stephensen formulerer det i forordet om det kvindelige perspektiv: "(...) i det blixenske, kvindelige perspektiv bliver hele dramaturgien for vores liv pludselig åbnet. Når det ikke længere kun er hvad vi gør, men også hvad vi er, der kan give fortællingen mening og retning. Når det ikke kun handler om at blive til noget, men også at blive til nogen. Er det ikke også det, som vi kan lære af Blixens egen livshistorie? Det er helheden, der er afgørende, som Barbara Læssøe Stephensen er inde på det, blev Karen Blixen: "(...) en kvinde, ved hele sit væsen, sin kunst, sin ånd, sin æstetik, sin karisma kom til at betyde så meget, for så mange". "Vejene omkring" indkredser noget centralt ved at pointere helheden af personlighed, forfatterskab og æstetik.

Karen Blixen ønskede at skabe noget, at lykkes med det, hun havde sat sig for. Men hun var også følelsesmæssigt åben. Hun satte sig sandelig spor. Hendes forfatterskab har en overbevisende styrke, og hun havde en stor menneskelig modtagelighed. Det sidste ord om hendes væsentlige forfatterskab er endnu ikke skrevet. Også brevene åbner for nye tolkningsveje.

Eva Pohl

Litteratur

Betak, Jeanne og Barbara Læssøe Stephensen (red.). *Vejene omkring*. Karen Blixen Museet, Rungstedlund, 2013.

Blixen, Karen. *Syv fantastiske fortællinger*, efterskrift Lasse Horne Kjældgaard. Gyldendal og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2012.

Bøggild, Jacob & Charlotte Engberg (red.). *Jeg havde en farm i Afrika*. Forlaget Spring, 2012.

Juhl, Marianne, Frans Lassen og Marianne Wirenfeldt Asmussen (red.). *Karen Blixen i Afrika*. Bind I-IV. Gyldendal, 2013.

Schmidt-Madsen, Sune de Souza. *En lille bog om Blixen*. Lindhardt og Ringhof, 2012.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

SKÅDESPELAREN LENA NYMAN –

KÄRLEKEN TILL TEATERN, MISSBRUKET, MÄNNEN

Innan skådespelaren *Lena Nyman* (1944-2011) dog skänkte hon 17 pappkas-sar med dagböcker, almanackor, brev, texter och fotografier till Musik- och teaterbiblioteket i Stockholm. Lena Nyman hade velat skriva sina memoarer själv, men inte fått ro att göra det. Materialet har varit källa för författaren och journalisten *Annika Perssons* fängslande biografi *Jag vill ju vara fri. En bok om Lena Nyman*. Det är informativt och lättläst om en av Sveriges största teaterpersonligheter. När hon är ung glänser Lena Nyman av begåvning. När hon blir äldre går det sakta utför och missbruket tar över allt mer.

Lena Nyman växer upp i Stockholm, på Lidners plan i arbetarstadsdelen Kristineberg. Familjen bor i ett rum med kök i ett nybyggt flerfamiljshus. Familjen består av pappa Lennart, konstnär, mamma Margit, pälssömmerska och brodern Bosse, äventyrare som bland annat reser i FN-tjänst, och Lena. Högst upp i huset bor bästa vännen Kitten Asplund, dotter till en byggmästare. Familjen Asplund har en stor lägenhet med många rum. De har också många böcker, och det var bara för Lena Nyman att gå upp och låna. Tack vare Kitten Asplunds pappa går hon också gratis på Operan.

Som sexåring anmäls Lena Nyman till tant Emmys teaterskola där hennes första roll blir som humla. En dag när hon är tio år kommer en filmproducent till teaterskolan och söker en flicka till filmthrillern ”Farligt löfte”. Hon får rollen och gör succé, blir omskriven som barnstjärna och blir erbjuden flera roller för TV och teaterscen, bland andra ”Rasmus på luffen” och ”Katt på hett plåttak”.

Ungefär samtidigt kraschar familjen då det uppdagas att pappa Lennart har varit otrogen flera år med en annan kvinna. Brodern Bosse går till sjöss och Lena blir ensam kvar med mamma Margit som gråter sig till söms om kvällarna.

Sedan tidiga tonår har Lena Nyman sett nästan varenda film som visas i Stockholm och varenda teaterföreställning på de stora scenerna. Hon lyssnar på radioteater och läser kopiösa mängder böcker.

När hon är 18 år, provfilmhar hon för filmen ”491” byggd på Lars Görlings roman med samma namn med regissören Vilgot Sjöman. Hon blir lite förtjust i honom, som hon brukar med auktoriteter, och hon kommer senare att inleda ett förhållande med honom. Hon spelar Steva, en ung tjej på glid. Filmen väcker stor uppståndelse och några utmanande scener klipps bort. Filmen blir Lena Nymans vuxna genombrott på film.

När hon börjar på Scenskolan har hon redan hunnit göra några roller på Dramaten. Hon möter regissören Ingmar Bergman. Han säger till henne ”Du

är en sådan som blir den som andra vill att du ska vara” på en lektion. ”Du måste sluta med det”. Hon får anställning direkt efter scenskolan på Dramaten.

1967 och 1968 kommer de skandalomsusade filmerna ”Jag är nyfiken – gul” och ”Jag är nyfiken – blå”. Det är i ”Nyfiken”-filmerna Lena Nyman första gången pratar om samhällsklyftorna, skillnaden mellan de som har och de som inte har som en politisk fråga. Inspelningens kärntrio består också av tre som har arbetarbakgrunden gemensam, regissören Vilgot Sjöman, och skådespelarna Börje Ahlstedt och Lena Nyman. Klassfrågan har Lena Nyman hittills hållit privat och hemlig. Hon har alltid haft komplex för sin sociala bakgrund. Att familjen bött litet, haft lite pengar. Och inte minst sen hon började i flickskolan på Statens Normalskola på Östermalm, där klasskamraternas pappor var läkare och advokater.

”Jag är nyfiken – gul” fick blandad kritik. En del kritiker gillade det vänsterradikala angreppssättet, andra tyckte att filmen var betydelselös. Nakenscenerna kommenterades. Efter ”Jag är nyfiken – blå” 1968 skriver en av Sveriges största författare Artur Lundkvist i tidningen *Se* ”Hon är bättre med kläderna på. Man får nästan avsmak för henne när hon är naken”, och sedan ”Jag efterlyser den intelligenta kroppen. Lena Nymans är själlös, lite dum”. Lena Nymans motspelare, skådespelaren Börje Ahlstedt, kom lindrigare undran ”som man ser jag att Börje Ahlstedt är snyggare som naken karl, än Lena som naken kvinna”.

Redan i flera år hade Lena Nyman kämpat med vikten. Riktigt glad kunde hon inte känna sig om hon vägde över 48 kilo. Hon började med bantningspillers, men blev inte tillräckligt smal av tabletterna. Då prövade hon i stället att inte äta alls. Dagar 1964 som Lena Nyman inte åt alls: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 24, 25, 26, 27 februari, 20, 21, 22, 23, 24, 25 mars, 4, 6, 8, 11, 13, 19, 20, 27, 28 april, 12, 14, 15, 19, 20, 25 maj, 5, 19, 20, 21, 23, 24, 29 juni, 2, 3, 5, 7, 8, 21, 22 juli, 3, 4, 5, 6, 12, 16, 21, 22, 23, 24, 25 augusti. Hårdbantningen kombineras med hetsätning. Hon åker på hälsohem, men sedan raka vägen till konditori för att äta bakelser. Under åren provar Lena Nyman en rad dieter, många innehåller alkohol. En går bland annat ut på att fasta och bara dricka vin, två dagar vin, sedan två dagar vila. Bantningspillren blir starten på ett tablettmissbruk. Bantningspillren gör henne darrig och hon får svårt att sova. Då tar hon sömtabletter. De i sin tur är ångestframkallande och leder till missbruk av lugnande tabletter. Som minst väger hon 43 kilo till sina 152 cm. Ända sedan ungdomsåren har hon ett riskfyllt förhållande till alkohol och hon röker nästan hela tiden cigaretter.

1969 får hon sitt genombrott på teatern, som Polly i ”Tolvskillingsoperan” på Dramaten. Hon kallar regissören Alf Sjöberg för sin favoritregissör, sin ”teaterpappa”. De gör ett antal teaterproduktioner tillsammans, bland annat ”Den jäktade” (1974) och ”Hustruskolan” (1980).

I början av 1970-talet blir hon upprörd av Tage Danielsson som frågar om hon vill spela revy, i Hasse & Tages "Glaset i örat" på Berns. Hon river ett påskrivet kontrakt med Stockholms stadsteater. Därefter följde många produktioner på 1970- och 1980-talen tillsammans med Hasse & Tage, bland annat scenproduktionerna "Svea Hund" 1977 och "Fröken Fleggmans mustasch" 1982 på Göta Lejon, samt filmer som "Släpp fångarna loss, det är vår!" 1975, "Picassos äventyr" 1978, "Sopor" 1981 och "P&B" 1983.

I boken *Jag vill ju vara fri. En bok om Lena Nyman* finns längst bak ett rollregister i urval, med Lena Nymans medverkan i bortemot 50 teaterpjäser och drygt 40 film- och TV-produktioner. Den första produktionen är 1952 och den sista 2006. Bland teaterpjäserna på Dramaten som hon var med i finns exempelvis "Om sju flickor" med regissören Barbro Larsson 1971, "Vildanden" med regissören Ingmar Bergman 1972, "Medea" med regissören Tomas Pontén 1986, "Helvetet är minnet utan makt att förändra" med regissören Jonas Gardell 2004, och på Teater Brunnsgränd "Två solstrålar på nya äventyr" med regissören Kristina Lugn 2003 och "Nära Romeo och Julia" med regissören Tomas Pontén 2005. Lena Nymans sista arbetsmanuskript var "Katarina den store" 2006 med regissören Kristina Lugn. Bland filmer finns "Höstsonaten" i regi av Ingmar Bergman 1978, "Ronja Rövardotter" i regi av Tage Danielsson 1984, "Morrhår & ärtor" i regi av Gösta Ekman 1986 och "Puder" i regi av Marie-Louise Ekman 2001.

Till och från längtar Lena Nyman efter barn. När hon är 26 år drabbas hon av en äggledarinflammation och blir inlagd på sjukhus ett par månader. Ett tiotal år senare inser hon att det kan vara orsaken till att hon inte kan få barn. Det innebär både sorg och lättnad. Hur skulle det ha fungerat med skådespelarlivet? Frihetsbehovet? Och med vem? Med tanke på de många och ofta skakiga relationerna till olika män. Flera pojkvänner och bekantskaper passerar genom åren, hon är sambo ett par gånger, gift och skild.

En livskamrat de senare åren blir hunden Kaxe, en dvärgschnauzer, som hon får av två elever på Scenskolan i Malmö. De får tio år tillsammans innan han blir påkörd 2002. Vid sidan av sin mammas bortgång är det den händelse som dittills tar mest på Lena Nyman. I perioder, när Lena Nyman är sämre lånar hon ut Kaxe till en kompis, liksom Bortgården, hennes sommarhus i Gnesta.

De sista fem åren av sitt liv tillbringar Lena Nyman på sjukhus med diagnosen kol. Några gånger lämnar hon sjuksängen, för att ta emot Dramatens O'Neill-stipendium 2006 och när pappa Lennart ska begravas 2008. Lena Nyman dör i februari 2011 och begravs i Adolf Fredriks kyrka. Efteråt serveras champagne på Dramaten.

Lena Wiklund

Annika Persson. *Jag vill ju vara fri. En bok om Lena Nyman*. Norstedts, Stockholm 2013.

KARIN OCH CARL LARSSON SKRIVER TILL VARANDRA

Förre förläggaren *Per Gedin* har ägnat de senaste åren att ge konstnären Carl Larssons plats i konsthistorien ny aktualitet genom en omfattande och gedigen biografi 2011, *Jag, Carl Larsson*, och genom ett urval av *Brevväxlingen mellan Carl Larsson och hans hustru Karin*, som utkommit 2013. Tillsammans ger dessa verk en intressant och fördjupad bild av en tid som vi trodde vi visste allt om men som här givit både konsten och livet runt sekelskiftet 1900 nya kunskaper och upplevelser.

Tidpunkten för utgivningen av brevväxlingen kunde inte ha valts bättre. Konstnären Karin Bergöö, som 1883 blev Carl Larssons hustru, var en intressant och aktiv konstnär med samtida väninnor från konstskolan, vilka många fått ökad belysning genom flera utställningar just i år; jag tänker då på både Eva Bonnier och Julia Beck men också på Anna Ankarcrona, som tidigare inte uppmärksammats fullt så mycket, och den tidigare rätt hemlighetsfulla Hilma af Klint, som slagit vår samtid med häpnad genom sin märkliga konst. Dessutom visades Nationalmuseums stora utställning ”Carl Larsson – vänner & ovänner” på Konstakademien under sommaren och större delen av hösten 2013.

För en läsare kan det ofta vara svårt att ur en brevväxling dra fram sammanhängande kunskap om livet och konsten. Brevet hänger ju i verkligheten inte samman på ett särskilt tydligt sätt. Detta har *Per Gedin* kommit till rätta med genom att välja delar av de mycket personliga uttrycken från Carl och Karin, och dessutom skapa inledningar till varje brev som binder samman och tydliggör den konsthistoriska helheten. Boken blir på det sättet både en mycket spännande läsning och en avslöjande upplevelse av ett äktenskap och två mycket intressanta konstnärskap.

Äktenskapet mellan Carl Larsson och Karin Bergöö måste beskrivas som mycket lyckligt även om där inte saknades komplikationer i förhållandet. De hade lärt känna varandra i konstnärbyn Grez-sur-Loing söder om Paris, där många av deras svenska konstnärsvänner också uppehöll sig. Deras konst kom att utvecklas i en säregen harmoni i nära relation till den impressionistiska rörelse som då dominerade konsten. Carl Larsson kom att måla några av sina mest känslosamma akvareller just här, bland annat ”Bruden” från 1882, som visade fram en underbart romantisk bild av Karin. Kontakten med Grez och Frankrike skulle de sedan hålla kvar i många år framöver.

Boken är rikt illustrerad med de teckningar och utdrag ur brev som materialet innehåller, och just brevstilarna avslöjar de båda konstnärernas mycket olika temperament. Karins handstil är raffinerat lugn och Carls våldsamt med sina inslag av bilder och utbrott i form av bland annat exploderande självporträtt. Läsaren blir förundrad över att två så olika personligheter kunde hitta

en sådan gemenskap och kärlekfullhet i sitt samliv, och att de kunde bygga ett liv där breven skapade samförstånd fastän de ofta uppehöll sig långt borta från varandra.

I det sammanhanget är det intressant att ta del av hur de två konstnärspersonligheterna inrättar sina liv i en märklig harmoni, där Carl får stå för den utåtriktade konstnärnsrollen och Karin tar på sig moderns och den hemmavarande kulturbevararens uppgifter. I ett odaterat brev från 1883, skrivet innan bröllopet, säger Karin:

Kära stora drummel! Gudskelof att jag kom på den idén att förlofva mig med dig. Det är bästa sätt jag kunnat hitta på att komma ifrån den välsignade målningen.

Lite längre ner i samma brev:

Jag har varit på ateliern hela dagen målat och målat (uppåt väggarna förstås, under det jag tänkt på helt andra saker). Det är synd och skam att stå och förstöra så mycket tid och färg. När jag slutar är jag så hjertans led vid mig sjelf och allihop och vill bara söka gräl med Julia. Nej tacka vet jag att få stå i spisen och laga mat.

Nu vet vi, som sitter med det konsthistoriska facit i hand, att Karin Larsson skulle använda sin tid ”i spisen” att bland annat skapa den intressanta miljön i Sundborn, som visar hur hon kunde bygga upp en helt ny form av interiör, där hennes konstnärliga visioner kunde omvandlas till en vardagsnära men ändå unik miljö för en stor familj. I breven beskriver hon under åren som kommer arbetet med om- och tillbyggnaderna, där det framkommer att hon sköter om dessa helt på egen hand. De rum och inredningar som tog form skulle komma att bli världsunika och samtidigt trogna en lokal konstnärlig vision, där Dalarnas folkliga tradition låg till grund.

Allt detta gav också Carl Larsson frihet att ta på sig stora konstnärliga uppdrag, som alla beskrivs i brevväxlingen, där det tydligt kommer fram vilka problem han mötte men också all den framgång som han fick under dessa år. Här är just brevformen ovärderlig som ingång i alla delar av tidens debatt och i övrigt också i de omständigheter som kopplas samman med konsten i Sverige under denna spännande tid. Där är Karin och Carl Larsson det idealiska konstnärsparet att beskriva allt detta, samtidigt som brevformen i boken skapar en relativ lätthet för läsaren att ta del av händelserna.

De sista breven skriver Karin till sin Carl efter det att han hade avlidit i januari 1919. Karin har ända till sin död i februari 1928 en form av andlig kontakt med Carl och platsen för dessa texter är hennes dagbok. Hon tycker sig hela tiden få hälsningar från honom genom goda vänner som hon möter. Hon berättar för honom om barnen och deras äktenskap och om naturen som den fortsätter att leva likt den gjorde i deras liv tillsammans.

Söndagen den 11 juli 1921 skriver hon:

Under den vecka som gått hafva de svajande grässtråna åldrats, frövippan har fått en faddare färg och de stå icke längre så kavat rakryggade. Men vad gör det att åldras om man som dessa små strån har det fulla medvetandet att nått den högsta höjd och utveckling! Förvaltats sitt pund rätt. Hösten är en ljuflig tid och det är min sorg att Du älskade ej fick njuta längre af Ditt lifs höst efter ditt så fulländade värv.

Beate Sydhoff

Per I. Gedin. *Karin! Karin! Karin! Min engel! Brevväxlingen mellan Karin och Carl Larsson. Ett urval.* Albert Bonniers förlag, Stockholm 2013.

VIRPI PAHKINEN DANSAR UTE I VÄRLDEN

En isdanserska från Finlands djupa skogar har tagit sig långt ut i världen. Som barn plogade hon fram en kvadrat på den spegelblanka svarta isen på Domens sjö utanför Jyväskylä i centrala Finland. I dag dansar hon utan skridskor på de mest avlägsna platser – i Andalusien, Israel, Madrid, Portugal, Beirut, Cuyabeno, Aleppo och Paris.

Ja, *Virpi Pahkinen* är mer berest än de flesta. Kanske också mer frisinnad och öppenhjärtig. I *Ormbäraren*, hennes skönlitterära debut, en rese- och dansdagbok mellan de intensiva åren 2000 och 2007, berättar hon poetiskt och till synes föga tillrättalagt om sina mer eller mindre extraordinära upplevelser och smått fantastiska möten världen över. I ena stunden svingar sig en brittisk älskare upp på hennes balkong efter att de har delat en näve magiska svampar, i nästa äter hon levande ormhjärta på en restaurang utanför Hanoi. Ormens hjärta sägs innehålla naturligt amfetamin och följaktligen svävar hon upp och ned i lotusställning när hon lägger sig för att sova.

Virpi Pahkinen tar sig inte bara åtskilliga varv runt jorden. Hon gör lika mycket en färd i sitt inre och väjer inte för vare sig hallucinogena droger eller amorösa äventyr. I sin skildring framstår hon som en notorisk ja-sägare med glupande aptit på livet om det så gäller erotiska eller hypnotiska lustar. Hon söker livssanningar i det mytiska och det mystiska. Österländsk religion, yoga och klubbmusik är olika, men till synes lika verksamma vägar, för att försätta sig i en trans, där hon måhända kan finna en kärna av visdom.

Virpi Pahkinen är ett unikum i den svenska dansvärlden. Hennes dans är gåtfull, organiskt djurlik och sökande. Sedan hon gjorde sin första solokoreografi vid 18 års ålder har hon arbetat med namnkunniga danskompanier världen över. I boken berättar hon, inte utan stolthet, att hon av *Dagens Nyheter* har utsetts till en av Sveriges viktigaste kulturexportprodukter.

Skriver gör hon fantasifullt, underfundigt och inte utan ironiska slängar mot mer eller mindre offentliga personer. Med en god portion sarkasm beskriver hon ett akrobatiskt slagsmål med en viss Mikael Persbrandt på Café Opera;

plötsligt prosaiskt berättar hon hur hon kissar i ett vinglas tre meter ifrån prinsessan Victoria inför en föreställning i Madrid. Rollen som Mjölkflickan i Ingmar Bergmans uppsättning av *Spöksonaten* på Dramaten föregicks av en bisarr men, visar det sig, tämligen relevant dröm, i vilken Bergman bestämt sig för att regissera Pippi Långstrump med henne i huvudrollen.

Den som har sett Virpi Pahkinen dansa kan se hennes gracila kropp röra sig genom kapitlen. Men bortsett från de yogiska inslagen är det förhållandevis lite dans i *Ormbäraren*. Mer handlar det om upplevelserna utanför scenen under de sju år då hon turnerade till mer än 40 länder på fyra kontinenter. Fram växer bilden av ett väsen som väcker uppseende på sina resor och dras som en magnet till det magiska och meditativa, en koreograf som hämtar inspiration till sin konst långt bortom västerländska trender.

Hennes språk är lika dansant, fantasifullt och originellt som hennes koreografier. Tvärt kastar hon sig mellan kosmiska sammanhang och vardagligheter som översvämmade toaletter. Hellasgården i Stockholm är ett av hennes mer jordnära vattenhål. Där plockar hon ibland blåbär som en alldeles normal människa – visserligen iförd blå linnekimono från Gaultier, men ändå.

Ormbäraren är försedd med ett urval färgstarka fotografier och det är inte utan att hela boken till slut liknar en impressionistisk dröm, där upplevelserna med tvära kast glider i och ur varandra. Läsningen är en fantastisk berg- och dalbanefärd som jag gärna följer med på, men emellanåt längtar jag efter mer djup i tankegången. Endast schematiskt ger Pahkinen oss nycklarna till vad hon söker i dansen, och framför allt till vad hon finner. Å andra sidan kanske det är ett alldeles medvetet val. För det får mig att leta mig vidare in i hennes koreografier, det konstnärliga uttryck som trots allt står henne närmast. Konstnärens uppgift, skriver hon, är att ”vara länken mellan evigheten och ögonblicket. Det oskrivbart större.”

Så sant som det är skrivet!

Anna Hedelius

Virpi Pahkinen. *Ormbäraren*. MBM Förlag, Stockholm 2013.

150 ÅR MED FINLANDS STATSJÄRNVÄGAR

Finlands statsjärnvägar (VR) firar 150 år, 1862-2012, med bl a en bok av *Seppo Zetterberg*; en översikt över finländska SJ:s utveckling. Den är lättläst och med fina illustrationer.

Finlands järnvägar har naturligtvis likheter och skillnader med Sveriges. En första olikhet är den s k spårvidden. I Sverige är huvudspårvidden, redan från 1856, den som blev huvudmättet i Storbritannien, dvs 1435 mm. (Men man hade länge ett stort bredspårigt system i sydvästra England). Finland valde

samma spårvidd som det kejserliga Ryssland, 1524 mm. Bakgrunden var militär; det skulle bli svårt att genomföra fientliga transporter på det egna nätet, om angriparen hade den västeuropeiska, engelska spårvidden, vilket Tyskland och Österrike-Ungern beslutade.

Men likheten i de första årtiondenas järnvägsutveckling var, att man från statens sida anlade statliga stambanor. Dessa drogs också med en viss militär bakgrund, i både Finland och Sverige. Man ville ha dem utom artilleriskottvidd från fientliga krigsflottor. Järnvägarnas tekniska standard förefaller också ha varit densamma.

Sverige fick dock, till skillnad från Finland, ett mycket stort järnvägssystem vid sidan av de statliga stambanorna. Det var delvis järnvägar av samma klass. Men det var också smalspåriga med olika spårvidder. Det var företagsfinansieringar; kommunala och privata satsningar och det var statsgaranterade lån. Ett mycket stort sekundärt, ja t o m tertiärt nät, skapades fram till första världskriget.

Med Finlands självständighet visar författaren, professor Seppo Zetterberg, hur järnvägarna blev en ytterligare del av statsbyggnaden. Dock med en betoning på volymer före teknisk utveckling. Detta visade sig vara en riktig prioritering, i Finlands två krig 1939-1944, eller snarare tre krig, då de tyska trupperna skulle fördrivas efter vapenstillståndet med Sovjetunionen i september 1944.

I Sverige förstatligades i stort sett alla järnvägar i slutet av 1930-talet och från 1950 började flertalet av smalspårs- och de f d privatbanorna att läggas ned. Sverige hade börjat elektrifiering och tvåspårdrift redan före 1939 och den tekniska utvecklingen fortsatte. I Finland kom dock krigens och krigsskadeståndet till Sovjet att fördröja moderniseringen. Bil-, buss- och lastbilstrafiken utmanade järnvägarna på båda sidor Östersjön. I Finland uppkom också en serie politiska motsättningar mellan VR:s ledning som såg utmaningarna och stämningarna i riksdagen, där man ville slå vakt om den lokala tågtrafiken – utan att skjuta till pengar för det.

Finland hade viktiga järnvägsrelationer med Sovjet; mycket godstrafik avgick och passagerare reste till Leningrad och Moskva. Sverige hade Malmбанan till Narvik i Norge och stora varuflöden över sydgränsen. Båda länderna hade också järnvägen integrerad i beredningsplaneringen.

Men något tekniskt samarbete förefaller inte dessa likheter ha fört med sig. Samtrafiken förblev ganska liten. Finlands VR beställde mycket materiel utomlands, men verkar inte ha gjort några större beställningar i Sverige och vice versa. Låt vara att de finska rälsbussarna från slutet av 1950 talet visar stora yttre likheter med de dåtida svenska. Jag minns själv en sådan rälsbussresa – jag tror till Ekenäs, där jag gjorde den iakttagelsen.

Dagen VR har sina starka sidor i godstrafiken – konjunkturkänslig – och

lokaltrafiken i Helsingfors-området. Man har också nått en nivå på snabbtåg som är densamma som den svenska X 2000 och X 3000. Man får säga att enorma personalneddragningar har ökat produktiviteten, men Finland är inte förskonat från vinterproblem. Finsk järnvägsplanering tycks ha glömt bort fenomenet hårda vintrar, som vi fick kring 2010, på samma sätt som svenska järnvägarna med sina delade affärsfunktioner gjorde.

I mångt och mycket får man intrycket att dagens finska VR och finländsk järnvägspolitik och sina motsvarigheter i Sverige har konvergerat. *Mot gemensamma mål* heter Seppo Zetterbergs bok. Inte syftar det på ett finsk-svenskt samarbete på järnvägssidan. Det kan jag inte tro.

Men järnvägspolitiken skulle inte vara något hinder för en ökad finsk-svensk samverkan. EU:s järnvägspolitik är ett hjälpmedel till det också.

Björn von Sydow

Seppo Zetterberg. *Mot gemensamma mål. VR 150 år*. Övers. Ilkka Voimäki. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsingfors 2012.

PRESIDENT MED GLOBAL AGENDA TARJA HALONEN SER TILLBAKA

Finlands första kvinnliga president *Tarja Halonen* lämnar knappast någon oberörd. Hon spräckte ett glastak när hon valdes och var till tider mäktigt populär samtidigt som hennes världsförbättrarattityd, motstånd mot Nato-medlemskap och engagemang för sexuella minoriteter väckte irritation i vissa kretsar.

I boken *Tarja Halonen – Paremman maailman puolesta (Tarja Halonen – För en bättre värld)* tecknar pensionerade tv-journalisten *Hannu Lehtilä* ett porträtt av en färgstark politiker med udda bakgrund. Inför presidentvalet 2006 skrev han boken "Tarja Halonen – yksi meistä" (TH – en av oss).

Valet av Tarja Halonen till president är ett bevis så gott som något på att Finland är ett jämlikt och jämställt samhälle där kön och ursprung inte är avgörande utan den egna kapaciteten. Halonen är djupt rotad i arbetarrörelsen. Hennes mormor måste avstå från sina fyra barn under inbördeskriget 1918, när samhället ansåg att hon ensam inte kan ta hand om dem. Tarja Halonens mamma placerades på barnhem. Halonens far utmärkte sig i krigen 1939-40 och 1941-44, men i likhet med många andra generationskamrater hade han svårt att anpassa sig till det civila livet och lämnade familjen när lilla Tarja var två år gammal. Hon växte upp med en styvfar. Själv var hon ensamstående mamma till en dotter och gifte sig först på äldre dagar med utskottsrådet Pentti Arajärvi.

Halonen läste sig till student, juris kandidat och blev med tiden fackcentralen FFC:s jurist, riksdagsledamot och mångårig minister för att sedan bli

vald till president år 2000. Den gamla arbetarstadsdelen Berghäll där hon växte upp och där hon tillbringat hela sitt vuxna liv, med undantag av tolv år i presidentens slott invid Salutorget och i residenset i Mejlans, spelar en central roll i boken. Det är också till Berghäll och de sina hon återvänder efter presidentperioden.

Till bokens förtjänster hör att den kommer med en del nya inspel beträffande Finlands politiska närhistoria, framför allt under Halonens två perioder som republikens president, 2000-12.

Det gäller inte minst dragkampen om EU-politiken, eller den så kallade tallrikstvisten. När Finland blev EU-medlem 1995 höll dåvarande president Martti Ahtisaari hårt fast vid att det var presidenten som skulle representera Finland på toppmötena, även om det var statsminister Esko Aho (centern) som ledde EU-politiken. På den efterföljande middagen dukas bara en tallrik per deltagarland och lilla Finland kunde inte göra anspråk på två tallrikar när Frankrike nöjde sig med en.

När presidenten och statsministern var utgångna från samma parti under Paavo Lipponens (sdp) period som statsminister sopades tvisten under mattan, men efter att Halonen blivit president och Matti Vanhanen (centern) statsminister hettade det till igen. Tvisten avgjordes slutligen i december 2009 när Vanhanen meddelade att det är statsministern som företräder Finland på EU:s toppmöten. Halonen surnade till och brydde sig inte om att dölja det i offentligheten. På basis av boken är hon fortfarande stött över Vanhanens agerande.

Halonen betraktar det som en av sina största bedrifter under presidenttiden att hon lyckades förhindra de unga konservativa ministrarna Jyrki Häkämies (försvarsminister) och Alexander Stubb (utrikesminister) att ”springa in Finland i Nato”. Relationen till landets, och Nordens, största dagstidning *Helsingin Sanomat* var också inflammerad eftersom Halonen ansåg att tidningen använde det så kallade Nato-kortet mot henne i tid och otid.

På flera ställen i boken framhåller Halonen att hon kände sig ensam på toppen och inte riktigt kunde lita på någon. Hon upplevde inte heller någon större gemenskap med statsministrarna Paavo Lipponen (sdp), Anneli Jäätteenmäki (centern), Matti Vanhanen (centern) och Jyrki Katainen (samlingspartiet).

I likhet med de flesta andra finska presidenter och statsministrar var Halonens relation till pressen tidvis traumatisk. Det är uppenbart att hon tagit en del av kritiken som riktades mot hennes ämbetsutövning personligt. Hon hävdar att hon i egenskap av kvinna fick utstå mer kritik än männen för val av kläder och frisyr. Hon är också irriterad över sitt rykte som nyckfull argbigga.

Många uppfattade henne som Muminmamman med den stora handväskan, medan andra tyckte att hon var ett rivjärn. I Lehtiläs bok är det Muminmamman som kommer till tals.

Henrik Wilén

Hannu Lehtilä, *Tarja Halonen – Paremman maailman puolesta*. Tammi, Helsingfors 2012.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Anna Hedelius, kulturskribent, Stockholm

Eva Pohl, konsthistoriker, Holte

Beate Sydhoff, konsthistoriker, Stockholm

Björn von Sydow, ordf. i Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, fd talman,
Sigtuna

Lena Wiklund, NT:s redaktionssekreterare, Stockholm

Henrik Wilén, Pohjola-Nordens generalsekreterare, Helsingfors

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om Litteraturen i Norden 2012

utarbetat av fil. kand. Lena Wiklund

- Aidt, Naja Marie, 218, 219
 Ala-Harja, Riikka, 210, 223, 224, 225
 Alsterdal, Tove, 270
 Andersson, Claes, 233, 240
 Andersson, Erik, 269
 Andkjær Olsen, Ursula, 220
 Antsalo, Veera, 230
 Anyuru, Johannes, 263, 265
 Ásberg Sigurðsson, Áðalsteinn, 242
 Asmussen, Peter, 218
 Aymo-Boot, Majse, 214
- Baldursdóttir, Kristín Marja, 249
 Bang Foss, Kristian, 219
 Bergfjord, Sissel, 218
 Brun, Jonas, 268
 Byggmästar, Eva-Stina, 233, 238
 Bäck, Tomas Mikael, 239
- Carlberg, Ingrid, 269
 Claeson, Stewe, 269
- Dagsson, Hugleikur, 247, 248
 Dahlström, Magnus, 263
 Daviðsdóttir, Vilborg, 244
 Degner, Mia, 220
 Dragseth, Terje, 260
- Eiríksdóttir, Kristín, 243, 244
 Eldjárn, Þórarinn, 244
 Elíasson, Gyrðir, 241, 244, 246, 249
 Enckell, Mikael, 237, 238
 Fagerholm, Monika, 233, 235, 236
- Falsig Pedersen, Sidsel, 218
 Feldt, Felicia, 267
 Fioretos, Aros, 263, 264
 Fløgstad, Kjartan, 253, 255
 Forsström, Tua, 233, 240
 Fosse, Jon, 256
 Fossum, Marita, 252, 253
 Fruelund, Simon, 218
 Frödin, Peter, 221
- Gnarr, Jón, 242, 243
 Grønfeldt, Vibeke, 218, 219
 Guðmundsson, Einar Már, 243, 244, 249
 Guillou, Jan, 268
 Gulliksen, Geir, 256
 Gunnarsson, Ólafur, 243, 244, 249
 Gunnarsson, Pétur, 243, 244
 Gunnlaugsdóttir, Álfrún, 248, 249
 Gustafsson, Lars, 263, 266
- Haagensen, Nils-Øivind, 261
 Hagen, Christina, 214, 218
 Halling Nielsen, Rasmus, 213, 220
 Handberg, Peter, 263, 266
 Hannesdóttir, Guðrún, 245
 Hassell, Birgitta Elín, 246
 Hatløy, Kjartan, 253, 260
 Have, Henrik, 221
 Hega Holst, Kamilla, 218
 Hesselholdt, Christina, 217
 Hjorth, Vigdis, 251, 254, 255
 Hofstad Evjemo, Eivind, 257

- Holtet Larsen, Terje, 252
Huldén, Lars, 211, 233, 239
Hyvärinen, Lassi, 229, 230
Høeck, Klaus, 220, 221
Høvring, Mona, 252
- Indriðason, Arnaldur, 247
Ingadóttir, Eyrún, 244
- Jangfeldt, Bengt, 269
Jensen, Thøger, 218
Jessen, Ida, 218
Johnson, Martin, 236
Jónsdóttir, Auður, 243, 244
Jónsdóttir, Sólveig, 249
Jónsson, Davíð Þór, 247
Jungersen, Christian, 211
Juil, Pia, 215, 216, 217
Jørgensen, Hans Otto, 217
- Kallifatides, Theodor, 263, 265
Kangaskoski, Matti, 231
Kárason, Einar, 244
Klougart, Josefine, 221
Knutzon, Line, 221
Korkea-aho, Kaj, 237
Kristný, Gerður, 250
- Langeland, Morten, 259, 260
Larsen, Marianne, 221
Larsson, Åsa, 270
Laugesen, Peter, 221
Leine, Kim, 221
Lind, Cecilie, 220
Lindelöf, My, 239
Lipson, Katri, 224, 225
Lundberg, Lotta, 268
Lundberg, Ulla-Lena, 233, 234, 235
Lundin, Susanna, 268
Lundqvist, Åke, 269
Løveid, Cecilie, 253, 260, 261
- Madsen, Viggo, 221
Magnadóttir, Marta Hlín, 246
Magnússon, Sigurjón, 244
Máni, Stefán, 246
Marstein, Trude, 255
Michelet, Jon, 251
Mickwitz, Peter, 238
Moestrup, Mette, 221
Mondrup, Iben, 220
- Naumann, Cilla, 267
Niemi, Marjo, 225, 226
Nikolajsen, Rasmus, 218
Nord, Malin, 268
Norðahl, Eiríkur Örn, 244, 249
Nordbrandt, Henrik, 221
Norðfjörð, Óttar, 246
Norén, Lars, 269
Nya Glaffey, Kristina, 218
- Oksanen, Sofi, 226, 235
Ólafsdóttir, Auður Ava, 242, 243
Ólafsson, Bragi, 241, 242, 243, 249
Ollikainen, Aki, 227
Ómarsdóttir, Kristín, 248
Óskarsson, Óskar Árni, 249, 250
- Pálsdóttir, Solveig, 247
Petterson, Per, 251, 252
Pilgaard, Stine, 220
Plejfel, Agneta, 269
Preisler, Juliane, 218
- Ramqvist, Karolina, 267
Ravn, Olga, 220
Ringell, Susanne, 238
Rosenberg, Göran, 210, 263, 264
- Saabye Christensen, Lars, 256
Sandberg, Kristina, 263, 267, 268
Sandström, Peter, 237

Sigurðardóttir, Steinunn, 249
Sigurðardóttir, Yrsa, 246
Sigurðsson, Ófeigur, 244, 249
Sjöberg, Fredrik, 263, 266
Skomsvold, Kjersti Annesdatter, 251,
252, 257
Smith, Amalie, 215
Smærup Sørensen, Jens, 219
Sonnevi, Göran, 269
Stefánsson, Hermann, 245
Steinsdóttir, Kristín, 244, 245, 246
Stolpe, Jan, 269
Stridsberg, Sara, 263, 268
Sunde, Ole Robert, 256
Syvertsen, Håvard, 258
Södergran, Matilda, 239

Tavi, Henriikka, 231, 232
Þórarinsson, Árni, 247
Þormóðsson, Úlfar, 242, 243
Þrastardóttir, Sigurbjörg, 249
Torgersen, Bård, 252, 253

Vaage, Lars Amund, 251, 253, 255
Valtiala, Nalle, 237
Villanger, Aina, 259, 260
Voetmann, Harald, 219

Wolff, Lina, 268
von Wright, Heidi, 238
Wulff, Thomas, 236, 237

Yli-Juonika, Jaakko, 211, 227, 228,
229

Zern, Leif, 263, 266

Åsbacka, Robert, 237

SAMMANFATTNING

NT:s årliga litteraturnummer inleds med en betraktelse av tidskriftens danske redaktör Henrik Wivel som konstaterar att livet är en lång process men genom hågkomster kan vi bevara ögonblicket. Danske Lars Bukdahl lyfter fram en diktsamling av Rasmus Halling Nielsen som varken nominerats till något pris och än mindre fått någon litterär belöning – förrän nu informellt i NT. Mervi Kantokorpi tar i sin översikt bland annat upp etiska frågor som diskuterats i Finland under förra året. Gustaf Widén anser att 2012 var ett år utan motstycke för den finlandssvenska litteraturen. Úlfhildur Dagsdóttir fäster sig vid det mått av självrannsakan som satte sin prägel på den isländska litteraturen förra året. Att den norska skönlitteraturen höll hög kvalitet under 2012 slår Anne Merethe K. Prinos fast med emfas. Birgit Munkhammar finner att berättelser om fäder varit ofta förekommande i 2012 års svenska bokutgivning.

Beate Sydhoff behandlar landskapsmåleri och tidsskildringar hos de två svenska bildkonstnärerna Eva Bonnier och Julia Beck. NT:s norske redaktör Hans H. Skei tar upp den norska kriminalromanens nestor Stein Riverton. Henrik Wilén har intervjuat Finlands nye försvarsminister Carl Haglund om nordiskt samarbete i allmänhet och nordiskt försvarssamarbete i synnerhet.

För egen räkning handlar för ovanlighetens skull om idrott. NT:s huvudredaktör Claes Wiklund sammanfattar sina intryck från läktaren under 25 Finnkamper. Anders Ljunggren, nytilträdsvensk ambassadör i Tallinn, belyser i sin *Krönika om nordiskt samarbete* utfallet av de senaste fyra parlamentsvalen i Norden.

Eva Pohl tar i *bokessän* upp en handfull nyutkomna böcker om den danska författaren Karen Blixen. Fem bidrag återfinns under vinjetten *Kring böcker och människor*. Lena Wiklund har med behållning läst Annika Perssons uppmärksammade bok om skådespelerskan Lena Nyman. Beate Sydhoff tar upp brevväxlingen mellan målaren Carl Larsson och hans hustru Karin som fd bokförläggaren Per Gedin sammanställt läsvärda utdrag ur. Anna Hedelius anmäler dansaren Virpi Pahkinens bok "Ormbäraren". Björn von Sydow recenserar Seppo Zetterbergs svenska utgåva av hans översiktsverk om de finländska statsjärnvägarna. Henrik Wilén avrundar med en anmälan av Hannu Lehtiläs biografi om Finlands fd president Tarja Halonen.

C W-d

TIIVISTELMÄ

NT:n vuosittaisessa kirjallisuusnumerossa on ensimmäisenä lehden tanskalaisen toimittajan Henrik Wivelin katsaus, jossa kirjoittaja toteaa, että elämä on pitkä prosessi, mutta muistojen avulla voimme säilyttää silmänräpäyksen. Tanskalainen Lars Bukdahl nostaa esiin Rasmus Halling Nielsenin runokokoelman; kirjailijaa ei ole nimetty minkään palkinnon saajaksi eikä hän ole myöskään saanut kirjallisia palkkioita – ennen kuin nyt epämuodollisesti NT:ssä. Mervi Kantokorpi ottaa katsauksessaan esiin mm. eettisiä kysymyksiä, joista on keskusteltu Suomessa viime vuoden aikana. Gustaf Widénin mielestä vuosi 2012 oli vertaansa vailla ruotsinsuomalaisessa kirjallisuudessa. Úlfhildur Dagsdóttir kiinnittää huomionsa siihen itsetutkistelun mittaan, joka antoi leimansa Islannin kirjallisuudelle viime vuonna. Norjan kaunokirjallisuus säilytti korkean tasonsa vuonna 2012 ja sen vahvistaa painokkaasti Anne Merethe K. Prinos. Birgit Munkhammar toteaa, että isäiä käsittelevät kertomukset olivat yleisiä Ruotsissa 2012 julkaistuissa kirjoissa.

Beate Sydhoff käsittelee maisemamaalausta ja ajankuvausta kahden ruotsalaisen kuvataiteilijan, Eva Bonnierin ja Julia Beckin, töissä. NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei ottaa esille Norjan kriminaaliromaaniin nestorin Stein Rivertonin. Henrik Wilén on haastatellut Suomen uutta puolustusministeriä Carl Haglundia pohjoismaisesta yhteistyöstä yleensä ja pohjoismaisesta puolustusyhteistyöstä erityisesti.

För egen räkning käsittelee tavallisuudesta poiketen urheilua. NT:n päätoimittaja Claes Wiklund tiivistää 25 Suomi-Ruotsi-maaottelun aikana katsomossa saamansa vaikutelmat. Anders Ljunggren, Ruotsin uusi Tallinnan-suurlähettiläs, kuvaa *Krönika om nordiskt samarbete* -palstallaan Pohjoismaissa pidettyjen neljien viime parlamenttivaalien tuloksia.

Eva Pohl ottaa *kirjaesseessään* esille muutaman tanskalaisesta kirjailijasta Karen Blixenistä äskettäin ilmestyneen kirjan. Vinjetin *Kring böcker och mäniskor* alla on viisi artikkelia. Lena Wiklund on lukenut Annika Perssonin huomiota herättäneen kirjan näyttelijä Lena Nymanista ja pitää sitä antoisana. Beate Sydhoff ottaa esille taitelija Carl Larssonin ja tämän vaimon Karinin kirjeenvaihdon, josta entinen kirjankustantaja Per Gedin on valinnut lukemisen arvoisia otteita. Anna Hedelius ilmoittaa tanssija Virpi Pahkisen kirjan *Käärmeensyöjä*. Björn von Sydow arvostelee Seppo Zetterbergin Suomen valtion rautateitä käsittelevän yleiskatsauksen ruotsinkielisen version. Henrik Wilén ilmoittaa lopuksi Suomen entisen presidentin Tarja Halosen elämäkerran, jonka on kirjoittanut Hannu Lehtilä.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2013 sin hundratrettiosjätte årgång, den åttiononde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2013 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2013 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsvej 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.

Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no